

T.C.
YAŞAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ORTAOKUL VE ORTAÖĞRETİMDE GİRİŞİMCİLİK EĞİTİMİ

Leyla Aysin KAHYA

Danışman

Doç. Dr. Çağrı BULUT

İzmir, 2016

T.C.
YAŞAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ORTAOKUL VE ORTAÖĞRETİMDE GİRİŞİMCİLİK EĞİTİMİ

Leyla Aysin KAHYA

Danışman

Doç. Dr. Çağrı BULUT

İzmir, 2016

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “ORTAOKUL VE ORTAÖĞRETİMDE GİRİŞİMCİLİK EĞİTİMİ” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

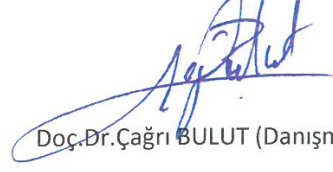
.../.../.....

Leyla Aşın Kahya

İmza

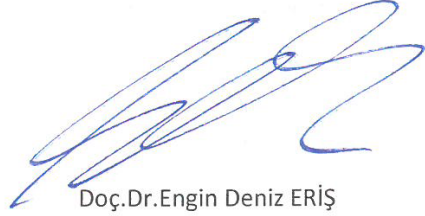

Bu tezi okuduğumu ve görüşüme göre yüksek lisans derecesi için bir tez olarak kapsam ve nitelik açısından tam olarak yeterli olduğunu onaylarım.

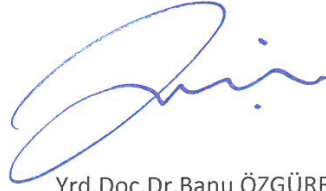
Doç.Dr. Çağrı BULUT (Danışman)

Bu tezi okuduğumu ve görüşüme göre yüksek lisans derecesi için bir tez olarak kapsam ve nitelik açısından tam olarak yeterli olduğunu onaylarım.

Doç.Dr. Engin Deniz ERİŞ

Bu tezi okuduğumu ve görüşüme göre yüksek lisans derecesi için bir tez olarak kapsam ve nitelik açısından tam olarak yeterli olduğunu onaylarım.

Yrd.Doç.Dr. Banu ÖZGÜREL

Doç.Dr. Çağrı BULUT

Enstitü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans
ORTAOKUL VE ORTAÖĞRETİMDE GİRİŞİMCİLİK EĞİTİMİ
L. Aysin KAHYA
Yaşar Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İşletme Yüksek Lisans Programı

Değişimin çok hızlı gerçekleştiği dünyamızda değişime ayak uydurmanın ve gelişmiş ülkeler düzeyine ulaşmanın önemli etkenlerinden biri, toplumun girişimcilik özelliklerine sahip olması ve bu özelliklerinin geliştirilmesidir. Bu özelliklerin geliştirilmesinde eğitim önemli bir yere sahiptir.

Gelişen ülkeler öncülüğünde başlayan girişimcilik eğitiminin günümüzde dünyada ve Türkiye’de geldiği noktayı bilmek, toplumda girişimci kültürün oluşması ve yerleşmesi açısından gereklidir. Bu gereklilik, girişimcilik eğitiminin Türkiye’de ve dünyada bulunduğu düzeyin belirlenmesi yönünde araştırmaların yapılması sonucunu ortaya çıkarmıştır. Ülkemizde girişimcilik eğitime dair araştırmaların ders içeriklerinin incelenmesinin ötesinde sadece genel durum incelemesi şeklinde olduğunun tespit edilmesi, bu çalışmanın gerekliliğini ortaya koymuştur.

Çalışmada yanıt aranan sorular; Türkiye’de ortaokullar ve ortaöğretim kurumlarında girişimcilik ile ilişkilendirilen hangi dersler yer almaktadır? Bu derslerin diğer derslerle olan ilişkisi kuramsal ve uygulamada hangi düzeydedir? Bu kurumlarda girişimcilik eğitime ilişkin düzey nedir? Günümüz koşullarında ortaokul ve ortaöğretimde girişimcilik eğitimi alanında ders tasarımı ve uygulamaları nasıl olmalıdır? şeklindedir.

Tespit edilen ihtiyaç doğrultusunda yapılan çalışmanın ayrıntıları aşağıda belirtilmiştir:

Araştırma “Girişimcilik ve Girişimcilik Eğitime Yönelik Politika ve Teşvik Mekanizmaları” başlığı altında “Uluslararası Kurum ve Kuruluşlar” ile “Türkiye’deki Kurum ve Kuruluşların Girişimcilik Eğitime Yönelik Politika ve Teşvik Mekanizmaları” konusunda literatür taraması ile başlamaktadır. Öncelikle gelişmiş ekonomilerde ve Türkiye özelinde ilköğretim, ortaokul, ortaöğretim, üniversite ve yüksek lisans düzeyinde girişimcilik eğitimi ve uygulamaları ile ilgili çalışmalar taranmış, girişimcilik eğitimi uygulamalarının daha yoğun olduğu anlaşılan ortaöğretim ve üniversite düzeyi ayrı başlıklar altında incelenmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığına bağlı resmî ve özel, okul öncesi eğitim, ilköğretim ve ortaöğretim kurumları bulunmaktadır. İlköğretim; ilköğretim; ilköğretim (1 - 4) ve ortaokulu (5 - 8) kapsamaktadır. Ortaöğretim (lise); ortaokul sonrası dört yıllık eğitim ve öğretim veren (9 - 12), resmî ve özel örgün eğitim okul ve kurumlarının her birini içermektedir.

Araştırmanın evrenini; 5 – 6 – 7 ve 8. sınıf düzeylerinden oluşan ortaokullar, 9 - 10 – 11 -12. sınıf düzeylerinden oluşan ortaöğretim (lise) zorunlu ve seçmeli tüm derslerinin Türk Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan öğretim programlarının ve yıllık planlarının girişimcilik eğitimi açısından taranması sonucunda elde edilen veriler

oluşturmaktadır. Öğretim programları kapsamında bulunan “temel beceriler” alt başlığı ile yıllık planlarda yer alan “kazanımlar” alt başlığı da ayrı bir şekilde incelenmiştir. Tüm evrene ulaşılmıştır.

Ülkemizde ortaokul ve ortaöğretim; öğretim programları ve yıllık planların girişimcilik eğitimi açısından incelenmesine dair henüz bir çalışma yapılmamış olması, Türkiye özelinde ortaokul ve ortaöğretimde; öğretim programları ve yıllık planlarda girişimcilik kültürü ile ilişkili yer alan tüm öngörü ve planlamaların belirlenmesinin gerekliliği çalışmanın yapılmasında etkili olmuştur.

Hedeflenen; elde edilen veriler doğrultusunda ülkemizde girişimcilik eğitimi konusunda eksikliklere yönelik önerilerde bulunularak, kalkınmanın girdilerinden olduğu belirlenen girişimcilik eğitiminin ortaokul ve ortaöğretim düzeyinde geliştirilmesi ve ülkemiz kalkınmasına katkı sağlanmasıdır.

T. C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından hazırlanan Öğretim Programları; belli bir öğretim kademesindeki sınıflarda ve derslerde, eğitim programının amaçları doğrultusunda belirlenen hedefleri gerçekleştirmeye yönelik okul ya da okul dışında bireye kazandırılması planlanan tüm etkinlikleri kapsayan yaşantılar düzeneğidir. Öğrenci davranışlarında istenilen değişiklikleri oluşturmak amacıyla bilgi ve becerinin eğitim programının amaçları doğrultusunda planlı bir biçimde öğrenciye kazandırılmasını hedefleyen, beceri ve uygulamaya ağırlık tanıyan ayrıntılı olarak yapılan planlamalardır. Bir kademedeki tüm derslerle ilgili okul içi ve okul dışı gerçekleştirilecek öğretim etkinliklerinin tümünü ilgilendirir. İstendik davranışların gerçekleşmesi için davranışların ders düzeyinde planlanması ve uygulanması olan öğretim programı, kısaca belirlenenlerin nasıl uygulanacağını düzenlenmesiyle de ilgilidir.

Türk Millî Eğitim sisteminde öğretim programlarının tümünde kazandırılması hedeflenen ortak beceriler “temel beceriler” başlığı altında yer almaktadır. Bu üst düzey beceriler, tüm derslerin omurgasında yer alır. Bu temel beceriler; eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, iletişim, araştırma – sorgulama, problem çözme, bilgi teknolojilerini kullanma, girişimcilik, Türkçeyi doğru, etkili ve güzel kullanma becerisi olarak öğretim programlarında belirtilmektedir. Bu beceriler arasında özellikle tezin konusu içine giren, uzman tarafından belirlenen girişimcilik ve yaratıcılık kavramlarının tüm seviyelerin tüm derslerinin öğretim programlarının içinde yer alan temel becerilerde yer aldığı tespit edilmiştir. Öğretim programlarında yer alan girişimcilik; empati kurma, insan ilişkilerinde uyumlu davranışları gösterebilme, plan yapma, planlarını uygulayabilme, risk alma; herhangi bir alanda ihtiyaç duyulabilecek bir ürünün gerekliliğini sezme, ürünü planlama, üretme, pazar araştırması yapma, pazarlayabilme gibi alt becerileri kapsamı içine alırken; yaratıcı düşünme becerisi; öğrencilerin bir temel fikri ve ürünü değiştirme, birleştirme yeniden farklı ortamlarda kullanma ya da tamamen kendi düşüncelerinden yola çıkarak yeni ve farklı ürünler ve bilgiler üretme, olaylara farklı bakabilme, küçük çaplı da olsa bazı buluşlar yapabilmesini hedeflerken ayrıntılı fikirler geliştirme ve zenginleştirme, sorunlara benzersiz ve kendine özel çözümler bulma, fikirler ve çözümler ortaya çıkarma; bir fikre, ürüne çok farklı açılardan, bütünsel bakma alt becerilerini içerir.

Çalışma kapsamında ortaokul – ortaöğretim (lise) tüm seviyeleri, zorunlu ve seçmeli derslerine dair taranan yıllık planlar, bir dersin bir öğretim yılı süresi için

planlanmasıdır. Yıllık planların, MEB tarafından belirlenen tablo üzerinde öğrenci özellikleri ve çevre koşullarına uygun olarak öğretmenler tarafından hazırlanması beklenmektedir.

Yıllık planlar, ay ve haftalara göre ders konularının dağılımını gösterdiği gibi, her bir konuyla yapılacak faaliyetlerin ve öğrencilere kazandırılması gerekenlerin ayrıntılı olarak belirtildiği planlardır.

MEB tarafından her seviye her dersin tüm konuları için belirlenen bir format doğrultusunda hazırlanan yıllık planlarda yer alan kazanımlar ise öğrenciye yönelik olarak ifadeler şeklindedir. Konu bittiğinde öğrenciye kazandırılması gereken bilgiler, düşünceler ve öğrencide oluşturulması gereken tutum ve davranışlar konusunda birlik sağlar. Çalışmada ortaokul ve ortaöğretim (lise) tüm seviyelerin tüm derslerinin yıllık planları ve kazanımları belirlenen kavramlar doğrultusunda taranmıştır.

Ortaokul ve ortaöğretim (lise), öğretim programları ve bu programların alt başlığı temel beceriler ile yıllık planlarda ve bu planların alt başlıklarından biri olan kazanımlar içinde konunun uzmanları tarafından belirlenen girişimcilik, yaratıcılık, üretim, değer üretimi, başarı ilişkisi kavramları taranmış, disiplinler arası ilişkiler belirlenmiştir. Tüm bu kavramlara ve disiplinler arası ilişkilere dair sonuçlar ders ve seviye özelinde tablolştırılmıştır. Ülkemizin kalkınması adına girişimcilik kültürü oluşturulması konusunda çalışacak tüm araştırmacılar ve T. C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim terbiye Kurulu Başkanlığı için önemli veriler sunulmaktadır.

Araştırma verileri; ülkemizde girişimcilik kavramının özellikle ortaokul ve ortaöğretimde isim olarak var olduğu ancak uygulamayla bütünleştirilemediği şeklindedir. Ulaşılan ayrıntılı sonuçlar ve bu sonuçlar doğrultusunda geliştirilen öneriler sonuç bölümünde ayrıntılı olarak açıklanmakla birlikte araştırmanın yeniden düzenlenmesi önerilen öğretim programları ve yıllık planlara temel oluşturacağı düşünülmektedir.

Bu çalışma ışığında ders bazında çalışmalara girilmesi, müfredat içeriklerinin girişimcilik eğitime yönelik dolu bir şekilde oluşturulması, her alanda olduğu gibi bu alanda da öğretmen eğitiminin önemi konusunda farkındalık yaratılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: girişimcilik, yaratıcılık, üretim, değer üretimi, başarı ilişkisi

ABSTRACT

ENTREPRENEURSHIP EDUCATION IN SECONDARY AND HIGH SCHOOL

L. Ayşin KAHYA

Yaşar University

Social Sciences Institute

Master of Business Administration Program

One of the important factors to adapt today's changing world and achieve developed countries level is having and continuously developing entrepreneurial characteristics in a society.

Education has an important role to develop entrepreneurial characteristics. Thus, developed countries are the first to start entrepreneurial education. In order to gain entrepreneurial culture and have this culture settled down in our society, understanding the level and quality of entrepreneurial education in Turkey is required. However, previous research examines entrepreneurship concept in general in our society. Therefore, this study aiming to fulfill the gap in the literature focuses on entrepreneurial education with in-depth analysis of course contents.

Accordingly, this research aims to answer following questions. What lessons can be associated with entrepreneurship in secondary and high schools in Turkey? What is the extent of the relationship between these courses and other courses from theoretical and practical perspective? What is the entrepreneurship education level in these institutions? What shall be the content of these lessons and practical applications of the entrepreneurship education in secondary school level?

Flow of the study according to previously identified needs are as follows:

This study begins with literature search of “Encouragement Mechanisms and Politics about Entrepreneurship and Entrepreneurship Education” and “International Institutions and Organizations”. In these sections, firstly, researches about entrepreneurship and entrepreneurship education applications in primary, secondary school, high school, university and Master's degree level in Turkey and developed countries are searched. High school and university level entrepreneurship applications that have more applications about entrepreneurship are evaluated in separate topics.

Ministry of National Education has control of pre-school education, primary school and secondary schools even they are private or public. Primary school is defined in 2 parts, primary school (1 - 4) and secondary school (5 - 8). High school is defined as private or public schools which have 4 year education after secondary school.

Data used in this research are based on evaluation of education programs prepared by Ministry of National Education at the level of secondary schools at years of 5 – 6 – 7 and 8, high school years at 9 -10 – 11 -12. “Basic skills” given under Education programs and “Gains” given under yearly plans are evaluated separately. These researches completed the whole structure of this research.

Pushing factors to make this research are lack of researches about education programs and evaluation of yearly plans at secondary and high school level. Addition to these, requirement of determination on educational programs and yearly plans about entrepreneurship culture have become important factors to make this research.

Aim of this research is to bring recommendations to improve entrepreneurship education at secondary school and high school level in our country in the light of data collected during this research.

Educational programs prepared by T. C. The Ministry of Education Board of Education are mechanism of actions that are planned to be gained to individuals. This mechanism shall be in each level and lessons of education and in parallel to aims of education programs. Actions that are aimed to be gained are not only for in-school action but also out-school actions. These programs are generated in order to create the desired changes in student behavior in detail. These programs also have improvement on knowledge and skills. These programs are also related with each levels in-school and non-school related courses. Education program which is planning of actions to get desired changes also is related with implementation of these actions to lessons.

Common skills that are aimed to be gained in Turkish National Education System are collected under the topic of “Basic Skills”. This high-level skills are located in the spine of all courses. This basic skills are given as follows: critical thinking, creative thinking, communication, research – questioning, problem solving, using information technology, entrepreneurship, using Turkish correct, effective and beautiful. It is identified that entrepreneurship and creativity which are the topics of this research is given at all levels in all lessons educational programs. Entrepreneurship consists of sub-skills; empathize, to show consistent behavior in human relations, to plan, act according to plans, risk-taking; sensing the requirement of a product, product planning, manufacturing, making market research, marketing. Creativity consists of sub-skills; replacing basic idea and product, merging and using in different areas, or development of new and different knowledges or products based on their own ideas, different perspectives, further development and enrichment of idea seven they are not so much important, finding unique and specific solutions to problems, elicit ideas and solutions, caring an idea, or product very different ways.

In this research, secondary school and high school all levels compulsory and elective courses’ education plans are evaluated. Yearly plans shall be prepared on templates defined by MEB (Ministry of National Education) which are in line with student skills and environmental effects.

Yearly Plans also includes activities and desired behaviors related with each lessons topic on top of monthly and weekly lessons subjects’ distribution.

Desired behaviors mentioned in yearly plans are located in templates provided by MEB for all levels and all lessons are given as statements to students. When subject is completed, information, ideas to be gained and desired skills and behaviors are completes integrity. All levels and lessons yearly plans and gains of secondary school and high school are screened in this research.

Entrepreneurship, creativity, manufacturing, value manufacturing, successful relationship concepts which are defined in school programs' sub-subjects basic skills and also in yearly plans are screened and multidisciplinary relations are determined. Results of all those concepts and multidisciplinary relations are given in tables for specific to lessons and levels. All researchers working for establishment of entrepreneurship are providing very important data to T. C. The Ministry of Education Board of Education for the aim of Turkey's development.

Findings reflect that entrepreneurship concept is defined, but could not be integrated with practical applications. In the results section, these findings are discussed in detail. This research also suggests revision of education programs in results section. All suggestions are assumed to be basis of yearly plans.

This research can be used to develop suggestions for lessons. Curriculum contents of lessons may be developed to reflect entrepreneurship education. This research also increase awareness for entrepreneurship for teachers' education.

Keywords: entrepreneurship, creativity, production, production of value, relationship success

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
TUTANAK	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
GİRİŞİMCİLİK VE GİRİŞİMCİLİK EĞİTİMİNE YÖNELİK POLİTİKA VE TEŞVİK MEKANİZMALARI	3
1.1. Uluslararası Kurum ve Kuruluşların Girişimcilik Eğitime Yönelik Politika ve Teşvik Mekanizmaları	3
1.2. Türkiye’deki Kurum ve Kuruluşların Girişimcilik Eğitime Yönelik Politika ve Teşvik Mekanizmaları	5
İKİNCİ BÖLÜM.....	14
GİRİŞİMCİLİK EĞİTİMİ VE UYGULAMALARI	14
2.1. Gelişmiş Ekonomilerde Girişimcilik Eğitimi ve Uygulamaları	16
2.2. Türkiye’de Girişimcilik Eğitimi ve Uygulamaları	22
2.2.1. Ortaöğretimde Girişimcilik Eğitimi.....	25
2.2.2. Üniversitelerde Girişimcilik Eğitimi	28
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	34
YÖNTEM.....	34
3.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklem.....	34
3.2. Veri Toplama Teknikleri	34
3.3. Araştırma Bulguları	39
3.3.1. Ortaokul Düzeyinde Elde Edilen Veriler.....	39
3.3.1.1. Ortaokul Zorunlu Dersler	41
3.3.1.2. Ortaokul Seçmeli Dersler	50
3.3.2. Ortaöğretim Düzeyinde Elde Edilen Veriler	56
3.3.2.1. Ortaöğretim Zorunlu Dersler.....	56
3.3.2.2. Ortaöğretim Seçmeli Dersler ve Meslek Dersleri	67
4. SONUÇ	93
4.1. Öneriler.....	96
KAYNAKÇA.....	98

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. 1. Avrupa Birliği'nin Girişimcilik Teşvik Mekanizmaları	5
Tablo 1. 2. KOSGEB Girişimcilik Enstitüleri	8
Tablo 1. 3. KOSGEB Eğitim Programları	8
Tablo 1. 4. TÜBİTAK Girişimcileri Destek Programı	9
Tablo 1. 5. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Girişimcilik Eğitimi Programları	11
Tablo 2. 1. Ortaöğretim Girişimcilik Eğitimini Destekleyen Mekanizmalar ve Ekosistemi	27
Tablo 2. 2. Türkiye Üniversitelerinde Araştırma Merkezleri Örnekleri	33
Tablo 3. 1. 5 - 6 - 7 - 8. Sınıflar Türkçe	41
Tablo 3. 2. 5 - 6 - 7 - 8. Sınıflar Matematik	42
Tablo 3. 3. 5 - 6 - 7 - 8. Sınıflar Fen Bilimleri	43
Tablo 3. 4. 5 - 6 - 7 - 8. Sınıflar Sosyal Bilgiler	44
Tablo 3. 5. 8. Sınıflar Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi	45
Tablo 3. 6. 5 - 6 - 7 - 8. Sınıflar Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi	46
Tablo 3. 7. 5 - 6 - 7 - 8. Sınıflar Görsel Sanatlar	46
Tablo 3. 8. 5 - 6 - 7 - 8. Sınıflar Müzik	47
Tablo 3. 9. 5 - 6 - 7 - 8. Sınıflar Oyun ve Fiziki Etkinlikler.....	48
Tablo 3. 10. 5 - 6 - 7 - 8. Sınıflar Beden Eğitimi ve Spor	49
Tablo 3. 11. 5 - 6 - 7 - 8. Sınıflar Teknoloji ve Tasarım	50
Tablo 3. 12. 5 - 6 - 7 - 8. Sınıflar Rehberlik ve Kariyer Planlama	50
Tablo 3. 13. 5 - 6 - 7 - 8. Sınıflar Dil ve Anlatım.....	51
Tablo 3. 14. 5 - 6 - 7 - 8. Sınıflar Fen Bilimleri ve Matematik	51
Tablo 3. 15. 5 ve 6. Sınıflar Drama	52
Tablo 3. 16. 5 - 6 - 7 - 8. Sınıflar Zekâ Oyunları.....	53
Tablo 3. 17. 6 - 7 - 8. Sınıflar Halk Kültürü	54
Tablo 3. 18. 7 ve 8. Sınıflar Medya Okur Yazarlığı.....	54
Tablo 3. 19. 7 ve 8. Sınıflar Düşünme Eğitimi.....	55
Tablo 3. 20. 5 - 6 - 7 - 8. Sınıflar Sanat Etkinlikleri.....	55
Tablo 3. 21. 6 - 7 - 8. Sınıflar Tarım Kültürü	56
Tablo 3. 22. 5 - 6 - 7 - 8. Sınıflar Yaratıcı Düşünme.....	56
Tablo 3. 23. 9 - 10 - 11 ve 12. Sınıflar Dil ve Anlatım	57
Tablo 3. 24. 9 - 10 - 11 ve 12. Sınıflar Türk Edebiyatı	57
Tablo 3. 25. 9 - 10 - 11 ve 12. Sınıflar Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi.....	58
Tablo 3. 26. 9 - 10 - 11 ve 12. Sınıflar Biyoloji	58
Tablo 3. 27. 9 - 10 - 11 ve 12. Sınıflar Fizik	59
Tablo 3. 28. 9 - 10 - 11 ve 12. Sınıflar Kimya.....	59
Tablo 3. 29. 9 - 10 - 11 ve 12. Sınıflar Matematik	60
Tablo 3. 30. 11. ve 12. Sınıflar Geometri	60
Tablo 3. 31. 9 - 10 - 11 ve 12. Sınıflar Tarih.....	61
Tablo 3. 32. 9 - 10 - 11 ve 12. Sınıflar Almanca	61
Tablo 3. 33. 11. Sınıflar T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük.....	62
Tablo 3. 34. 12. Sınıflar Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi	62
Tablo 3. 35. 9 - 10 - 11 ve 12. Sınıflar Coğrafya	63
Tablo 3. 36. 9 - 10 - 11 ve 12. Sınıflar Görsel Sanatlar	63
Tablo 3. 37. 9 - 10 - 11 ve 12. Beden Eğitimi	64
Tablo 3. 38. 9 - 10 - 11 ve 12. Sınıflar Müzik.....	64
Tablo 3. 39. 9 - 10 - 11 ve 12. Sınıflar İngilizce	65

Tablo 3. 40.	9 - 10 - 11 ve 12. Sınıflar İtalyanca.....	65
Tablo 3. 41.	9. Sınıflar Sağlık Bilgisi.....	66
Tablo 3. 42.	11. Sınıflar Felsefe	66
Tablo 3. 43.	10. Sınıflar Psikoloji	66
Tablo 3. 44.	10. Sınıflar Eğitim Psikolojisi.....	67
Tablo 3. 45.	12. Sınıflar Bilgi Kuramı	67
Tablo 3. 46.	9. ve 10. Sınıflar Fen Bilimleri	69
Tablo 3. 47.	9. ve 10. Sınıflar Girişimcilik.....	69
Tablo 3. 48.	11. Sınıflar İstatistik	70
Tablo 3. 49.	10. sınıflar Astronomi ve Uzay Bilimleri.....	70
Tablo 3. 50.	10. sınıflar Kanun.....	71
Tablo 3. 51.	12. sınıflar Yönetim Bilimi	71
Tablo 3. 52.	12. sınıflar Uluslararası İlişkiler.....	72
Tablo 3. 53.	10. sınıflar Proje Hazırlama	72
Tablo 3. 54.	10. sınıflar Mantık.....	73
Tablo 3. 55.	12. sınıflar Sanat Tarihi.....	73
Tablo 3. 56.	11. sınıflar Sosyoloji	73
Tablo 3. 57.	12. sınıflar Sosyal Etkinlik.....	74
Tablo 3. 58.	Uluslararası Bakalorya Programı	74
Tablo 3. 59.	11. sınıflar Antrenman Bilgisi.....	75
Tablo 3. 60.	10. sınıflar Bağlama	75
Tablo 3. 61.	9. sınıflar Batı Müziği Koro Eğitimi	75
Tablo 3. 62.	9. sınıflar Batı Müziği Koro Eğitimi.....	76
Tablo 3. 63.	9. sınıflar Beden Eğitimi Bilimine Giriş	76
Tablo 3. 64.	9. sınıflar Beden Eğitimi Bilimine Giriş	76
Tablo 3. 65.	9. sınıflar Bireysel Ses Eğitimi	77
Tablo 3. 66.	12. sınıflar Çağdaş Dünya Sanatı	77
Tablo 3. 67.	10. sınıflar Çağdaş Bakım ve Onarım.....	77
Tablo 3. 68.	10. sınıflar Desen Çalışmaları	78
Tablo 3. 69.	9. sınıflar Eğitsel Oyunlar	78
Tablo 3. 70.	10. sınıflar Estetik	79
Tablo 3. 71.	9. sınıflar Flüt.....	79
Tablo 3. 72.	9. sınıflar Geleneksel Türk Müziği Tarihi.....	79
Tablo 3. 73.	9. sınıflar Türk ve Batı Müziği Çalgıları.....	80
Tablo 3. 74.	9. sınıflar Grafik ve Tasarım	80
Tablo 3. 75.	10. sınıflar İki Boyutlu Sanat Atölye	80
Tablo 3. 76.	10. sınıflar Keman.....	81
Tablo 3. 77.	11. sınıflar Kontrbas.....	81
Tablo 3. 78.	11. sınıflar Müze Eğitimi	82
Tablo 3. 79.	9. sınıflar Müziğe Giriş	82
Tablo 3. 80.	9. sınıflar Müzik Biçimleri.....	82
Tablo 3. 81.	9. sınıflar Müziksel İşitme, Okuma ve Yazma.....	83
Tablo 3. 82.	10. sınıflar Özel Alan Çalışması	83
Tablo 3. 83.	10. sınıflar Piyano	83
Tablo 3. 84.	9. sınıflar Ritim Eğitimi ve Dans	84
Tablo 3. 85.	10. sınıflar Sanat Eserleri İncelemesi.....	84
Tablo 3. 86.	10. sınıflar Spor.....	84
Tablo 3. 87.	10. sınıflar Spor Fizyolojisi.....	85
Tablo 3. 88.	10. sınıflar Spor Kazalarından Korunma	85
Tablo 3. 89.	11. sınıflar Spor Masajı.....	86

Tablo 3. 90.	11. sınıflar Spor Organizasyonu.....	86
Tablo 3. 91.	12. sınıflar Spor Psikolojisi.....	86
Tablo 3. 92.	12. sınıflar Spor Sosyolojisi.....	87
Tablo 3. 93.	12. sınıflar Spor Tesisleri ve Malzeme Bilgisi.....	87
Tablo 3. 94.	9. sınıflar Spor ve Beslenme.....	87
Tablo 3. 95.	9. sınıflar Temel Spor Eğitimi.....	88
Tablo 3. 96.	9. sınıflar Türk Müziği Koro Eğitimi.....	88
Tablo 3. 97.	10. sınıflar Türk Resim, Heykel Sanatı.....	89
Tablo 3. 98.	9. sınıflar Türk Spor Tarihi.....	89
Tablo 3. 99.	10. sınıflar Ut Öğretim Programı.....	89
Tablo 3. 100.	11. sınıflar Üç Boyutlu Sanat Atölye.....	90
Tablo 3. 101.	10. sınıflar Viyolonsel.....	90
Tablo 3. 102.	11. sınıflar Eğitim Sosyolojisi.....	91
Tablo 3. 103.	12. sınıflar Öğretim İlke ve Yöntemleri.....	91
Tablo 3. 104.	11. sınıflar Öğretmenlik Mesleğine Giriş.....	91
Tablo 3. 105.	10. sınıflar Türk Eğitim Tarihi.....	92
Tablo 3. 106.	12. sınıflar Rehberlik ve Yönlendirme.....	92

KISALTMALAR

TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
s.	: Sayfa No
OECD	: Organization for Economic Cooperation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
GEM	: Global Entrepreneurship Monitor
TİSK	: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
İKMEP	: İnsan Kaynaklarının Mesleki Eğitim Yoluyla Geliştirilmesi Projesi
KAGİDER	: Kadın Girişimcileri Destekleme Derneği
GAP	: Güney Doğu Anadolu Projesi
GAPGİDEM	: GAP Bölgesi Girişimi Destekleme Merkezi
KEDV	: Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı
KA-DER	: Kadın Adayları Destekleme Derneği
TİKAD	: Türkiye İş Kadınları Derneği
KAMER	: Kadın Girişimciler İçin Destek Projesi
ÇATOM	: Çok Amaçlı Toplum Merkezi
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
TEKMER	: Teknoloji Geliştirme Merkezleri
ABİGEM	: Avrupa Birliği İş Geliştirme Merkezi
Ar-Ge	: Araştırma Geliştirme
TÜSSİDE	: Türkiye Sanayi Sevk ve İdare Enstitüsü
TEYDEB	: Teknoloji ve Yenilik Destek Programları Başkanlığı
San-Tez	: Sanayi Tezleri Programları
CIP	: Avrupa Birliği'nin Rekabet Edebilirlik ve Yenilik Çerçeve Programı
EIP	: Entrepreneurship and Innovation Programme Girişimcilik ve Yenilikçilik Programı
ECVET	: Mesleki Eğitim ve Öğretimde Kredi Transfer Sistemi
EQF – LLL	: European Qualifications Framework for Lifelong Learning
İSTKA	: İstanbul Kalkınma Ajansı
vd	: ve diğerleri
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
TEGEV	: Teknolojik Eğitimi Geliştirme Vakfı
TED	: Türk Eğitim Derneği
GIGP	: Genç İnovasyon ve Girişimcilik Programı
LİGEM	: Liselerde Girişimciliği Geliştirme Merkezi
DI	: Destination Imagination
GIN	: Global Sorunlara Çözüm Ağı - Global Issues Network
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurumu
MBA	: İşletme Yüksek Lisans Programı

GİRİŞ

Değişimin çok hızlı gerçekleştiği dünyamızda değişime ayak uydurmanın ve gelişmiş ülkeler düzeyine ulaşmanın önemli etkenlerinden biri, toplumun girişimcilik eğitimi ile donanımlı hale getirilerek, girişimcilik özelliklerine sahip olması ve bu özelliklerinin geliştirilmesidir. Ülkelerin refahının sağlanmasında, refah düzeylerinin yükseltilmesinde önemli bir bileşen olan girişimcilik eğitimi, inovasyon, üretim ve büyüme ile iç içedir(Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu(TÜBİTAK),2016). Bu durumun farkında olan toplumlar, sistemlerini girişimcilik ve girişimcilik eğitimi ile bireyin yaratıcılığı üzerine kurmakta ve ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmektedir (Karagöz, 2009, s. 462 - 151).

Bireylerin yeteneklerini, düşüncelerini davranışa çevirme yeteneği, başarı amaçlı yenilik, risk alma, plan yapabilme kabiliyetini yönetme süreci olan girişimcilik ve bu doğrultuda verilen eğitim, ekonomik kalkınmayı etkilediğinden girişimcilik eğitimleri ve genel eğitim- öğretim faaliyetleri önemlidir. Kalkınmanın girişimcilik ile desteklendiği bir süreç olduğu düşünüldüğünde girişimci bireylerin, gelişmede önemli bir unsur olduğu görülmektedir (European Commission, 2009, 10-11). Aynı zamanda işsizliğin de çözümlerinden biri olarak görülen girişimcilik eğitimini yaygınlaştırma çalışmaları, Türkiye’de yaygınlaştırılmaya çalışılmakta ve Avrupa Birliği tarafından desteklenmektedir. Türkiye özelinde bakıldığında, girişimcilik ve girişimcilik eğitimi üzerine yapılan çalışmalar, genellikle lisans ve lisansüstü düzeyde yoğunlaşmış, çok daha erken yaşlarda verilmesi gereken girişimcilik eğitiminin geri planda kaldığı görülmüştür. Bu çalışmada girişimcilik eğitimin daha erken yaşlara inmesi gerekliliğinden yola çıkılarak, ülkemizde ortaokul ve ortaöğretimde girişimcilik düzeyi ortaya konularak, önerilerde bulunulması ve yapılması gerekenlere dikkat çekilmesi amaçlanmıştır.

Bu amaçlar doğrultusunda çalışma, girişimcilik eğitimi alanında uygulanan programlara ait bir içerik analizidir. İçerik analizi yöntemi; birbiri ile ilişkili kavramların bir araya getirilerek, düzenlenmesi ve yorumlanmasının temel yollarından biri olduğundan tercih edilmiştir.

Çalışmada; Türkiye’de ortaokullar ve ortaöğretim kurumlarında girişimcilik ile ilişkilendirilen hangi dersler yer almaktadır? Bu derslerin diğer derslerle olan ilişkisi

kuramsal ve uygulamada hangi düzeydedir? Bu kurumlarda girişimcilik eğitime ilişkin düzey nedir? Günümüz koşullarında ortaokul ve ortaöğretimde girişimcilik eğitimi alanında ders tasarımı ve uygulamaları nasıl olmalıdır? Sorularına yanıt aranmaktadır.

Bu çalışmada, öncelikle Dünya’da ve Türkiye’de girişimcilik eğitimi üzerine literatür incelenmiş, ortaokullar ve ortaöğretim kurumlarında Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı’nca belirlenen öğretim programlarında ve yıllık planlarda konunun uzmanlarının katkısı ile belirlenen anahtar kavramlar taranmış, bu kavramların öğretim programları ve yıllık planlarla ilişkilendirilme düzeyi araştırılmış, bu müfredatlar kapsamında bulunan disiplinler arası ilişkiler sorgulanmıştır. Bu doğrultuda ülkemizde girişimcilik eğitiminin düzeyi kanıtlarla ortaya konularak, hazırlanacak olan müfredat ve öğretim programlarına ışık tutması amaçlanmıştır.

Çalışma girişimcilik ve girişimcilik eğitime yönelik ulusal ve uluslararası politika ve teşvik mekanizmaları konusunda literatür çalışması ile başlamaktadır. Bu bölüm Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD), Avrupa Birliği (AB), Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Türkiye’de girişimcilik ve ilgili alanlarda sunulan eğitimleri ve bu alandaki teşvik mekanizmalarını durum tespiti niteliğinde tartışmayı hedeflemektedir. Gelişmiş ekonomilerde ve Türkiye’de girişimcilik eğitimi ve uygulamaları ile devam eden çalışmada ortaöğretim ve üniversite düzeyinde girişimcilik eğitiminin boyutu konusunda literatür taramasına devam edilmiştir. Araştırma yöntem ve tekniklerinin anlatılmasından sonra araştırma bulguları sunulmuş, sonuç bölümünde bu bulgular değerlendirilerek atılması gereken adımlar konusunda önerilerde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞİMCİLİK VE GİRİŞİMCİLİK EĞİTİMİNE YÖNELİK POLİTİKA VE TEŞVİK MEKANİZMALARI

Ülkelerin kalkınmasında ve gelişmesinde dinamik koşullara uyum sağlayabilen girişimciler yetiştirilmesinde önemli görülen faktörlerden biri de eğitimidir. Girişimcilik eğitiminde, kişinin girişimcilik potansiyeline dair özelliklerinin ortaya çıkması ve farkındalık oluşturulması amaçlanmaktadır(Henderson ve Robertson, 2000).Girişimcilik özelliklerini geliştirmeye yönelik eğitimler, bireylerin yenilik yapma, risk alma, yaratıcı olma ve üretimi artırma özelliklerini geliştireceği gibi ülkenin kalkınmasına da katkı sağlayacaktır.

Bu bölümde ülkelerin kalkınması yolunda Dünya’da ve Türkiye’de girişimcilik eğitimine yönelik politika ve teşvik mekanizmalarına ilişkin çalışmalar sunulmaktadır. Bu bölüm özellikle gelişmiş ülkelerde OECD, AB tarafından uygulanan girişimcilik eğitimine yönelik politika ve teşvik mekanizmaları ile Türkiye’de girişimcilik eğitimine yönelik politika ve teşvik mekanizmalarını durum tespiti niteliğinde tartışmayı hedeflemektedir.

1.1. Uluslararası Kurum ve Kuruluşların Girişimcilik Eğitime Yönelik Politika ve Teşvik Mekanizmaları

Uluslararası kurum ve kuruluşların girişimcilik eğitime yönelik olarak Dünya’nın en iyi girişimcilik okulları arasında adı ilk sıralarda geçen “BabsonCollege” ve “London Business School” girişimcilik alanında çalışan uluslararası okullardır.Bu okullar tarafından oluşturulan Global EntrepreneurshipMonitor(GEM), OECDile birlikte yaptığı çalışmada girişimciliği belirleyen etmenleri, ülke altyapısı ve girişimcilik altyapısı olarak iki başlıkta toplamıştır. Ülke alt yapısı başlığında; ekonomik yapı ve büyüme, devletin ve finans sektörünün etkinliği, teknolojik gelişim, fiziksel altyapı, yönetim becerileri, yasal kurumlar, sosyal, politik ve kültürel ortam incelenmektedir. Girişimcilik altyapısını oluşturan faktörler; finans, devlet politikaları, devlet programları, eğitim, Ar-Ge (Araştırma - Geliştirme) transferi, ticari altyapı, iç pazarın dışa açık olması, fiziksel altyapı ve kültürel normlar şeklinde incelenerek

değerlendirilmektedir (Çetindamar, 2002:56; GEM, 2010).Bu değerlendirmeler, OECD tarafından verilen girişimcilik eğitime yönelik politika ve teşvik mekanizmalarını şekillendirmekte ve OECD desteklerini bu başlıkların gelişmesine yönelik olarak sağlamaktadır.

Girişimcilik ve girişimcilik eğitimi üzerine uluslararası politika, teşvik mekanizmaları, üzerinde önemle duran AB'nin "Küçük İşletmeler Yasası"nda işletmelerin gelişimine yönelik belirlediği 10 ilkedeki ilki; "*Girişimcilerin ve aile işletmelerinin teşvik edildiği bir iş ortamı oluşturulması, girişimcilik eğitimleri için iş dünyasıyla ortak stratejiler geliştirilmesi, özellikle orta öğretim müfredatlarına yenilikçi ve girişimci zihniyetin gelişmesine yönelik derslerin eklenmesi, işletme devirlerini kolaylaştırıcı önlemler alınması yönünde çalışmaların yapılması*"dır.

Yukarıda da ifade edildiği üzere, AB'nin temel hedefleri arasında girişimciliğin geliştirilmesi bulunmaktadır. AB'nde bu hedefe yönelik olarak çeşitli çalışmalar yürütülmekte, AB üyesi ve aday ülkelerin girişimcilik ve girişimcilik eğitimi gelişim performansları takip edilmektedir. AB'nin girişimciliği geliştirme amaçlı yaptığı planlamalar arasında girişimcilik eğitimlerinin öncelikli olması da bu çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Girişimcilik eğitiminin önemi konusunda farkındalık yaratılması, girişimciler ve adaylarının farklı özelliklerle donanımlı hale getirilmesi, girişimcilik eğitiminin erken yaşlardan itibaren başlatılması girişimcilik eğitimi ile gerçekleştirilebilecek durumlardır.

Bu doğrultuda Avrupa Serbest Ticaret Birliği'ne üye devletler ile AB aday ülkelerini de içeren otuz bir Avrupa ülkesinin eğitimden sorumlu bakanları "Mesleki Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri" alanında 2002 yılında Kopenhag Beyanatı'nı imzalamıştır. Beyanat girişimcilik bilgi ve becerilerinin kazandırılmasında büyük bir öneme sahiptir (Eğitim ve Kültür alanında Avrupa Birliği Müktesebat Rehberi, 2009:18-19).

Girişimcilik eğitimini programlarında ön plana alarak, önemli çalışmalar yapan AB'de girişimciliği artırmaya yönelik teşvik mekanizmaları Tablo 1.1.1'de açıklanmaktadır.

Tablo 1. 1. Avrupa Birliği'nin Girişimcilik Teşvik Mekanizmaları

Gençlerin ilk Mesleki Eğitimi ve Hareketliliği (Petra)	Uluslararası mesleki rehberlik programdır. AB sınırları içindeki gençlere mesleki eğitim, gençlerin diğer üye ülkelerdeki, mesleki eğitim programlarına katılımının sağlanması ve işe giriş desteğidir.
Sürekli ve İleri Mesleki Eğitim (Force)	Force programından işletmeler, işveren örgütleri, sendikalar, kamu kurumları, eğitim kurumları, insan kaynakları bölümlerinin yöneticileri, işletme personelinin temsilcileri ve eğitim uzmanları yararlanabilmektedir (Bayrakdar, 2011).
Leonardo da Vinci	1995 yılı ve 2000-2006 yılları arasında uygulanan program, girişimcilik kültürünün oluşumuna okullarda verilen eğitimle başlanması, yükseköğretim ve staj imkânlarıyla desteklenmesi gerekliliğine yöneliktir(Maik ve Koch, 2001:19).
Socrates	Eğitimde fırsat eşitliği doğrultusunda, katılımcı ülkelerin işbirliğini destekleyen program(Cansevdi,2004:49);okul eğitimi comenius;yüksek eğitim erasmus; yetişkinlere grundtvig; dil desteği Lingua olmak üzere dört programı içine almaktadır (http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme/doc78_en.htm).
Tempus Programı Plus	Yükseköğretimden hayat boyu eğitime kadar mesleki - yetişkin eğitimini birleştiren, bu program; Avrupa Birliği ve Tempus Ülkeleri işbirliğidir (http://www.eaie.org/pdf/F62art3.pdf).
Bütünleştirilmiş Program	AB eğitim programlarının 2006'da son bulması ile 2007-2013 yılları arası Lizbon hedeflerine yönelik uygulanan program (Bayrakdar, 2011), Comenius, Erasmus, Leonardo Da Vinci, Grundtvig programları Tempus Plus programı ile birleştirilmiştir (Yıldırım, 2007:36).

Ülkemizde de uygulanan AB eğitim programları özellikle üniversite öğrencilerinin girişimcilik özelliklerini geliştirmeye yöneliktir. Bu eğitimlerin geliştirilmesi ve artırılması yönünde Avrupa Birliği çalışmaları sürmektedir. Gelişmiş ülkelerde girişimcilik eğitiminin düzeyi ayrı bir başlık altında anlatılmıştır.

1.2. Türkiye'deki Kurum ve Kuruluşların Girişimcilik Eğitime Yönelik Politika ve Teşvik Mekanizmaları

Türkiye özeli kalkınma hızının yükseltilmesinde, günümüzde ihtiyaç duyulan rekabetçi, pazar taleplerini karşılayacak vasıflı ve uyumlu, düşünme, algılama ve problem çözme yeteneği gelişmiş, teknoloji üretimine yatkın, yeni durumlara uyum sağlayabilen, beceri düzeyi yüksek birey yetiştirilmesi önemlidir. Bireylerin, eğitilmeleri, eğitim aldıkları mesleklerde çalışmaları ve mesleki alanlarında girişimci bir ruha sahip olmaları, bu ruh ve yeterliliklerle kendi iş alanlarını yaratmaları ülke ekonomisi açısından önemlidir (Berk, 2009).

Türk insanının girişimci özelliklere sahip olduğunu gösteren araştırmalar bulunmakla birlikte, bu özelliklerin yaşama geçirilebilmesi için girişimcilik eğitime önem verilmesi gerektiği göz ardı edilmemelidir (Titiz, 1999). Ülke ekonomisi için önem arz eden girişimci bireyler yetiştirilmesinde, var olan girişimcilerin başarıya ulaşabilmelerinde başta devlet ve sivil toplum kuruluşları olmak üzere birçok kişi ve kurumun farklı konularda desteğe ihtiyaçları vardır. Bu bölümde Türkiye’de girişimcilik ve girişimcilik eğitimini destekleyen kuruluşlar ve bu kuruluşların özellikleri konusunda bilgi verilmektedir.

Ekonomik büyümenin kilit bir unsuru olarak değerlendirilen girişimci bireyler yetiştirilmesi konusu, AB’de 1990’lardan itibaren desteklenmektedir (Tanrısever, 2004). Türkiye’de AB ile ortaklaşa yürütülen çalışmalar sonucunda Aralık 1999 Helsinki Zirvesi’ne Türkiye katılım ortaklığı sağlanmış ve AB politikaları çerçevesinde girişimcilik eğitimi ve girişimcilerin desteklenmesinin temel alındığı bir “Eylem Planı” başlatılmıştır (KOBİ (Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler)Stratejisi ve Eylem Planı, 2003; akt. Ağca, 2007). Bu eylem planı ile girişimcilik eğitimi alanında faaliyetler başlatılmış, Türkiye’nin çeşitli illerinde “Avrupa Bilgi Merkezleri” girişimciliği geliştirmeye destek sağlama amaçlı olarak oluşturulmuştur(Tanrısever, 2004; akt. Ağca, 2007).Bu çalışmalar yetişkinlere girişimcilik eğitimini desteklemektedir.

Türkiye’deki kurumlarla ortaklaşa gerçekleştirilen pek çok AB projesi ile girişimcilik ve girişimcilik eğitimi desteklenmiştir. Örneğin; İKMEP(İnsan Kaynaklarının Mesleki Eğitim Yoluyla Geliştirilmesi Projesi) Avrupa Birliği destekli bir projedir. Bu proje doğu ve güneydoğu bölgelerinde; Diyarbakır, Elazığ, Erzurum, Gaziantep, Kahramanmaraş, Malatya, Şanlıurfa, Van illerinde yürütülmektedir. Amacı; yaşam boyu eğitim çerçevesinde iş gücü piyasası ve mesleki - teknik orta öğretim kurumları arasındaki ilişkiyi geliştirmektir (Öztürk, 2007:59). Bu proje ve bunun benzeri pek çok proje Türkiye’nin çeşitli illerinde yürütülmüştür.

Türkiye’de son yıllarda kadın girişimciliği artmaktadır. Kadın girişimciliği desteklemeye yönelik kuruluşlar da ülkemizde oluşmaktadır. AB tarafından desteklenen bu oluşumlar ülkemizin kalkınması, girişimciliğin geliştirilmesi ve kadın girişimcilerin eğitimle desteklenmesi açısından olumlu örneklerdir. Bunlara; KAGİDER (Kadın Girişimcileri Destekleme Derneği), GAPGİDEM (GAP Bölgesi Girişimi Destekleme Merkezi), KEDV (Kadın Emegini Değerlendirme Vakfı), KA-DER (Kadın Adayları

Destekleme Derneği), TİKAD (Türkiye İş Kadınları Derneği), KAMER (Kadın Girişimciler İçin Destek Projesi), ÇATOM (Çok Amaçlı Toplum Merkezi) örnek olarak verilebilir. Ayrıca girişimcilik eğitimi konusunda üniversiteler, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, KOSGEB (Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı), TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği), İŞKUR (Türkiye İş Kurumu), Ulusal Franchising Derneği, Faktöring Derneği, Finansal Kiralama Derneği, Türkiye Teknoloji Vakfı, çeşitli dernekler, sanayi odaları ve vakıflar girişimciliği desteklemeye yönelik ortaklaşa çalışmalar yürütmektedir.

Bu çalışmalarla birlikte ülkemizde kamu kurum ve kuruluşları arasında yetişkin girişimcilere bilgi ve danışmanlık desteği, KOSGEB, TÜBİTAK, İŞKUR (Türkiye İş Kurumu) ve DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) Müsteşarlığı gibi kuruluşlar tarafından verilmektedir (Tanrısever, 2004; akt. Ağca, 2007).Bu kuruluşlarda profesyonel eğitmenler, danışmanlar, montörler, girişimcilerle eşleştirilerek yapılan eğitimler; kamu kurumları, sivil kuruluşlar ve çeşitli meslek kuruluşları tarafından üstlenilmektedir (Türkiye Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planı, 2014 - 2016). Aşağıda bu kurumların Türkiye’de girişimcilik ile ilgili yürüttüğü faaliyetler hakkında genel olarak bilgi verilmektedir.

Türkiye’nin ekonomik kalkınmasına destek amaçlı 12 Nisan 1990’da kurulan KOSGEB’in; “Girişimcilik kültürünün ve ortamının geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için gerekli tedbirleri almak, bu kapsamda girişimleri ve girişimcileri desteklemek” maddesi girişim ve girişimcilere verdiği önemi göstermektedir (Özdemir ve Mazgal, 2012).

KOSGEB’in Türkiye’nin ekonomisini geliştirmeye yönelik olarak girişimcilere destek amacıyla kurduğu enstitülerden bazıları şunlardır (Tablo 1.2.1):

Tablo 1. 2. KOSGEB Girişimcilik Enstitüleri

Enstitü Adı	Uygulamaları
Girişimciliği Geliştirme Enstitüsü	Türkiye’de refah düzeyini artırmaya yönelik olarak girişimciliğin desteklenmesini amaçlar.
Küçük İşletmeler Geliştirme Merkezleri	Küçük ve orta ölçekli işletmelerin payını ve etkinliğini artırmayı hedefler.
Teknoloji Geliştirme Merkezleri (TEKMER)	Üniversitelerdeki teknolojik ve bilimsel birikimin, ekonomik gelişmeyi sağlamaya yönelik kullanılması, teknolojiye ve inovasyona yönelik girişimciliğin özendirilmesi ve desteklenmesi amaçlı çalışmalar yapar.
Bölgesel Kalkınma Enstitüsü	Kalkınma Ajanslarının yönetici ve çalışanları ile paydaşlarına yönelik özelleştirilmiş içerikler geliştirilerek profesyonel gelişimlerine ve kariyerlerine katkıda bulunulması, bölgesel kalkınma alanında ihtiyaç duyulan her türlü araştırma, analiz, danışmanlık projelerinin gerçekleştirilmesinden sorumludur.
Pazar Araştırma ve İhracatı Geliştirme Enstitüsü	Küçük işletmelerin geliştirilerek dünya markası olarak kabul gören ürünler ile aranılan kuruluşlar olmalarını sağlamak amaçlı çalışmalar yapar.

KOSGEB’in yukarıdaki enstitüler aracılığıyla düzenlediği girişimcilerin ihtiyaç duyduğu bilgi ve teknolojiyi sağlayan eğitim programları Tablo1.2.2’de anlatılmaktadır.

Tablo 1. 3. KOSGEB Eğitim Programları

KOSGEB’in sağladığı Girişimcilik Destek Programları	İçerikleri
Genel Girişimcilik Eğitimi	KOSGEB; sivil toplum örgütleri, Ticaret ve Sanayi Odaları ile derneklerden gelen talepler doğrultusunda düzenlenen genel girişimcilik eğitimleri ile iş planı olan girişimcilere, iş kurma ve işi başarılı bir şekilde yönetme konusunda verilen ücretsiz eğitimlerdir (Elagöz, 2009).
Genç Girişimci Geliştirme Programı	Gençleri girişimciliğe teşvik etme, işletmelerini kurmaya yöneltme amaçlı programdır. Ortaöğretim sonrası örgün/yaygın eğitim kurumları ve üniversite öğrencilerine yöneliktir (Elagöz, 2009).
Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi	KOBİ ve girişimcilerin rekabet güçlerini geliştirecek 60 saatlik ücretsiz eğitimlerdir. Bu eğitimlerle girişimcilerin ekonomik ve sosyal kalkınmadaki paylarını artırmak hedeflenmektedir.

Bu eğitimlere ek olarak, KOBİ’lere teknik, finansal ve ticari konularda mentörlük yapan KOSGEB tarafından Avrupa Birliği’nin malî katkılarıyla kurulan, Avrupa Birliği İş Geliştirme Merkezi (ABİGEM), çeşitli illerde KOBİ’lere ücretsiz bilgi, eğitim ve işletmeye yönelik danışmanlık hizmeti vermektedir.

TÜBİTAK’da; Türkiye’de; Ar-Ge, inovasyon ve teknoloji seviyesini yükseltmeye yönelik, girişimcileri destekleme ve teşvik etme amaçlı, destek programları oluşturmuştur. Aşağıdaki tabloda TÜBİTAK’ın girişimcileri desteklemeye yönelik oluşturduğu programlar, bu programların ilgili olduğu alanlar, bütçeleri ve bu programlardan faydalanabilenler konusunda bilgiler verilmektedir (Tablo 1.2.3).

Tablo 1. 4. TÜBİTAK Girişimcileri Destek Programı

PROGRAM	DESTEKLENEN ALAN	BÜTÇE	FAYDALANABİLENLER
1512- Girişimcilik Aşamalı Destek Programı	Bireysel girişimcilerin teknoloji ve yenilik odaklı iş fikirlerini firma kurarak yenilikçi ürünlere dönüştürebilmeleri için iş fikrinden pazara kadar olan faaliyetlerinin desteklenmesi	Aşama 1 - Aşama 2 En fazla 100.000 TL Aşama 3 En fazla 500.000 TL + % 10 Aşama 4	Örgün öğrenim veren herhangi bir lisans programından mezun Herhangi bir yüksek lisans veya doktora programına kayıtlı öğrenci Herhangi bir yüksek lisans veya doktora programından mezun kişiler
2238- Girişimcilik ve Yenilikçilik Yarışmaları Programı	Üniversite düzeyinde girişimcilik ve yenilikçilik alanlarında iş fikri ve iş planı yarışmalarının düzenlenmesi	Birincilik 10.000 TL İkincilik 7.500 TL Üçüncülük 5.000 TL	Ön lisans öğrencileri Lisans öğrencileri Lisansüstü öğrencileri AÖF öğrencileri
2239- Girişimcilik ve Yenilikçilik Eğitim ve Araştırma Faaliyetlerini Destekleme Programı	Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından Teknogirişim Sermaye Desteği’ni kazananlar arasından yapılacak elemeyi geçerek önerilmiş adaylara girişimcilik ve yenilikçilik alanlarında yurt dışında düzenlenen eğitim programlarına katılım desteği sağlanması	Program kapsamında desteklenenlere seyahat, gündelik / aylık yaşam giderleri ile kayıt ücretleri için destek sağlanabilir.	T.C. vatandaşı olmak Bu programdan daha önce yararlanmamış olmak Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından Teknogirişim Sermaye Desteği’ni kazananlar arasından yapılacak elemeyi geçerek önerilmiş olmak
1514-Girişim Sermayesi Destekleme Programı (GİSDEP)	Ülke ekonomisine katma değer sağlayabilecek nitelikte yenilikçi, ürün, süreç, bilgi ve teknoloji geliştirme ve üretme potansiyeli bulunan KOBİ ölçeğindeki şirketlerin çekirdek veya başlangıç aşamalarındaki finansman ihtiyaçlarının, girişim sermayesi fonları aracılığıyla karşılanması	Yatırımın %80’ini fon destek verecektir. %20’sini Tübitak hibe edecektir. Fon Maximum 20 Milyon Dolardır.	Girişim Sermayesi Fonu kurmuş veya kurmayı taahhüt eden sermaye şirketleri
1601-Yenilik Girişimcilik Alanlarında Kapasite Artırılmasına Yönelik Destek Programı	Üniversitelerde girişimcilik ve yenilikçilik algısının yerleşmesi ve başarılı iş fikirlerinin erken dönemlerde hayata geçirilmesi amacıyla; üniversitelerin öğrencilerine ve öğretim elemanlarına yönelik girişimcilik sertifika programları başlatması ve yürütmesi	Hibe şeklinde % 100 destek sağlanmaktadır.	Ön lisans öğrencileri Lisans öğrencileri Lisansüstü öğrencileri Öğretim elemanları

TÜBİTAK'a bağlı girişimcileri destekleme amaçlı çalışan Türkiye Sanayi Sevk ve İdare Enstitüsü (TÜSSİDE) kurulmuştur. TÜSSİDE yönetim bilimlerinde araştırma ve geliştirme çalışmaları yapmaktadır. Ülkemizde geliştirilmesine ihtiyaç duyulan yönetim kültürü ve bunun sürdürülebilir hale getirilmesine yönelik Ar-Ge içerikli projeler yürüten TÜSSİDE hem kurumsal kapasite, hem de çalışanlarının bireysel yetkinliklerini arttırmaya yönelik çalışmalar yapmaktadır (<http://tusside.tubitak.gov.tr/tr>). TÜBİTAK marka adı ile eğitimler veren TÜSSİDE kapsamında oluşturulan Girişimcilik Akademisi ulusal düzeyde girişimcilik eğitimleri ile iş fikirlerinin uygulanması sürecinde başarılı olmasını sağlamaya yönelik danışmanlık yapmayı hedeflemektedir.

TÜBİTAK bünyesinde bulunan diğer kuruluş, Teknoloji ve Yenilik Destek Programları Başkanlığı (TEYDEB)'dir. TÜBİTAK'ın aynı zamanda girişimciliğin gelişmesine önemli katkı sağlayan endüstriyel araştırma, teknoloji geliştirme; yenilikleri destekleme, özendirme, izleme ve üniversite-sanayi ilişkilerini geliştirmeyi gerçekleştirmek için oluşturduğu programları ve planladığı faaliyetleri yürütmektedir (<https://teydeb.tubitak.gov.tr/teydebanasayfa.htm>). Teknogirişim'de TÜBİTAK bünyesinde oluşturulan programlar arasındadır. Bu program ile TEYDEB 1512 Programı desteklerine hak kazanmış girişimcilerin başarılı olmasına katkı sağlayacak eğitim ve iş rehberliği desteğinin verilmesi hedeflenmektedir.

Ülkemizde girişimciliğin geliştirilmesi, gerek maddi, gerek eğitim desteğinin sağlanmasında Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'na da sorumluluklar düşmektedir. Bakanlığın "Ulusal Bilim, Teknoloji ve Yenilik Stratejisi 2011-2016" kararlarında da bu sorumluluğa dair hedefler yer almaktadır. Bu hedefler doğrultusunda Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın girişimcilik eğitimi ile ilgili yürüttüğü programlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir (Tablo1.2.4).

Tablo 1. 5. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Girişimcilik Eğitimi Programları

Teknogirişim Sermayesi Destek Programı	Üniversite son sınıf, yüksek lisans veya doktora eğitimine devam eden ya da lisans, yüksek lisans veya doktora derecelerinden birini ön başvuru tarihinden en çok beş yıl önce alan girişimci adaylarına yönelik olarak planlanmıştır.
Yatırıma Hazırlık Eğitimi	İlgili bakanlık tarafından “Silikon Vadisi”ne gönderilen Teknogirişimcilere yöneliktir.
Kuluçka ve TEKNOPARK	Yüksek teknolojiye sahip sanayi işletmelerinin; üniversitelerdeki teknolojik ve bilimsel birikim ile desteklenmesi amacıyla bir araya geldiği girişimciliği geliştirmeye yönelik oluşturulan kurumlardır. Girişimcilere ucuz ofis yeri ve donanım sağlanmakta, gerekli hukuki ve yönetim desteği verilmektedir.
Sanayi Tezleri Programları (San-Tez)	Program kapsamında üniversite – sanayi işbirliği ile yürütülecek Ar – Ge ve yenilik projeleri desteklenmektedir.

Girişimciliği teşvik mekanizmaları arasında bulunan bir diğer program, Avrupa Birliği'nin Rekabet Edebilirlik ve Yenilik Çerçeve Programı (CIP)'dir. Bu program Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından yürütülmekte, KOBİ'lere desteği hedef almaktadır. İnovasyon faaliyetlerini desteklemekte, finansman kaynaklarına erişim olanaklarını iyileştirmekte ve bölgesel iş destek hizmetleri sunmaktadır. Girişimciliği ve yenilikçiliği teşvik eden politika yürüten Girişimcilik ve Yenilikçilik Programı – Entrepreneurship and Innovation Programme (EIP), CIP Programı'nın alt bileşenlerindendir (<http://ab.sanayi.gov.tr>).

KOSGEB kimi girişimcilik eğitimi programlarında İŞKUR ile işbirliği içinde planlamalar yapmaktadır. İki kurum arasında “Uygulamalı Girişimcilik Eğitimi İşbirliği Protokolünde” belirlenen esaslar çerçevesinde İŞKUR'a kayıtlı kişiler için düzenlenen “Girişimcilik Eğitim Programı” ile girişim isteğinde bulunanların işlerini kurmalarına ve geliştirmelerine yardımcı olma amaçlanmaktadır.

DPT, Kalkınma Ajansları ve KOSGEB arasında KOBİ'lerin geliştirilmesine yönelik olarak 2010 yılında imzalanan işbirliği protokolü; girişimciliği destek programlarının uygulanması ve yeni destek programlarının hazırlanması açısından önem arz etmektedir.

Ülke ekonomisine katkısının tüm kurumlar tarafından kabul edildiği girişimcilik kültürü; kaymakamlıklar, valilikler, ticaret ve sanayi odaları, belediyeler ve halk eğitim merkezleri meslek edindirme kursları ile çeşitli şekillerde desteklenmektedir.

Bu kurum ve kuruluşlar arasında belediyeler etkin rol almaktadır. Belediye kapsamında verilen meslek edindirme girişimcilik kursları; Avrupa Topluluğu standartlarındadır. ECVET (Mesleki Eğitim ve Öğretimde Kredi Transfer Sistemi), EQF – LLL (European Qualifications Framework for Lifelong Learning) belediyelerin bu standartlara sahip olduğunun göstergeleridir. Örnek olarak gösterilebilecek “İnnovet Küresel Girişimcilik Projesi” ihtiyaca yönelik modül eğitim programı geliştirme çalışmasıdır (Gürbüz, 2009). Girişimciliği geliştirmeye yönelik olarak yapılan belediye çalışmalarına İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin her ay bir lisede gerçekleştirdiği “İnovasyon ve Girişimcilik” konferansı da bir örnek olarak gösterilebilir.

Yine girişimcilik alanında önemli bir destek olan İKMEP; işletmeciler ile meslek yüksekokulları ve mesleki teknik ortaöğretim kurumları arasında işbirliği yaparak Doğu ve Güneydoğu bölgelerindeki küçük ve orta ölçekli işletmelerin gelişimine yönelik olarak Ağustos 2008 – Haziran 2010 yılları arasında uygulanmıştır. Proje kapsamında girişimcilik üzerine çalıştaylar, konferanslar, eğitimler planlanarak bölgenin ekonomik ve sosyal gelişimi hızlandırılmıştır (<http://ikmep.meb.gov.tr/tr/>).

Genç Başarı Vakfı girişimcilik alanında vakıfların da çalışma yaptığının, girişimcilik kültürünün oluşumuna destek verdiğinin güçlü kanıtıdır. Bu vakıf Türkiye’de özellikle ortaöğretimde bununla birlikte ortaokullarda girişimcilik eğitimi çalışmalarını yapmaktadır. 1919’da Amerika’da, seksen yıl sonra 1999’da Türkiye’de kurulan “Genç Başarı Eğitim Vakfı”; ilkokul, ortaokul, ortaöğretim ve yükseköğretim düzeyindeki gençlere girişimcilik, ekonomi ve iş yönetimi eğitimleri, uygulamalı programlar, inovasyon kampları ve ticaret fuarları düzenleyerek destek vermektedir. Bu vakfın programları okullar bazında tercih edilerek uygulanmaktadır.

Genç Başarı Vakfı'nın en bilinen programlarından biri 3X adıyla anılmaktadır. Bu program İSTKA (İstanbul Kalkınma Ajansı)'nın "Çocuklar ve Gençler Mali Destek Programı" kapsamında sürdürülmektedir. Girişimcilik kültürünü geliştirmeye yönelik olarak hazırlanan program; rehber öğretmenler ve iş dünyasının gönüllü olarak verdiği desteklerle okullarda öğrencilerin mikro şirketler kurmalarını sağlamaktadır. Avrupa Birliği Hayat Boyu Öğrenme Programı ve AB İşletmeler Genel Müdürlüğü'nce resmen tanınan program, öğrencilerin girişimcilik özelliklerinin geliştirilmesinde, ortaöğretimden itibaren girişimcilik kültürünün oluşturulmasında etkili olmaktadır. Bu

programda yer alan öğrenciler, üniversite giriş sınavı sonrasında burs başvurularında önemli bir avantaj sağlamaktadır.

Kamu ve özel bankalarda ekonomiye katkı sağlama sorumluluklarına dayanarak girişimcilik alanında gerçekleştirdikleri sosyal sorumluluk projeleri ile girişimciliğin artırılmasına çeşitli destekler vermişlerdir. Örneğin; Halkbank'ın içinde kurulmuş olan "Girişimci Bilgilendirme Merkezi" aracılığıyla iş fikri olan girişimcilere bilgi, proje danışmanlığı, finansal ve teknik bilgilendirme ve danışmanlık hizmetleri sunulmaktadır.

Girişimciliğin ekonomik kalkınma üzerindeki önemi doğrultusunda yapılan pek çok çalışmaya ek olarak 2015 – 2018 “Türkiye Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planı” hazırlanmıştır. Bu planda ilkokuldan itibaren girişimcilik konularının tüm eğitim programlarına eklenmesini sağlayacak hedefler belirlenmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

GİRİŞİMCİLİK EĞİTİMİ VE UYGULAMALARI

Sözlük anlamı, “Belli bir bilim dalında, belli bir konuda bilgi ve beceri kazandırma, yetiştirme ve geliştirme işi” olarak tanımlanan eğitim, verildiği alanın gelişmesindeki en önemli etkenlerden biridir. Girişimcilik alanında verilecek bir eğitim de girişimcilik konusunda bireylerin ve dolaylı olarak toplumların ekonomik ve sosyal gelişiminde etkili olacaktır.

Raposo ve Paço'nun (2011); “bireylerin fırsatları görerek takip etme, yeni fikirler bulma, yaratıcı ve eleştirel bir şekilde düşünme becerisini içerdiği” şeklinde verdiği girişimcilik eğitimi tanımı, girişimcilik eğitiminin sadece ekonomik alanda değil, sosyal alanda ki önemini de ortaya koymaktadır.

Bireyin girişimcilik özelliklerine dair fark edilmemiş özelliklerinin ortaya çıkarılması girişimcilik eğitiminin temel amacıdır. Girişimci özellikleri bulunanların doğru yolda yürümleri ve kaynaklarını verimli kullanmalarına destek vermektir. Girişimcilik eğiliminin artması yönünde mutlak gerekli olan eğitimin tek başına yeterli olmadığına dikkat edilmelidir (Balaban ve Özdemir, 2008)

Girişimcilik eğitimi ile girişimcilik faaliyetleri arasındaki olumlu ilişki; girişimciliğin gelişiminde önemli bir etkisi olan girişimcilik eğitiminin incelenmesi, yaygınlaştırılması ve kişilerin girişimcilik özelliklerinin geliştirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Yapılan araştırmalar, öğrencilerin girişimci özelliklerinin geliştirilmesi amacıyla farklı eğitimlerin verilmesinin, başarılı girişimcilerin öğrencilerle buluşturulmasının ülke içinde girişimcilik habitatinin oluşturulmasında etkisini koymaktadır. Girişimciliğin sadece ortaya çıkmasında ve gelişmesinde değil, işletmede görülen problemlerin daha rahat çözümlenmesinde de girişimcilik eğitimi destekleyici bir faktördür (Çetinkaya Bozkurt Ö., 2011). Girişimciliğin bir disiplin olarak değerlendirilmesi (Kuratko, 2005), öğrenilebilir olduğunun kabul edilmesi de, girişimcilik eğitimi konusunda araştırma ve çalışmaların yapılmasını sağlamıştır (Yelkikalan, Karadeniz vd, 2010: 51-59).

Girişimcilik eğitiminin sonuçlarına gösteren çeşitli araştırmalardan Amerika Arizona Üniversitesi'nden (Zacharakis vd. 2000, ss.24-25) tarafından yapılan ve girişimcilik eğitimin girişimcilik yeteneklerini geliştirici yönde etkisini ortaya koyan bir araştırma, girişimcilik programından mezun olan öğrencilerin diğerlerine göre yıllık yaklaşık olarak üç kat daha fazla gelir elde ettiklerini göstermektedir.

Girişimcilik eğitiminin sonuçlarını gösteren bir başka araştırma; eğitimi alan kişilerin, yeni iş kurmaya eğitim almayanlara göre üç kat daha eğilimli, sahibi olduğu işte çalışmaya üç kat daha fazla istekli olduğunu göstermiştir. Yıllık gelirinin % 27, mal varlıklarının % 62 daha fazla olduğu, tatmin düzeyinin yüksek olduğu şeklindedir (Soylu ve Kepenek, 2008:459-461). Bu araştırmalar; girişimcilik eğitiminin gücünü ve gerekliliğini kanıtlamaktadır.

Ayrıca girişimcilik eğitiminin; ekonomik dengenin sağlanması, işsizlik sorunlarının yeni, farklı çözümlerle azaltılması, bütçe açıklarının giderilmesinde etkili olduğu kanaati konjonktürel sorunların yaşandığı günümüzde bu eğitimin önemini artırmıştır (*N. Yelkikalan ve ark. / KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 12 (19): 51-59, 2010*)

Girişimciliğin yaygınlaşması yönünde verilen mesleki eğitimlerin girişimci bireylerin yetişmesine ve böylece ekonomik kalkınmaya doğrudan ve dolaylı etkileri büyüktür. İşsizliğin çözüm yollarından biri eğitim ve işgücü arasındaki koordinasyonun sağlanması, girişimcilere mesleki eğitimler verilmesidir (Bayrakdar S. 2011).

Girişimcilik ve girişimci kültür olgularının öneminin artması, toplumların iktisadi ve sosyal gelişimine önemli katkı sağlamasıyla ilişkilidir. Ülkede var olan girişimci faaliyetler, ekonomik gelişme üzerinde önemli bir etki yaratmakta ve yeni iş olanaklarının oluşmasına ve istihdam sorunlarının azalmasına katkı sağlamaktadır (Aytaç ve İlhan, 2007:101).

Girişimcilik eğitimi yaklaşımları; başarı hikayeleri (oldwar stories) yaklaşımı, durum çalışması yaklaşımı (case study), planlama yaklaşımı ve jenerik eylem (genericaction) olmak üzere dört başlık altında toplanmıştır (Lee ve Wong, 2007:79-105). Başarı hikâyeleri yaklaşımında, başarılı girişimcilerin başarıya giden yolda yaşadıkları anlatılarak, girişimci adaylarının motive olması amaçlanır. Durum yaklaşımı, firmaların durumlarını inceleyerek, sorunlar karşısında aldıkları önlemleri

incelemektedir. Planlama yaklaşımı, girişimin amacına yönelik planları ele alırken; Jenerik eylem yaklaşımı, optimal girişimci davranışlarını inceler.

Avrupa Komisyonu'nun 2008 final raporunda girişimcilik eğitiminin önemi vurgulanmaktadır. Bu rapora göre; Lizbon Stratejisi'nin başarısı, yenilikçi iş kurma, girişimcilik konularında gençlerin harekete geçirilmelerine bağlıdır. (Bulut, Aslan; 2011) Bu rapora göre; yaratıcılığı, inovasyonu ve şahsi istihdamı desteklemek amacını taşımakta olan girişimcilik eğitiminde; yaratıcılık, inisiyatif ve risk alma, otonomi, özgüven, liderlik, takım ruhu gibi girişimsel özellikler temel alınarak, bireysel nitelikler ve beceriler geliştirilmeli, girişimcilik konusunda öğrencilerde farkındalık yaratılmalı, uygulamalı girişim projeleri ve aktiviteleri üzerinde çalışılarak, girişimcilik becerileri kazandırılmalı ve güçlendirilmelidir (EuropeanCommission, 2008:10).

2.1. Gelişmiş Ekonomilerde Girişimcilik Eğitimi ve Uygulamaları

Girişimciliğin gelişiminde bu konuda verilen eğitimlerin öneminin farkında olan gelişmiş ülkelerde işsizliğe bulunan çözüm yollarından biri; eğitim ve işgücü arasında koordinasyonun sağlanması; bu amaçla girişimciliği artıracak, daha başarılı girişimciler yaratacak, eğitim ve teşvik mekanizmalarının hayata geçirilmesidir. Girişimcilik eğitiminin sistematik olarak ilk adımlarının ABD'de atıldığı görülmektedir.

Girişimcilik ile ilgili Amerika'da ilk eğitim 1947 yılında Harvard Business School'da verilmeye başlanmıştır. Bu konudaki ilk akademik programlar ise 1960'lı yıllarda başlamış ve giderek yaygınlaşmıştır. Koh'un (1996) araştırmasına göre, 1993 yılında 400'den fazla ABD üniversitesinde lisans veya yüksek lisans düzeyinde girişimcilik dersleri verilirken, bu sayı 2003 yılında 1600'lere ulaşmıştır (akt. Gürol ve Bal, 2009: 14).

Girişimciliğin dünyada önemli ekonomik güç haline gelmesiyle girişimcilik eğitimi alanında da dikkat çekici gelişme ve ilerlemeler gerçekleşmektedir (Kuratko, 2005: 577).

Avrupa Birliği, çağımızın önemli sektörlerinden girişimciliği destekleme amaçlı farklı çalışmalar yapmakta, eğitimler düzenlemektedir. Girişimcilik becerilerinin doğru bir şekilde geliştirilmesi yolunda girişimci ruhun oluşturulması ve geliştirilmesinin önemine vurgu yapmaktadır. Girişimcilik eğitiminde Avrupa'da; İngiltere ve Fransa

1970'lerde başlayarak ilk olma özelliği gösterir. Bu konuya asıl ilgi 1990'larda artmış, günümüzde ise her geçen gün gelişmektedir (Dana, 1992). AB üyesi devletler, girişimci kültür oluşturma yolunda, başarılı girişimcilik öykülerini ön plana çıkararak topluma rol modeller sunmaktadır.

Girişimcilik eğitiminin Dünya üniversitelerinde yüksek lisans ve doktora programlarında ağırlıklı olduğu saptanmıştır. Lisans programlarında oluşturulan ders içerikleri spesifik ve programa uyarlanmış şekildedir. Bunun en temel örneği Georgia Institute of Technology Mühendislik bölümü girişimcilik dersinde “Girişimcilik ruhun bilim adamı mı? Yoksa mühendislik mi?” sorgulamasının yapılmasıdır. Girişimcilik derslerinin Sosyal Girişimcilik, Girişim ve Yaratıcı Endüstriler, Girişimci Yapılanma ve Yenilenme, İnovasyon ve Özel Girişim Projeleri, Uluslararası Girişimcilik gibi çok geniş bir yelpazede yer aldığı Sydney Üniversitesi'nde girişimcilik üzerine derinlemesine bir içerik oluşturulduğu gözlenmiştir. Dünya üniversitelerinde lisans düzeyinde girişimcilik dersleri iktisadi ve idari programlarda yoğunlaşmakta mühendislik ve eczacılık gibi diğer programlarda da girişimciliğe dair dersler bulunmaktadır. Eczacılık Fakülteleri'nde ilaç girişimciliği, Seracılık Bölümü'nde Sera Girişimciliği, Finans Bölümlerinde ise Finans Girişimciliği dersleri de örnek olarak gösterilebilir.

Avrupa Parlamentosu ve Konsey'i yaşam boyu öğrenme konusundaki kilit becerilerden birini de girişimcilik olarak göstermektedir. Avrupa'da “Eğitim ve Öğretim 2020”nin uzun vadeli hedeflerinden biri; girişimcilik eğitimi tüm seviyelere yaymaktır. Avrupa Komisyonu Kasım 2011'de, 24 ülkeden gelen uzmanlar, iş dünyası ve birlik temsilcilerinin katılımıyla girişimcilik eğitimi konulu bir çalışma grubu oluşturarak, üye devletlerin girişimcilik eğitimi verilmesi yönündeki çabalarını desteklemek ve bu alanda Komisyon tarafından yapılacak çalışmalara rehberlik etmeyi amaçlamıştır. 2012 yılında Avrupa'da yayınlanan bir raporda; Avrupa ülkelerinde, girişimcilik eğitiminin güçlendirilmesini de kapsayan reform sürecine girilmiştir. Danimarka, Estonya, Litvanya, Hollanda, İsveç, Norveç, Galler ve Belçika'nın Flaman kesimi girişimcilik eğitiminin geliştirilmesi amacıyla özel stratejiler uygulamaya koymuş; Avusturya, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Finlandiya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, Lihtenştayn, Polonya, Slovakya, Slovenya, İspanya ve Türkiye ise

bu eğitimleri ulusal yaşam boyu öğrenme, gençlik ya da büyüme stratejilerinin bir parçası olarak uygulamaktadır (http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-365_tr.htm).

Avrupa’da girişimcilik eğitimine verilen önemi Komisyon Üyesi Androulla Vassiliou aşağıdaki şekilde ifade etmiştir: *"Büyüme için bir itici güç teşkil eden girişimcilik eğitimi yarının girişimcilerine ilham kaynağı olmamıza yardım edecektir. Avrupa rekabet edebilir yapısını korumak istiyorsa insanlarına, insanların becerilerine, uyum sağlama ve yenilikçilik yeteneklerine yatırım yapmalıdır. Bu da Avrupa’daki mevcut bakış açısında girişimcilik faaliyetleri yönünde gerçek bir değişikliği teşvik etmemiz gerektiğini göstermektedir. Bunun için de başlangıç noktası eğitimin erken aşamalarından itibaren girişimcilik ruhunun aşılmasıdır (http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-365_tr.htm)."*

Bu saptamanın doğruluğunu kabul eden Avrupa Birliği Komisyonu’nun, 2000’li yılların başlarında girişimcilikle ilgili eğitim faaliyetlerinin eksik olduğu konusunda fikir birliğine varması üzerine girişimciliğin öğretimi ve teşviki amacıyla girişimcilik eğitim faaliyetleri başlatılmıştır (Taş, 2010, s. 175). Gelişmiş ülkelerde ilkokuldan başlayarak süren girişimcilik eğitiminin diğer disiplinlerin içerisinde öğretilmesine yönelik disiplinler arası yaklaşım da yaygındır. Bu yaklaşım doğrultusunda inisiyatif alma, risk alma ve yaratıcılık gibi girişimcilik davranış ve becerileriyle ilişkili sonuçlar öğretim hedefleri arasındadır (Entrepreneurship Education at School in Europe, National Strategies, Curricula and Learning Outcomes, 2012, Avrupa Komisyonu). Diğer disiplinler içinde yer alan girişimcilik becerileri ile birlikte doğrudan girişimciliğin öğretildiği ekonomi, iktisadi bilimler, kariyer eğitimi dersleri bazı gelişmiş ülkelerde zorunlu, bazılarında seçmelidir. Girişimcilik eğitiminin içinde bulunduğu Sosyal Bilgiler dersi birçok ülkede zorunlu olarak okutulan dersler arasındadır (Avrupa Komisyonu, 2012, s. 13-14).

Ortaöğretimde, Avrupa ülkelerinin yarısında girişimcilik ekonomi ve sosyal bilimler gibi zorunlu derslere dâhil edilmiştir. Litvanya ve Romanya’da girişimcilik zorunlu bir ders olarak verilmekte, Litvanya, Romanya, Lihtenştayn ve Norveç’te pratik girişimcilik becerileri tanımlanmaktadır (Entrepreneurship Education at School in Europe, National Strategies, Curricula and Learning Outcomes, 2012, Avrupa Komisyonu).

Merkezi ve özel olan Avrupa eğitim kurumlarında, müfredat ve öğretim metotları esnektir. Değişiklikler ulusal düzeyde gerçekleşmektedir. Örneğin İngiltere’de; girişimcilik eğitimi, kişisel eğitim, sosyal ve sağlık eğitimi ile iktisat eğitiminin bir parçası olarak verilmektedir. Zorunlu olmasa da birçok okul bu eğitimi vermekte olduğundan konu, bir bakıma öğrenciler için zorunlu hale gelmektedir. Avrupa ülkelerinin sadece üçte biri girişimcilik eğitimi konusunda temel kılavuzlar ve öğretim materyalleri sağlamaktadır.

Avrupa okullarını ülkeler bazında ele aldığımızda; Atina’daki “Sivitanidios Teknik Okulu”nda öğrenciler; girişimcilik kuramı ile iş planlarının hazırlanmasına ilişkin pratik bilgilerin verildiği girişimcilik dersinde teorik bilgiler almakla birlikte sanal bir işletmenin yönetimini yürütmektedir. İrtibat ofisleri ile öğrencilerin girişimcilik kariyeri konusunda bilgilendirilmeleri ve desteklenmeleri hedeflenmektedir. Başarısı anlaşılan bu pilot uygulamanın, ülkedeki diğer teknik okullara yaygınlaştırılması planlanmıştır. Erken yaşlardan itibaren girişimcilik eğitiminin öneminin farkında olan Yunanistan’da; ayrıca yükseköğrenim kurumları ve araştırma merkezlerinde bulunan uzmanlaşmış irtibat bürolarında hali hazırda kurulacak ya da kurulmuş işletmelere; patent ve sınaî mülkiyet mevzuatı veri tabanı ağı ile danışmanlık hizmetleri verilmektedir.

Yeni işletme kurmada ikinci; girişimcilik eğitim ve öğretiminde etkinlik bakımından üçüncü sırada olan İrlanda’da; üniversite temelli ticari girişimlerin sayısını ve yoğunluğunu artırmak amaçlanmaktadır. Bu amaca yönelik olarak “İrlanda Bölgesel Kalkınma Stratejisi” kapsamında girişimde bulunmak isteyen üniversite mezunlarına pratik bilgi ve yönetim desteği sağlayan bir yıl süreli bir işletme destek programı bulunmaktadır. Öğretim görevlileri araştırma sonuçlarını girişimlerine yansıtmak üzere mali destek alabilmektedir. Yüksek büyüme potansiyeli bulunan yeni işletmeleri geliştirmeye odaklı bir strateji uygulanmaktadır (Campus Company Programme).

İngiltere’de; diğer Avrupa ülkelerinde görülen girişimcilik eğitimi özelliklerine ek olarak Düzenleyici Reform Yasası doğrultusunda hazırlanan “Düzenleyici Reform Eylem Planı” ile belirli üniversitelerde ve kolejlerde girişimcilik eğitime destek vermek amaçlı mali kaynak ayrılmıştır. İngiltere’deki Strathclyde Üniversitesi tarafından öğretmenler arasında girişimciliğe karşı olumlu tutumları yaygınlaştırmaya yönelik sunulan programın içeriği esnektir ve uygulama ile öğrenme ilkesine

dayanmaktadır. Öğretmenler iş planları hazırlayıp, yönetim kararları alarak, okullarında girişimcilik eğitimini nasıl uygulayacaklarını öğrenmektedirler.

Gelişmiş Avrupa ülkeleri arasında önde gelen eğitim standartlarına sahip Finlandiya’da “girişimcilik eğitimi” yüksek düzeyde önemsenmektedir. Bu doğrultuda tüm eğitim düzeylerinde girişimcilik müfredata dâhil edilmiştir.

Almanya’da Federal Eğitim ve Araştırma Bakanlığı üniversiteler, teknik okullar, iş dünyası ve diğer ilgililer arasında bölgesel işbirliğini geliştirmeye yönelik çalışmaktadır. Bu amaca yönelik olarak “EXIST Programme” oluşturulmuştur. Program, yükseköğrenime yöneliktir ve araştırma kuruluşlarında girişimci bir zihniyet oluşturulması ve girişim potansiyelinin uygulamaya geçirilmesine yönelik ilgili tarafları bir araya getirmek üzerine çalışmaktadır.

Hollanda’da; yükseköğrenimde girişimciliğin geliştirilmesi, girişimciliğe destek hizmetlerinin sağlanması konularında Ekonomi Bakanlığı ile ortak girişimler planlanmaktadır. Bu doğrultuda çeşitli bakanlıklar, kamu kuruluşları ve işletme sahipleri arasında iletişim sağlanmaktadır. Ekonomi Bakanlığı’nın “mini işletmeler projesi” ise; lise öğrencileri arasında girişimcilik ruhu yaratmayı amaçlamaktadır. Bu proje kapsamında öğrenciler bir işletme kurarak, bir mal üretmekte ya da hizmet sunmaktadırlar. Öğrencilerin bu çalışmaları yılda bir kez “Mini İşletme Ödülü” ile desteklenmektedir.

Girişimcilik eğitimi vermek üzere orta düzeyde iş idaresi kolejleri kurulan ülke Avusturya’dır. Okullar ile iş dünyası arasında iletişime yönelik programlar uygulanmakta; üst düzey işletme yöneticileri okullarda ağırlanarak öğrencilerle birlikte öğretmenlere de işletme deneyimi kazandırılmasına çalışılmaktadır. 15 – 19 yaş grubundaki öğrencilere İş Kurma Programı uygulanmaktadır. Bu program ile bir iş kurma fikrinin geliştirilmesinden, üretim, pazarlama, satış konularına kadar yaparak öğrenme imkânı sağlanmaktadır. Ayrıca üniversitelerde girişimcilik kültürü oluşturulmasına yönelik olarak üç adet girişimcilik enstitüsü oluşturulmuştur.

Lüksemburg’da ilköğretim öğrencilerinin iş yaşamını tanımaları işletmeleri ziyaret ile başlatılmaktadır. Ortaöğretim öğrencilerine iş dünyasını ve ekonomideki rolünü tanıtmaya yönelik eğitimler verilmekte ve öğrenciler bu çerçevede şirketlerle bir

araya getirilmektedir. (<http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?sbj=ic &id=1224>)Başarılı iş projelerine ödüller konulmuştur.

ABD ise Dünyada girişimcilik eğitiminin öncülerindedir. ABD’de bu konuda ilk akademik programlar 1960’lı yıllarda başlamış ve sürekli bir gelişme göstermiştir. (Gürol ve Bal, 2009: 14).

Avustralya, Malezya ve Singapur’da girişimcilik eğitiminin doğrudan verildiği işletme okulları bulunmaktadır. Bu okullarda girişimcilik ile ilgili konulara dair bilimsel çalışmalarda yapılmaktadır (Dana, 1992).

Ayrıca girişimciliği ön plana çıkaran Singapur (San Tan &Ng, 2006), İsveç (Rasmussen & Sørheim, 2005) ve İngiltere (Raffo ve diğ., 2000) gibi ülkelerin eğitim programlarında yaparak - yaşayarak öğrenme yaklaşımıyla öğrencilerin girişimci özelliklerinin geliştirilmesine önem verildiği görülmektedir (A guide to Enterprise Education, 2009).

Gelişmiş ülkelerde girişimcilik eğitimi uygulamalarının özellikle 1990’lı yıllardan itibaren daha fazla ön plana çıktığı, hızlı bir şekilde ilerleme gösterdiği anlaşılmaktadır. Gelişmiş ülkelerde lisans ve yüksek lisans düzeyinde başlayan girişimcilik eğitimlerinin günümüze gelindiğinde ilkokuldan itibaren girişimci bir kültür oluşturulması yönünde yoğun çalışmalara yol açtığı anlaşılmıştır. Bu gelişim içinde görülen ortak nokta; gelişmiş ülkelerde hazırlanan girişimcilik eğitimi müfredatlarının uygulamaya yönelik olmasıdır. Girişimcilik eğitiminde kilit öneme sahip öğretmenler, eğitimin verilerek girişimci toplumu oluşturacak öğrenciler için girişimcilik eğitiminde gelişmiş ülkelerde uygulamalı eğitimin temel alındığı, öğretmen ve öğrencilerin başarılı girişimciler ile bir araya getirilerek eğitildiği, sanal şirketler kurularak yaşayarak öğrenmenin ön plana çıkarıldığı belirlenmiştir.

Girişimcilik müfredatları okullar bazında tüm dünyada popüler hale gelmekle birlikte akademik dünyada girişimci birey yetiştirmenin doğuştan mı, eğitime mi bağlı olduğunun hâlâ tartışma konusu olması incelenmesi önerilen konular arasındadır (Duygulu, 2008; Klein vd., 2006).

2.2. Türkiye’de Girişimcilik Eğitimi ve Uygulamaları

Girişimcilik kültürü oluşturulmasında ilkokuldan itibaren her düzeyde girişimcilik eğitiminin önemli olduğu gelişmiş ülkelerde yapılan uygulamalardan anlaşılmaktadır. Bu uygulamalar ve sonuçları, ülkemizde de verilecek girişimcilik eğitiminin ülkemizin ekonomik, siyasi, kültürel ve toplumsal olarak gelişmesi açısından önemli olduğunu ortaya koymuştur. Bu konuda harekete geçilmesi, gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında Türkiye’de daha fazla zaman almıştır (Oletin, 2006).lkemizin girişimcilik eğitiminde geri kaldığı görülmektedir. Karadeniz (2012)’in, Türkiye’de okurken ve okul sonrası girişimcilik eğitimi alanların % 6 ile en düşük orana sahip ülke olduğu belirlemesi; girişimcilik eğitiminin ülkemizde henüz yeterli hale gelmediğinin kanıtları arasındadır. Amerika’da ve Avrupa’da ilk ve orta dereceli okullarda da yer verildiği görülen girişimcilik eğitimi; Türkiye’de çoğunlukla niversite düzeyinde verilmektedir (Karadeniz, 2010).

Türkiye’de girişimcilik eğitimi alanların sayısı yaşa göre farklılık göstermektedir. Gençlerin girişimcilik eğitimi alma oranları düşüktür. Türkiye’de 18-24 yaş aralığında girişimcilik eğitimi alanlar % 10’un altındadır (GEM, 2008). Dünyada da çok düşük olan online girişimcilik eğitimi alma oranı, Türkiye’de iş kurma aşamasında %2’dir. Bu oran ile Türkiye 43 OECD lkesi arasından son 5 arasındadır (GEM, 2009).

Türkiye’de iş planlarında yardım talep eden girişimcilerin oranı yüksek ve okullardaki girişimcilik eğitiminin kalitesi 1.9 puanla oldukça yetersizdir. Okuldan sonraki girişimcilik eğitimi ise 2.7 puanla, okulda verilen girişimcilik eğitimine göre daha iyi kalitede bulunmaktadır (Aslan, 2009).

Girişimci kültürün yerleşmesi yolunda özgüveni yüksek bireyler yetiştirmek eğitim sistemine ihtiyaç vardır. 2008 yılında GEM tarafından 38 ülkede yapılan araştırma; şili, Kolombiya ve Finlandiya gibi ülkelerde okulda verilen girişimcilik eğitiminin %40’lı oranların üzerinde iken, Türkiye’de bu oranın % 6 seviyesinde olduğunu göstermektedir (GEM, 2008). Günümüzde Amerika’da ve Avrupa’da ilk ve orta dereceli okullarda da yer verilen girişimcilik eğitimi; Türkiye’de daha çok niversite düzeyinde kalmaktadır (Karadeniz, 2010). Bu sorunun aşılması, girişimcilik eğitiminin, eğitim ve öğretimin her kademesine girmesinin sağlanması amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı başta olmak üzere çeşitli bakanlıklar, Yüksek ğretim Kurumu,

KOSGEB, Türkiye İş Kurumu gibi kuruluşlar ortaklaşa çalışmaktadır (Tanrısever, 2004; akt. Ağca, 2007).

Gelişmede önemli bir yere sahip olan girişimci toplum oluşturmanın öneminin farkında olunan Türkiye’de, girişimcilik eğitimi, kamunun veya özel kurumların bünyelerinde, üniversitelerde, meslek yüksekokullarında ve diğer çeşitli eğitim kurumlarında verilmektedir (Aslan, 2009). İlkokuldan üniversiteye derslerin büyük çoğunluğunun öğretim programlarının temel becerilerinde yer aldığı görülen girişimcilik kavramının ülkemizde uygulamada da yer alması açısından çabalar sürmektedir.

Girişimcilik eğitimi öğrencilerin kendi girişimlerini geliştirebilmek için gerekli olan yetenek ve güveni sağlamasından dolayı öğrenciler tarafından talep edilmektedir. Gelecekteki girişimciler yeni ürünleri, hizmetleri ve teknolojik süreçleri geliştirebilmek için yenilikler vasıtasıyla yeni yollar bulmak istemektedir. Girişimcilik eğitimi yeni girişimlerdeki yaratıcılıkla birlikte girişimcilik tutum ve davranışlarını birlikte ele almalıdırlar. Eğitimcilerin, girişimcinin kendi girişimcilik niyetine ait algılarını değiştirebileceğine inanmaları gerekir. Diğer bir ifade ile eğitimden istenen faydanın sağlanması, öğrencilerin girişimciliğe ait hislerini değiştirebilme derecesiyle ilgilidir (Barbaso vd., 2008).

Yaşadığımız çevrede var olan fırsatları sezme, sezgilerden üretilen düşleri projelere dönüştürme, projeleri uygulamaya koyma ve yaşamı kolaylaştırma becerisine sahip olmak, bilgi toplumunun önemli bireysel özelliklerinden biri olan girişimcilik özellikleridir. Yaratıcı düşünme, liderlik, eleştirel bakış açısı, fırsatları görebilme, yenilikleri takip etme, risk alabilme, bağımsızlık, sorunları hızlı bir şekilde çözebilme ve çalışkanlık girişimci bireylerde bulunması gereken özelliklerdir. Bireylerde bu becerilerin geliştirilmesi eğitim ile sağlanır. Yaşamsal becerilerin kazandırıldığı ilkokulda bulunan Hayat Bilgisi dersi ülkemizde girişimcilik eğitimine giriş anlamında önem taşımaktadır (Eraslan L., 2011:27/82-94).

“T.C. Millî Eğitim Bakanlığı - Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı Öğretim Programları’nın hazırlanmasında; yer verilen kazanımların, öğrencilerin girişimci özelliğinin gelişmesinde etkili olacağı gerçeği ön planda tutulmaktadır. Öğretim programları ders kitapları, öğretmen davranışları, öğretim etkinlikleri ve öğrencilerin

kişisel gelişimleri üzerinde etkili olmaktadır. Öğretim programları, öğrencilerin öğretim sürecinde etkinliği, karar verme ve sorumluluk alma yetisinin gelişmesi, farklı olanakları görebilecek bir bakış açısını kazanması sürecinde önemli bir yer tutmaktadır. Yukarıdaki özelliklere sahip öğrenciler yetiştirmeye uygun öğretim programları girişimciliğin oluşumunu ve gelişimini destekleyebilir. Ders dışı aktivitelerde öğrencilerin girişimci özelliklerinin gelişmesine destek olmaktadır. 2005 yılından itibaren dersler ile yaşam becerilerini ilişkilendiren ara disiplin kavramı öğretim programlarına eklenmiştir.

Yeni öğretim programlarında yer alan ara temel beceriler ile disiplin kazanımları arasında “Girişimcilik” yer almaktadır. Girişimcilik becerisi ile öğrencilerde farkındalık yaratmak, duyarlılık geliştirmek, risk alma, yeniliklere açık olma, eleştirel düşünme ve cesaretli olma özellikleri kazandırılması amaçlanmaktadır.

Görüldüğü üzere gelişmiş ülkelerde yükselen bir eğilim olan girişimci kültür oluşturma stratejileri Türk Milli Eğitim Sistemi’nde de benimsenmiştir. Okul öncesinde işbirliği, paylaşım, becerilerin geliştirilmesi, ilköğretimde özgüven ve yeteneklerin geliştirilmesi, çalışma motivasyonunun oluşturulması gibi girişimci özellikleri destekleyen konular doğrultusunda eğitim verilmekte, öğrencilerin girişimcilik özellikleri geliştirilerek, girişimci bir toplum oluşturulmasına yönelik çalışılmaktadır. Bu eğitimin devamı olarak ortaöğretimde; Ticaret Meslek Liseleri, Endüstri Meslek Liseleri ve Kız Meslek Liseleri’nde “Girişimcilik” 2 saatlik ders olarak okutulmaktadır (Küçük, 2008: 364). Türkiye’de öncelikle mesleki alanlarda verilen girişimcilik eğitimi zaman içinde eğitimin tüm aşamalarında önemsenir hale gelmiştir (Küçük, 2008, s. 364).

Gelişmiş ülkelerin girişimcilik eğitimi müfredatlarının temel alındığı Türk eğitim sisteminde, girişimcilik dersinde; iş planı projesi geliştirilmesi, başarılı girişimcilerin öğrencilerle tanıştırılması birinci derecede önemsenmekte; konferanslar, okuma parçaları ve örnek olay incelemeleri ikinci sırada yer almaktadır.

Türkiye’de girişimcilik eğitimi alanında ortaöğretim ve lisans düzeyinde bulunan durum aşağıda iki başlık altında toplanmıştır.

2.2.1. Ortaöğretimde Girişimcilik Eğitimi

Türkiye özelinde ilkökul, ortaokul ve ortaöğretimler için her derse özel olmak üzere Milli Eğitim Bakanlığı tarafından öğretim programları hazırlanmaktadır.2005 yılında öğretim programlarına dersler ile yaşam becerilerini ilişkilendiren ara disiplin kavramları eklenmiştir. Yeni öğretim programlarında yer alan ara disiplin kazanımlarından biri de “girişimcilik”tir (MEB, 2009: 15). Öğretim programlarının öğrenci üzerindeki etkisi düşünüldüğünde öğretim programlarının ara disiplin kazanımları içinde yer alan girişimcilik kavramının öğrencilerin girişimcilik özelliğinin gelişmesinde etkili olacağı savunulabilir.

İlkokul, ortaokul ve meslek lisesi özelliği göstermeyen ortaöğretimlerde “girişimcilik” ayrı bir ders olarak müfredatta bulunmamaktadır. “Girişimcilik Eğitimi” öğretim programları içinde öğrencilerin günlük yaşamlarında girişimcilik faaliyetlerini gerçekleştirebilmelerine yönelik, gerekli bilgi ve becerilerin kazandırılması şeklinde programa gömülü olarak verilmeye çalışılmaktadır. Eraslan L. 2011 yılında yaptığı araştırmada; ilkökul hayat bilgisi dersinde; girişimciliği destekleyen kazanımlar, öğretim strateji, yöntem ve teknikleri bulunduğunu ortaya koymuştur.

Ortaöğretimde “Girişimcilik” dersi 1995-1996 yılından itibaren Genel Girişimcilik Eğitim programları ile birlikte Ticaret Meslek Lisesi ve Çok Programlı Liselerin 2. sınıfında zorunlu, diğer meslek liselerinde ise seçmeli olarak okutulmaya başlanmıştır. TEGEV (Teknolojik Eğitimi Geliştirme Vakfı), girişimcilik eğitiminin liselerde verilmesi konusunda MEB ile birlikte önemli adımlar atmıştır (Çetindamar, 2002). Bu çalışmalar sonucunda, Milli Eğitim Bakanlığı ve Yüksek Öğretim Kurumu'nun yürüttüğü Meslek Yüksek Okulları program çalışmalarında "Enerji Tasarrufu ve Girişimcilik" dersleri konularak, 15 dalda seçmeli ders olarak kabul edilmiştir. 2003 ders yılından itibaren geçerlidir. Ayrıca Anadolu Teknik Liselerinde 3'üncü ve 4'üncü sınıf ders programlarında girişimcilik dersleri müfredatta alınmıştır. Son olarak, İstanbul, Bursa, İzmir, Denizli, Gaziantep ve Adana olmak üzere altı büyük sanayi merkezindeki Anadolu Teknik Liseleri ve Meslek Yüksek Okullarında, bölgenin oda yöneticileri ve belli sanayi firmalarının genel müdürleri ile çalışmalar yapılmaktadır.

İlk etapta ticari yaşamın adlandırılması olarak düşünölen girişimcilik, bu çalışmada çok daha geniş anlamıyla incelenmiştir. Bu bağlamda girişimcilik, yenilik yapma, risk alma, plan yapabilme kabiliyetini içine alan bir süreç olarak düşünöldüğünde, Türkiye’de bazı özel okullarda uygulanan “Uluslararası Bakalorya Programı”nın da girişimcilik becerilerini geliştirmeye yönelik olduğu savunulabilir. Program eleştirel düşünmeyi geliştirme, “yaratıcılık - etkinlik - hizmet” çerçevesinde öğrencileri ilgi duydukları alanlarda proje oluşturmaya, kamu kuruluşlarında gönüllü hizmet vermeye yönlendirme özellikleri ile Türkiye’de girişimcilik eğitime katkı sağlamaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen müfredatı uygulamakla görevli öğretmenlerin ders içerikleri, materyalleri, aktiviteleri, öğretim yöntemleri ve değerlendirme sistemlerinde sahip oldukları özgürlük (Altan, 2014 Türkiye’nin Eğitim Çıkmazı) dikkate alındığında ara disiplin kazanımları arasında yer alan girişimcilik becerilerini verebilecek öğretmenlerin yetiştirilmesi önemlidir. Milli Eğitim Bakanlığı, Mesleki ve Teknik Eğitim Daire Başkanlığı’na bağlı okullarda görev yapan yönetici ve öğretmenlerin, girişimciliğe dair mesleki niteliklerinin desteklemeye yönelik çalışmalar yapmaktadır. Bu amaca yönelik örneklerden biri Eskişehir ilköğretim okullarında rehber öğretmenlerin katılımının sağlandığı “Girişimcilik Bilim Kampı”dır. 2013 yılında MEB ile Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, TÜBİTAK işbirliği ile imzalanan protokol ile başlatılan “**Öğretmenlik, Girişimcilik ve Liderlik Projesi**” mesleki ve teknik eğitim okul ve kurumlarında görevli yönetici ve meslek dersleri öğretmenlerine yöneliktir. Bu proje kapsamında Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü’ne bağlı kurumlardan toplam on beş bin yönetici ve öğretmenin eğitim alması sağlanmıştır.

Girişimcilik olgusu liselerde derslerin yanı sıra çeşitli proje, aktivite ve öğrenci kulüpleri ile de yerleştirilmeye çalışılmaktadır. Böylelikle bir girişimcilik ekosistemi oluşturulması amaçlanmaktadır. Ayrıca çeşitli sivil toplum kuruluşları, dernekler de bu projelere katkı vermektedir. Aşağıdaki tablo tablo 2.2.1.1’de söz konusu mekanizmalara ve derneklere dair örnekler yer almaktadır.

Tablo 2. 1. Ortaöğretim Girişimcilik Eğitimini Destekleyen Mekanizmalar ve Ekosistemi

ADI	Açıklama
Genç İnovasyon ve Girişimcilik Programı (GIGP)	TED (Türk Eğitim Derneği) ve PH International ile ortaklaşa yürütülen GIGP (Genç İnovasyon ve Girişimcilik Programı), 2008 yılından bu yana Türk lise öğrencileri arasında yenilikçilik ve girişimciliğin gelişimi için destek sağlamaktadır. Girişimcilik eğitimi, karşılıklı değişim programları, sanal takım kurma ve çevrimiçi eğitim yoluyla Türkiye ve ABD'deki okulları bir araya getirerek birlikte girişimci projeler geliştirmeyi amaçlamaktadır.
Liselerde Girişimcilik Kulüpleri Projesi	Liselerde girişimcilik kültürünün yaygınlaşmasına yönelik olarak 2011 yılında başlayan projenin hedef yaş aralığı 15 - 19 yaş grubu lise öğrencileridir.
Liseli Girişimciler Kulübü	Ülkenin geleceği gençlerin lise yıllarından itibaren girişimcilik eğitimi almasını sağlayarak, geleceğin liderlerini yetiştirmeyi hedeflemektedir.
Girişimcilik Merkezleri Projesi	Liseli Girişimciler Kulübü'nün dernek, vakıf ve çeşitli kurumların içerisinde "Girişimcilik Merkezleri" kurma projesidir.
Gençlik ve Girişimcilik Derneği	Liseli Girişimciler Kulübü'nün faaliyetleri doğrultusunda kurulmuştur. Derneğin alt organları "Üniversiteli Girişimciler Kulübü", "Kadın Girişimciler Kulübü" ve "Yurtdışı Girişimciler Kulübü" dür.
Liselerde Girişimciliği Geliştirme Merkezi (LİGEM)	Uzaktan girişimcilik eğitimleri ile liseli girişimciler desteklenmektedir. İsmi liseliler olmakla birlikte lise sıralarından geçmiş, topluma değer katmak isteyen herkes bu projeye katılabilmektedir.
Girişimcilik Otobüsü	Girişimciliğe dair farkındalık yaratmak, öğrencilere girişimcilik ve kariyer planlaması eğitimleri vermek amacı ile oluşturulmuştur. Bir belediye otobüsü yenilenecek ileri teknoloji ile donatılmış sınıf haline getirilmiş, İstanbul'un Anadolu ve Avrupa yakasındaki lise ziyaretleri ile öğrencilerin girişimcilik kültürü ve inovatif düşünme yeteneği kazanmaları amaçlanmıştır.
Girişimci Gençler Derneği	2011 yılında İstanbul'da kurulan dernek, girişimci, katılımcı bir kültürle hareket eden bir gençlik ağı oluşturmak amaçladır.
"Life Changer"	MetLife Emeklilik ve Hayat, Genç Başarı Eğitim Vakfı işbirliği ile lise öğrencilerini iş dünyası ile buluşturmayı, "girişimcilik ve sosyal inovasyon" konusuna dikkat çekmeyi amaçlayan "Life Changer" adlı sosyal sorumluluk projesi sürdürmektedir.
Genç İnovatif Girişimci Projesi	TED Koleji'nin ABD Büyükelçiliği ile birlikte "Genç İnovatif Girişimci" projesi kapsamında düzenlediği yarışmada, ABD'den gelen öğrencileri ağırlayarak, öğrenciler arası bilgi paylaşımını sağladı.
Tekno-Girişimcilik Gençlik Merkezi	Türkiye'nin ortaöğretim düzeyindeki ilk Teknogirişim merkezidir. İSTKA işbirliğiyle kurulmuştur. Öğrencilerin girişimcilik ve bireysel yaratıcılıklarının gelişimine katkı sağlamayı hedeflemektedir.
"Meslek Lisesi Öğrencileri Girişimci Oluyor" Projesi	İstanbul Zeytinburnu Belediyesi tarafından geliştirilmiş ve yürütülmektedir. Gençlerin girişimcilik yeteneğini artırmayı hedeflemektedir. Ulusal Ajans'ın "Hayat Boyu Öğrenme Leonardo da Vinci Yenilik Transferi Programı" kapsamında da başarılı bulunarak hibe almaya hak kazanmıştır.
Okul İşyeri İlişkileri Kulübü	Eğitimin iş yaşantısına yansımaları, iş yerleri tanıtımı, özellikleri, hizmetleri, hizmet birimleri bilgileri öğrencilerle çalışılmaktadır.
Genç Girişimciler Kulübü	Sürdürülebilirliğini yaratan kâr amacı güden bir şirket yaratmak amaçladır. Kulüp; şirketin yapısı, vizyonu ve misyonu, hisse satışları, üretimi ve / ya hizmeti, pazarlama ve tanıtım planı ve kaynak sağlayıcılarla ilgili düzenlemeleri yaparak, öğrencilere yaşayarak öğrenme olanağı sunmaktadır.
Değişimi Tasarlama "Design for Change"	Daha iyi bir dünya için öğrencilerin fikirlerini ifade etmelerini ve hayata geçirmelerini sağlayamaya yönelik çalışmalar yapan küresel bir organizasyondur.
Kooperatifçilik Kulübü	Girişimci kültüre katkı sağlama amacıyla görev bilinci ve sorumluluğu, işbirliği yapma alışkanlığı, birikimleri değerlendirme alışkanlığı kazandırma, aktif katılımı sağlama, gelir-giderleri kayıt altına alma, devreden malları tespit etme, kâr - zarar durumunu belirleyebilme, denetimi sağlama konularında öğrencilerin yaşayarak öğrenmelerini sağlamaktadır.
DestinationImagination (DI)	Amacı öğrencilere yaratıcılık, eleştirel düşünme, takım içinde çalışabilme, zamanı en iyi şekilde kullanma, kendilerine has yeteneklerini geliştirme ve problem çözme becerileri kazandırmaktır.
Global Sorunlara Çözüm Ağı-GlobalIssues Network (GIN)	Misyonu öğrencileri yaşlıları ile birlikte uluslararası ortamda çalışarak dünyada fark yaratabilecekleri konusunda cesaretlendirmektir.

2.2.2. Üniversitelerde Girişimcilik Eğitimi

Günümüzde mezunlarını işlerini kurabilecek donanıma sahip, toplumda yeniliklere ve yeni fikirleri öncü olarak yetiştirmeyi amaçlayan üniversiteler (Odabaşı, 2006: 95), çağdaş girişimcilik unsurlarını uygulamaları arasına almıştır.

Vesper ve Gartner (1997) yaptıkları araştırmayla; girişimcilik konusunda fakülte yayınlarının artması, girişimciliğe toplumun dikkatinin çekilmesi, öğrencilerin girişimcilik kurslarına katılımının artırılmasını üniversitelerdeki girişimcilik eğitiminin önemli kıstası olarak belirlemiştir.

Üniversitede verilen girişimcilik eğitiminin iş hayatında etkilerini gösteren deneysel bir çalışma Galloway ve Brown (2002) tarafından yapılmıştır. Çalışmada üniversite eğitimleri süren ve üniversiteden mezun olan kişilere bir telefon anketi uygulanmıştır. Girişimcilik merkezinden bir programa kayıt olan ve hiçbir girişimcilik çalışmasına katılmayan kişilerin belirlendiği bu ankette girişimcilik hırsı ve istekliliğinin artmasında girişimcilik eğitimlerinin etkili olduğu ortaya koyulmuştur.

Şengel (2008); ülkelerin kalkınmasında, girişimcilik eğitiminin önemine değindiği çalışmasında, Anadolu Üniversitesi ve Bilecik Üniversiteleri'ndeki akademik birimlerde ön lisans ve lisans düzeyinde verilen girişimcilik dersinin, öğrencilerin inovatif iş fikrine ulaşmada olumlu etkileri olduğunu kanıtlamıştır. Girişimcilik eğitiminin gerekliliğini kanıtlayan bu araştırmalar, üniversitelerde girişimcilik eğitime yoğunlaşılmasını sağlamıştır.

Türk insanının diğer toplumlara göre daha girişimci olduğunun araştırmalarla kanıtlanması; Türkiye'de üniversite öğrencilerinin birer girişimci adayı olduklarını düşünerek, onları girişimci bilgi ve becerileriyle donatma, yaratıcılıklarını ortaya koymalarını sağlamanın önemini ortaya çıkarmaktadır (Titiz, 1999).

Türkiye'de 2000'li yıllardan önce girişimcilik eğitimi üzerine yazılmış makale bulunmamaktadır. Bu alanda yapılan çalışmalarda son yıllarda artış görülmektedir. YÖK (Yüksek Öğretim Kurumu) ile KOSGEB işbirliğiyle üniversitelerin tüm bölümlerinde girişimcilik dersinin okutulmasına dair 22.02.2011 tarihinde imzalanan protokolde (Dünya Gazetesi, 2011); "Girişimcilik" dersinin üniversitelerin tüm

bölümlerinde, örgün eğitim programlarında zorunlu veya seçmeli ders olarak müfredata alınacağı kararlaştırılmıştır.

Türkiye girişimcilik eğitiminin ilkokuldan itibaren önemini kabul etmekte, tüm eğitim düzeylerinde öğrencilerin girişimcilik özelliklerini geliştirmeye yönelik çalışmalar yapmaktadır. Ancak üniversite düzeyinde girişimcilik eğitimi çalışmaları daha gerilere dayandığından üniversitelerde girişimciliğe yönelik eğitim ve uygulamalar diğer eğitim kademelerine göre daha ileri düzeydedir. Buna rağmen MEB-YÖK Programı kapsamındaki meslek yüksekokullarında ve fakültelerin başta iktisadi ve idari programları olmak üzere mühendislik birimlerinde girişimcilik eğitimi verilmektedir. Meslek Yüksekokullarında İnşaat, Bilgisayar Teknolojisi ve Endüstriyel Elektronik gibi teknik; İşletme, Büro Yönetimi ve Sekreterlik gibi iktisadi ve idari programlar bölümlerinde ise Girişimcilik ve Küçük İşletme Yönetimi adıyla, haftalık 2 veya 4 kredi ve dönemlik olarak verilmektedir (Küçük, 2008: 364).

İşletme bölüm ve / ve ya fakülteleri dışında genellikle girişimcilik dersleri devlet ve vakıf üniversitelerinde ön lisans, lisans ve lisansüstü düzeyde ağırlıklı olarak seçmeli olarak okutulmaktadır. Seçmeli olarak verilen girişimcilik dersleri son derece sınırlı kalmaktadır. Son yıllarda bazı üniversitelerde girişimciliğe dair müstakil bölümler açılmaya başlanmıştır. 80-90 kredi ile mezun olunan ön lisans programlarından, bir öğrencinin ön lisans eğitimi boyunca alabileceği girişimcilik içerikli derslerin kredi toplamı ortalama 3-4 arasındadır (Soylu ve Kepenek, 2008:461). Bu kredi toplamı üniversitelerimizde de verilen girişimcilik eğitiminin yetersiz düzeyde olduğunu ortaya koymaktadır.

Girişimcilik dersi, iktisadi ve idari programlara göre ön lisans düzeyinde teknik programlarda daha fazla sayıdadır. Ön lisans düzeyinde girişimcilik dersinin en fazla olduğu bölüm İşletme Yönetimi, teknik programlarda ise Bilgisayar Teknolojisi ve Programcılığı bölümüdür. Lisans düzeyinde girişimcilik dersi sayısı en fazla İktisadi ve İdari Bilimler Fakülteleri'ndedir. Dikkati çeken Veterinerlik, Fen Edebiyat, Eğitim Bilimleri ve Ziraat Fakülteleriyle Beden Eğitimi Spor Yüksekokulu'nda girişimcilik dersinin olmasıdır. Öne çıkan ders isimleri; "Girişimcilik, Girişimcilik ve Küçük İşletme Yöneticiliği"dir.

Eğitimin verilmesi yetmemekte, içeriğinin de düzenlenmesi gerekmektedir. Türkiye’deki üniversitelerde girişimcilik derslerinin dünya üniversitelerinden farklı olduğu, lisanstan öte mesleki eğitim veren ön lisans programlarında toplandığı tespit edilmiştir. Türkiye’deki üniversitelerin girişimcilik eğitimlerine ilişkin ders içeriklerinin kapsamı dünya üniversitelerine kıyasla daha az kapsamlıdır. Girişimci özellikleri, başarı ve başarısızlık faktörleri, küçük işletmelerin güçlü ve zayıf yönleri, ekonomik ve sosyal sisteme katkıları, sorunları ve çözüm yolları gibi konular, girişimcilik derslerinin kapsamı içindedir.

Türkiye’de Mayıs 2015 tarihi ile 109 devlet, 76 vakıf, 8’i ise vakıf yüksekokulu olmak üzere toplamda yüz doksan üç üniversitede girişimcilik araştırma merkezleri bulunmaktadır. Bu merkezlerin ortak amacı girişimcilik fikrini yaygınlaştırmaktır. Girişimci ve Yenilikçi Üniversite Endeksi 2015 sıralamasında bu üniversitelerden ellisi yer almaktadır. İstanbul, Ankara, İzmir üniversitelerinin yer aldığı bu sıralamada Anadolu üniversitelerinin de yer almasının sağlanması girişimciliğin yaygınlaştırılması açısından önemlidir.

Yine üniversitelerde “Genç Girişimci Geliştirme Programı” uygulanmakla birlikte bazılarında da “Girişimcilik Eğitim ve Araştırma Merkezleri” aracılığıyla öğrencilerin girişimci özelliklerini geliştirmeye yönelik çalışılmaktadır (Gürol, Aydınlık ve Atsan; 2008). Türkiye üniversitelerinde lisans düzeyine ek olarak MBA (İşletme Yüksek Lisans) programlarında girişimcilik dersleri seçmeli olarak sunulmaktadır.

Türkiye’de girişimcilik konusuna odaklanan üniversiteler; Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Özyeğin Üniversitesi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, İstanbul Kültür Üniversitesi, Marmara Üniversitesi’dir. Vakıf üniversitelerinin de çalışmaları bulunmaktadır. Fen bilimleri ve sosyal bilimler alanında eğitim veren üniversitelerde girişimcilik alanında araştırma merkezleri bulunmaktadır.

Türkiye’de iktisadi ve idari bilimler fakültelerinin işletme bölümleriyle meslek yüksekokullarında yer alan işletmecilik programlarında yer verilen girişimcilik eğitimlerine ilişkin ders içeriklerinin dünya üniversitelerine kıyasla daha az kapsamlı ve birbirinin benzeri şekilde tasarlandığı tespit edilmiştir.

Ayrıca Türkiye özelinde farkındalık oluşturarak, Üniversiteleri girişimcilik ekosistemine dahil etmek amacıyla 19 hafta süren MEB Mesleki ve Teknik Eğitim Genel Müdürlüğü Öğretmenlik, Liderlik ve Girişimcilik Eğitimi, İstanbul Üniversitesi Girişimcilik Eğitici Eğitimi, İstanbul Üniversitesi En Yenilikçi ve Girişimci Üniversite Endeks Çalıştayı, TEYDEB 1512 1. Dönem Fon Almaya Hak Kazanan Girişimciler için Teknogirişim Eğitimi, Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Tarafından Seçilen ve Silikon Vadisine Gönderilen Teknogirişimcilere Yönelik Yatırıma Hazırlık Eğitimleri yükseköğretim kurumlarına yönelik olarak düzenlenmektedir.

38 ülkede yapılan GEM 2008 araştırmasına göre; girişimcilik eğitimi konusunda Şili, Kolombiya ve Finlandiya gibi ülkelerde okulda girişimcilik eğitimi verilmesi %40'lı oranların üzerinde iken, Türkiye'de bu oran % 6 seviyesinde bulunmaktadır. Global Girişimcilik İzleme Raporu'na göre, İrlanda girişimcilik konusunda ABD, Japonya, Almanya, İngiltere ve Fransa'nın önündedir. İrlanda yeni bir iş kurma kolaylığı bakımından ikinci; eğitim ve öğretimde etkinlik bakımından üçüncü sırada gelmektedir (N. Yelkikalan ve ark., 12 (19): 51-59, 2010).

Üniversitelerde girişimcilik eğitimi adına uygulanan farklı yöntemlerden biri de özel sektörün desteğinin alınmasıdır. Bu desteğe L'Oréal Türkiye ile Boğaziçi Üniversitesi işbirliğinde gerçekleştirilen "Girişimcilik Dersi" örnek olarak gösterilebilir. (<http://www.loreal.com.tr/medya/kurumsal-basin-bultenleri/bogazici-universitesi>ogrencilerine-girisimcilik-dersi-destegi-loreal-turkiyeden-5825.htm).

Ayrıca üniversitelerin girişimcilik eğitimine katkılarına lisans öncesi eğitim kademelerinde girişimcilik eğitimini yaygınlaştırma amacıyla yürüttükleri projeler gösterilmektedir. Bunlara örnek olarak; Okan Üniversitesi "Liseli Gençler Sosyal Girişimcilik Proje Yarışması", Akdeniz Üniversitesi – Milli Eğitim Müdürlüğü işbirliği ile "Başarılı Girişimcilik Öyküleri"nin lise öğrencileri ile paylaşılması gösterilebilir.

Girişimciliğin gelişiminde üniversitelerin girişimci bir yapıya kavuşmaları kadar söz konusu üniversitelerde girişimcilik eğitimlerinin yaygınlaştırılması ve mezunların girişimcilik özelliklerinin geliştirilmesi de önemli olmaktadır. Girişimcilik eğitimi, pazarın bazı beklentilerini karşılamada önemli bir sorumluluğa sahip olduğundan üniversitelerin girişimcilik eğitimine ilişkin çalışmalarının ciddiyle tasarlanması ve uygulamaya dönük geliştirilmesi gereği belirmektedir (Bulut, Aslan; 2014).

Dünya üniversitelerinde girişimcilik eğitimi yüksek lisans ve doktora programlarında ağırlıklıdır. Lisans düzeyinde girişimcilik dersleri iktisadi ve idari programlarda yoğunlaşmakta, mühendislik ve eczacılık gibi diğer programlarda da girişimcilikle ilgili dersler bulunmaktadır. Lisans programlarında spesifik ve programa uyarlanmış olan ders içeriklerine; Georgia Institute of Technology de mühendislik bölümünde verilen girişimcilik dersinde “Girişimcilik ruhun bilim adamı mı? Yoksa mühendislik mi?” ifadesinin sorgulanması, Sydney Üniversitesi’nde girişimcilik derslerinin toplum hizmetinden uluslararası düzeyde girişimcilik fırsatlarının algılanmasına, film sektöründe girişimcilik olgusunun değerlendirilmesine kadar derinlemesine bir içerik oluşturulması örnek olarak gösterilebilir (Yılmaz, 2014).

Ülkemizde “Girişimcilik Eğitimleri” üniversitelerde ve meslek yüksekokullarında Milli Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim Kurulu kapsamında seçmeli olarak sunulmaktadır. “Girişimci Geliştirme Programları”na sahip üniversiteler aracılığıyla Hazine ve Dünya Bankası danışmanlıkları ülkemizdeki girişimcilik eğitimini desteklemektedir (Çetindamar: 2002). Üniversitelerin son sınıf ve yüksek lisans öğrencilerine yönelik olarak da Genç Girişimci Geliştirme Programı bulunmaktadır.

Üniversiteler lisans ve yüksek lisans programlarında verdikleri derslere ek olarak kurdukları araştırma ve uygulama merkezleriyle girişimcilik alanında eğitim ve araştırma faaliyetlerine katkıda bulunmaktadır. Türkiye’de devlet ve vakıf üniversitelerinde ön lisans ve lisans programları dışında akademik birim olarak kabul edilen araştırma merkezlerinden örnekler tablo 2.2.2.1’da verilmiştir:

Tablo 2. 2. Türkiye Üniversitelerinde Araştırma Merkezleri Örnekleri

• Akdeniz Üniversitesi Girişimcilik Ve İş Geliştirme Araştırma Ve Uygulama Merkezi (AKGİM)
• Ankara Üniversitesi Küçük İşletmecilik ve Girişimcilik Araştırma Ve Uygulama Merkezi (KİGAUM)
• Anadolu Üniversitesi Girişimcilik Eğitim ve Araştırma Birimi (GEAB)
• Atatürk Üniversitesi Girişimcilik Araştırma Ve Uygulama Merkezi (GAUM)
• Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Dr. H. İbrahim Bodur Girişimcilik Uygulama Ve Araştırma Merkezi
• ODTÜ Girişimcilik Araştırma ve Uygulama Merkezi (GIMER)
• Özyeğin Üniversitesi Girişimcilik Merkezi
• TOBB Üniversitesi Girişimcilik Araştırmaları Merkezi
• İstanbul Kültür Üniversitesi Aile İşletmeleri Ve Girişimcilik Uygulama Ve Araştırma Merkezi
• Çankaya Üniversitesi Girişimcilik Merkezi
• Hacettepe Üniversitesi Piyasa Ekonomisini ve Girişimciliği Geliştirme Merkezi
• İzmir Ekonomi Üniversitesi Yaratıcı Girişimcilik Uygulama ve Araştırma Merkezidir.
• Okan Üniversitesi Girişimcilik Merkezi
• İstanbul Üniversitesi Girişimcilik Eğitici Eğitimi
• İstanbul Üniversitesi En Yenilikçi ve Girişimci Üniversite Endeks Çalışmayı

Örgün öğretim haricinde pek çok kurum ve kuruluş yetişkinlerin girişimcilik becerilerine sahip olması için eğitimler vermektedir. Bu eğitimler Türkiye'deki kurum ve kuruluşların girişimcilik eğitimine yönelik politika ve teşvik mekanizmaları bölümünde anlatılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölüm, araştırmada kullanılan veri toplama tekniklerini, verilerin evrenini, örneklemini ve bu verilerin analizi ile ilgili açıklamaları içermektedir.

3.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklem

Araştırmanın evrenini; 5 – 6 – 7 ve 8. sınıf düzeylerinden oluşan ortaokullar, 9 - 10 – 11 - 12. sınıf düzeylerinden oluşan ortaöğretim (lise) zorunlu ve seçmeli tüm derslerinin Türk Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan öğretim programlarının ve yıllık planlarının girişimcilik eğitimi açısından taranması sonucunda elde edilen veriler oluşturmaktadır. Öğretim programları kapsamında bulunan “temel beceriler” alt başlığı ile yıllık planlarda yer alan “kazanımlar” alt başlığı da ayrı bir şekilde incelenmiştir. Tüm evrene ulaşılmıştır.

3.2. Veri Toplama Teknikleri

Araştırmaya yönelik veri toplama sürecinde T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın resmi web sitesi “<http://ttkb.meb.gov.tr/www/haftalik-ders-cizelgeleri/kategori/7>”den ortaokul ve ortaöğretime ait haftalık ders çizelgeleri çıkarılmış, bu çizelgelere bağlı olarak ortaokul ve ortaöğretim müfredatında yer alan tüm derslerin öğretim programları ve yıllık planları elde edilmiştir. Araştırmada Türkiye özelinde ortaokul ve ortaöğretimde girişimcilik eğitimi incelendiği için öğretim programları ve yıllık planlarda bulunan “girişimcilik”, “yaratıcılık”, “değer üretmek”, “üretim”, “başarı ilişkisi” kavramlarına, derslerin birbirleriyle ve ara disiplinlerle ilişkilerine odaklanılmıştır.

Araştırmada kullanılan kaynaklar literatür taraması sonucunda elde edilmiş, araştırma içeriğine uygun var olan bu çalışmalar incelenmiştir. Literatürün incelenmesinin ardından Türk Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 5. Sınıf düzeyinden üniversiteye kadar ortaokul ve ortaöğretim müfredatında yer alan tüm derslerin öğretim programları ve yıllık planlarının girişimcilik özelliklerinin incelendiği bu araştırma;

amaca uygun olduğu düşünölen içerik analizi temel alınarak gerçekleştirilmiştir. İçerik analizi temel araştırma araçlarından biridir. Sistematik ve tarafsız olması beklenmektedir(Büyüköztürk, Çakmak, vd; 2009).

İçerik analizinin birbiri ile ilişkili kavramların bir araya getirilerek, bunların düzenlenmesi ve yorumlanması (Yıldırım ve Şimşek, 2006)olduğundan hareketle, bu çalışmada temelde yapılan işlem, öğretim programlarında ve yıllık planlarda konunun uzmanlarının katkısı ile belirlenen anahtar kavramlar doğrultusunda tarama ve sınıflama olmuştur. Bu anahtar kavramlar girişimcilik ile ilgili literatürdeki mevcut tanımlardan yola çıkılarak; “girişimcilik”, “yaratıcılık”, “değer üretmek”, “üretim”, “başarı ilişkisi” olarak belirlenmiştir (Topkaya, 2013; Coulter ve Robbins, 2003; Kreitner, 2004; Pretorius vd., 2005). Ayrıca girişimciliğın disiplinler arası bir bakış açısı gerektirdiğı gerçeğinden hareketle (Schulte, 2004; 188) tüm derslerin, disiplinler arası ilişkilerinin olup olmadığı, ilişkili ise ilişkili olduğı ana ve ara disiplinler belirlenmiştir.

Araştırma “Girişimcilik ve Girişimcilik Eğitime Yönelik Politika ve Teşvik Mekanizmaları” başlığı altında “Uluslararası Kurum ve Kuruluşlar” ile “Türkiye’deki Kurum ve Kuruluşların Girişimcilik Eğitime Yönelik Politika ve Teşvik Mekanizmaları” konusunda literatür taraması ile başlamaktadır. Öncelikle gelişmiş ekonomilerde ve Türkiye özelinde ilkökul, ortaokul, ortaöğretim, üniversite ve yüksek lisans düzeyinde girişimcilik eğitimi ve uygulamaları ile ilgili çalışmalar taranmış, girişimcilik eğitimi uygulamalarının daha yoğun olduğı anlaşılan ortaöğretim ve üniversite düzeyi ayrı başlıklar altında incelenmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığına bağlı resmî ve özel, okul öncesi eğitim, ilköğretim ve ortaöğretim kurumları bulunmaktadır. İlköğretim; ilkökul (1 - 4) ve ortaokulu (5 - 8) kapsamaktadır. Ortaöğretim (lise); ortaokul sonrası dört yıllık eğitim ve öğretim veren (9 - 12), resmî ve özel örgün eğitim okul ve kurumlarının her birini içermektedir.

Ülkemizde ortaokul ve ortaöğretim; öğretim programları ve yıllık planların girişimcilik eğitimi açısından incelenmesine dair henüz bir çalışma yapılmamış olması, Türkiye özelinde ortaokul ve ortaöğretimde; öğretim programları ve yıllık planlarda girişimcilik kültürü ile ilişkili yer alan tüm öngörü ve planlamaların belirlenmesinin gerekliliğı çalışmanın yapılmasında etkili olmuştur.

Hedeflenen; elde edilen veriler doğrultusunda ülkemizde girişimcilik eğitimi konusunda eksikliklere yönelik önerilerde bulunularak, kalkınmanın girdilerinden olduğu belirlenen girişimcilik eğitiminin ortaokul ve ortaöğretim düzeyinde geliştirilmesi ve ülkemiz kalkınmasına katkı sağlanmasıdır.

T. C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından hazırlanan Öğretim Programları; belli bir öğretim kademesindeki sınıflarda ve derslerde, eğitim programının amaçları doğrultusunda belirlenen hedefleri gerçekleştirmeye yönelik okul ya da okul dışında bireye kazandırılması planlanan tüm etkinlikleri kapsayan yaşantılar düzeneğidir. Öğrenci davranışlarında istenilen değişiklikleri oluşturmak amacıyla bilgi ve becerinin eğitim programının amaçları doğrultusunda planlı bir biçimde öğrenciye kazandırılmasını hedefleyen, beceri ve uygulamaya ağırlık tanıyan ayrıntılı olarak yapılan planlamalardır. Bir kademedeki tüm derslerle ilgili okul içi ve okul dışı gerçekleştirilecek öğretim etkinliklerinin tümünü ilgilendirir. İstendik davranışların gerçekleşmesi için davranışların ders düzeyinde planlanması ve uygulanması olan öğretim programı, kısaca belirlenenlerin nasıl uygulanacağını düzenlenmesiyle de ilgilidir.

Türk Millî Eğitim sisteminde öğretim programlarının tümünde kazandırılması hedeflenen ortak beceriler “temel beceriler” başlığı altında yer almaktadır. Bu üst düzey beceriler, tüm derslerin omurgasında yer alır. Bu temel beceriler; eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, iletişim, araştırma – sorgulama, problem çözme, bilgi teknolojilerini kullanma, girişimcilik, Türkçeyi doğru, etkili ve güzel kullanma becerisi olarak öğretim programlarında belirtilmektedir. Bu beceriler arasında özellikle tezin konusu içine giren, uzman tarafından belirlenen girişimcilik ve yaratıcılık kavramlarının tüm seviyelerin tüm derslerinin öğretim programlarının içinde yer alan temel becerilerde yer aldığı tespit edilmiştir. Öğretim programlarında yer alan girişimcilik; empati kurma, insan ilişkilerinde uyumlu davranışları gösterebilme, plan yapma, planlarını uygulayabilme, risk alma; herhangi bir alanda ihtiyaç duyulabilecek bir ürünün gerekliliğini sezme, ürünü planlama, üretme, pazar araştırması yapma, pazarlayabilme gibi alt becerileri kapsamı içine alırken; yaratıcı düşünme becerisi; öğrencilerin bir temel fikri ve ürünü değiştirme, birleştirme yeniden farklı ortamlarda kullanma ya da tamamen kendi düşüncelerinden yola çıkarak yeni ve farklı ürünler ve bilgiler üretme, olaylara farklı bakabilme, küçük çaplı da olsa bazı buluşlar yapabilmesini hedeflerken ayrıntılı fikirler

geliştirme ve zenginleştirme, sorunlara benzersiz ve kendine özel çözümler bulma, fikirler ve çözümler ortaya çıkarma; bir fikre, ürüne çok farklı açılardan, bütünsel bakma alt becerilerini içerir.

Çalışma kapsamında ortaokul – ortaöğretim (lise) tüm seviyeleri, zorunlu ve seçmeli derslerine dair taranan yıllık planlar, bir dersin bir öğretim yılı süresi için planlanmasıdır. Yıllık planların, MEB tarafından belirlenen tablo üzerinde öğrenci özellikleri ve çevre koşullarına uygun olarak öğretmenler tarafından hazırlanması beklenmektedir.

Yıllık planlar, ay ve haftalara göre ders konularının dağılımını gösterdiği gibi, her bir konuyla yapılacak faaliyetlerin ve öğrencilere kazandırılması gerekenlerin ayrıntılı olarak belirtildiği planlardır.

MEB tarafından her seviye her dersin tüm konuları için belirlenen bir format doğrultusunda hazırlanan yıllık planlarda yer alan kazanımlar ise öğrenciye yönelik olarak ifadeler şeklindedir. Konu bittiğinde öğrenciye kazandırılması gereken bilgiler, düşünceler ve öğrencide oluşturulması gereken tutum ve davranışlar konusunda birlik sağlar. Çalışmada ortaokul ve ortaöğretim (lise) tüm seviyelerin tüm derslerinin yıllık planları ve kazanımları belirlenen kavramlar doğrultusunda taranmıştır.

Ortaokul ve ortaöğretim (lise), öğretim programları ve bu programların alt başlığı temel beceriler ile yıllık planlarda ve bu planların alt başlıklarından biri olan kazanımlar içinde konunun uzmanları tarafından belirlenen girişimcilik, yaratıcılık, üretim, değer üretimi, başarı ilişkisi kavramları taranmış, disiplinler arası ilişkiler belirlenmiştir. Tüm bu kavramlara ve disiplinler arası ilişkilere dair sonuçlar ders ve seviye özelinde tablolaştırılmıştır. Ülkemizin kalkınması adına girişimcilik kültürü oluşturulması konusunda çalışacak tüm araştırmacılar ve T. C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim terbiye Kurulu Başkanlığı için önemli veriler sunulmaktadır.

Haftalık ders çizelgelerinde yer alan derslerin öğretim programlarında ve yıllık planlarında bulunan “girişimcilik”, “yaratıcılık”, “değer üretmek”, “üretim”, “başarı ilişkisi” kavramları araştırılmış, bulunan kavramlar tablo üzerinde gösterilmiştir. Ayrıca adı geçen eğitim seviyelerinde disiplinler arası ilişkiler Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlendiği şekilde ana ve ara olmak üzere ayrılarak, tabloda işaretlenmiştir.

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan öğretim programlarında “Temel Beceriler” başlığı bulunmaktadır. “Girişimcilik” kavramının “temel beceriler” başlığı altında yer aldığı dersler araştırılarak tablo üzerinde gösterilmiştir. “Yaratıcılık”, “değer üretmek”, “üretim”, “başarı ilişkisi” kavramları tüm öğretim programı için sorgulanmıştır. Yıllık planların tüm içeriğinde “girişimcilik”, “yaratıcılık”, “değer üretmek”, “üretim”, “başarı ilişkisi” kavramları araştırılırken, ayrıca sadece “kazanımlar” başlığı altında “girişimcilik” kavramının bulunup bulunmadığı araştırılmıştır.

Girişimcilik eğitimi ile ilgili araştırmalar iki bölümde ele alınmıştır. Birinci bölümde Türkiye’de ortaokul haftalık ders çizelgelerinde yer alan derslerin öğretim programları ve yıllık planların taranarak, belirlenen durumlarla ilgili bulgu ve yorumlara yer verilirken, ikinci bölümde Türkiye’de ortaöğretim haftalık ders çizelgelerinde yer alan derslerin öğretim programlarında ve yıllık planları taranarak, sonuçlarla ilgili bulgu ve yorumlara yer verilmiştir.

Ortaöğretim haftalık ders çizelgelerinde (<http://ttkb.meb.gov.tr/www/haftalik-ders-cizelgeleri/kategori/7>) ortak dersler, seçmeli dersler ve meslek dersleri bölümleri yer almaktadır. Ortak dersler ortaöğretim kurumlarındaki öğrencilerin zorunlu olarak alması gereken derslerdir.

Tüm müfredatların okul türleri de dikkate alınarak ayrı ayrı ve detaylı olarak incelendiği bu çalışmada, ortaokul ve ortaöğretime ait haftalık ders çizelgeleri temel alınarak, ortaokul ile ortaöğretim müfredatında yer alan tüm derslerin öğretim programları ve yıllık planları içerik analizi yoluyla taranarak, elde edilen veriler tablolaştırılarak, yorumlanmıştır. Tüm derslerin öğrenme çıktısı, içerikleri ve diğer disiplinler ile ilişkisi irdelenmiş, tasnif edilerek tablolaştırılan bilgilerin verileri tabloların alt kısmında açıklanmıştır.

Haftalık ders çizelgelerinde ortak dersler, seçmeli dersler ve meslek dersleri bölümleri yer almaktadır. Ortak dersler ortaöğretim kurumlarındaki öğrencilerin zorunlu olarak alması gereken derslerdir. Zorunlu dersler dışında öğrencilerin bilişsel (bilgi, beceri), duyuşsal (ilgi, tutum) ve sosyal gelişimlerine katkı sağlayan, öğrencilere farklı alternatifler sunma amaçlı olarak müfredatta yer alan seçmeli dersler ile meslek liseleri müfredatlarında bulunan meslek derslerine ait öğretim programları ve yıllık planlar da da taramalar yapılarak sonuçlar değerlendirilmiştir.

Tüm evren ile yapılan durum tespiti sonucunda bir dizi eksiklikler; hem ders içeriklerinde, hem de yöntemlerde tespit edilmiş, bu eksikliklerin giderilmesi yönünde ise sonuç bölümünde öneriler getirilmiştir.

3.3. Araştırma Bulguları

3.3.1. Ortaokul Düzeyinde Elde Edilen Veriler

Günümüzde ülkelerin ekonomik, sosyal ve kültürel hatta siyasi kalkınmalarında önemli etkisi olan girişimci kültürün oluşmasında, tüm derslerde uygulanan eğitim yöntemlerinin, girişimcilik eğitiminin ve bu eğitimin içeriğinin etkilerinin önemi büyüktür (Bayrakdar S. 2011). Ülkemizde ortaokullar ve ortaöğretim kurumlarında girişimcilik ve girişimciliğin bütünleyenleri olan yaratıcılık, üretim, değer üretimi ve başarı ilişkisi ile bağlantı kurulan dersler, bu derslerin diğer derslerle olan ilişkisinin düzeyi, ortaokul ve ortaöğretimde girişimcilik eğitimi alanında ders tasarımı ve uygulamalarını iyileştirmek için yapılanlar araştırılmıştır. Araştırma bulgularına göre ülkemizdeki durum tüm dersler ve tüm seviyeler bazında ortaya konmuş, yapılması gerekenler konusunda önerilerde bulunulmuştur. Çalışma ülkemizin bu eğitimde izlediği yol ve geldiği noktayı görmek açısından önemlidir.

Bu bölümde Türkiye’de ortaokul ve ortaöğretimde verilen girişimcilik eğitime dair bulgular paylaşılmıştır. Bu veriler; T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı’nın resmi web sitesi “<http://ttkb.meb.gov.tr/www/haftalik-ders-cizelgeleri/kategori/7>”den ortaokul ve ortaöğretime ait haftalık ders çizelgelerinde yer alan tüm derslerin öğretim programları ve yıllık planları taranarak elde edilmiştir. Araştırmada Türkiye özelinde ortaokul ve ortaöğretimde girişimcilik eğitimi incelendiği için öğretim programları ve yıllık planlarda bulunan “girişimcilik”, girişimci kişilerde bulunması gereken, konunun uzmanları tarafından belirlenen “yaratıcılık”, “değer üretmek”, “üretim”, “başarı ilişkisi” kavramlarına, derslerin birbirleriyle ve ara disiplinlerle ilişkileri saptanmıştır.

T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı haftalık ders çizelgelerinde ortaokul zorunlu dersler; 5. – 6. – 7. ve 8. sınıf seviyelerinde Türkçe, matematik, fen bilimleri, yabancı dil, din kültürü ve ahlâk bilgisi, görsel sanatlar, müzik, oyun ve fiziki etkinlikler, beden eğitimi ve spor, 5. – 6. ve 7. Sınıf seviyelerinde sosyal

bilgiler, 8. Sınıf seviyesinde T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük, rehberlik ve kariyer planlama, 6. – 7. Ve 8. Sınıf seviyelerinde teknoloji ve tasarım dersleridir.

Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi dersi 2010-2011 öğretim yılında 8. Sınıf seviyesinde seçmeli; 2011-2012 öğretim yılından itibaren aynı seviyede zorunlu ders olarak okutulmuş, 2015 – 2016 öğretim yılında ilkokul 4. Sınıf seviyesine kaydırılmıştır. Tablolar 2015 – 2016 öğretim yılı öncesi temel alındığından Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi dersi zorunlu dersler arasında bulunmaktadır.

Ortaokul seçmeli dersler; T.C. Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından din, ahlâk ve değerler, dil ve anlatım, fen bilimleri ve matematik, sanat ve spor, drama, zekâ oyunları, sosyal bilimler başlıkları altında toplanmıştır.

“Din ahlâk ve değerler” başlığı altında 5. – 6. -7. ve 8. Sınıf seviyesinde Kuran-ı Kerim, Hz. Muhammed'in Hayatı dersleri, 5. – 6. ve 7. sınıf düzeyinde temel dini bilgiler dersleri bulunmaktadır.

“Dil ve anlatım” başlığı 5. ve 6. Sınıf seviyesinde okuma becerileri ile yazarlık ve yazma becerileri, 5. – 6. - 7. ve 8. sınıf seviyesinde yaşayan diller ve lehçeler, iletişim ve sunum becerileri derslerini içermektedir.

“Fen bilimleri ve matematik” başlığı altında 5. – 6. -7. ve 8. Sınıf seviyelerinde bilim uygulamaları, matematik uygulamaları ve bilişim teknolojileri ve yazılım, 7. ve 8. sınıf seviyesinde çevre ve bilim eğitimleri verilmektedir.

Sanat ve spor başlığı görsel sanatlar, 5. – 6. -7. ve 8. Sınıf seviyelerinde müzik, spor ve fiziki etkinlikleri içermekte, yine aynı seviyelerde seçilebilen spor ve fiziki etkinlikler dersi bisiklet, tenis, yüzme, basketbol, okçuluk, atletizm modüllerinden oluşmaktadır.

Sosyal bilimler başlığı altında 6. – 7. Ve 8. Sınıf seviyelerinde halk kültürü, 7. ve 8. sınıf seviyelerinde medya okuryazarlığı, düşünme eğitimi, 6. Ve 7. Sınıf seviyelerinde hukuk ve adalet dersleri seçmeli olarak öğrencilere sunulmaktadır.

5. ve 6. Sınıf seviyelerinde drama, 5. – 6. -7. ve 8. Sınıf seviyelerinde zekâ oyunları dersleri, 5. – 6. -7. ve 8. Sınıf seviyelerinde sanat etkinlikleri, yaratıcı düşünme, 6. – 7. Ve 8. sınıf seviyelerinde tarım kültürü dersleri müfredatta seçmeli olarak bulunmaktadır.

Aşağıda bu derslere ait bulgular, tablo üzerinde gösterilmiş, ifade ettiği durumlar açıklanmıştır.

3.3.1.1. Ortaokul Zorunlu Dersler

Bu bölümde T. C. Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından belirlenen ortaokul zorunlu derslerin öğretim programları ve yıllık planları taranarak, bulgular paylaşılmıştır.

Tablo 3. 1. 5 - 6 - 7 - 8. Sınıflar Türkçe

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler ilişkili olduğu disiplinler	İlişkili ara disiplinler ilişkili olduğu ara disiplinler
Türkçe	5	*	*		*		*		*	Matematik Fen ve teknoloji Müzik	İnsan Hakları ve Vatandaşlık Kariyer Bil.Gel.- Özel eğitim Rehberlik ve Psk.Danışmanlık Spor Kültürü ve Olimpik Eğitim Karşılaşmaları
	6	*			*					Müzik	Girişimcilik
	7	*									
	8	*							*	Müzik	

5. sınıf seviyesinde Türkçe dersi; öğretim programı “temel beceriler”i arasında “girişimcilik” kavramı yer almaktadır. Öğretim programları ve yıllık planda “girişimcilik”, “yaratıcılık” ve “üretim” kavramları kullanılmıştır. 5. Sınıf Türkçe dersi, matematik - fen ve teknoloji, müzik ana disiplinleri, Türkçe dersi öğretim programında yer alan insan hakları ve vatandaşlık, kariyer bilinci geliştirme, özel eğitim, rehberlik ve psikolojik danışmanlık, spor kültürü ve olimpik eğitim karşılaşmaları ara disiplinleri ile ilişkilendirilmiştir. Kazanımlarda “girişimcilik” kavramı bulunmamaktadır. 5. sınıf Türkçe dersi öğretim programlarında ve yıllık planda girişimcilik kavramı ile ilişkili olduğu düşünülen “değer üretmek” ve “başarı ilişkisi”ne dair veriler bulunmamaktadır.

6. sınıf seviyesinde Türkçe dersi; öğretim programı “temel beceriler”i arasında “girişimcilik” kavramı, öğretim programları ve yıllık planda “yaratıcılık” kavramı kullanılmıştır. İlişkili olduğu ana disiplin müzik, ara disiplin girişimciliktir.

7. sınıf seviyesinde Türkçe dersi; öğretim programı “temel beceriler”i arasında “girişimcilik” kavramı yer almaktadır. Bunun dışında araştırılan kavramlara dair bir veri bulunmamaktadır. Ana ve ara disiplin ile ilişkilendirme görülmemektedir.

8. sınıf seviyesinde Türkçe dersi; sadece öğretim programı “temel beceriler” de “girişimcilik” kavramı yer almaktadır. İlişkili olduğu ana disiplin müzik olarak belirtilmiştir.

Tablo 3. 2. 5 - 6 - 7 - 8. Sınıflar Matematik

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki (E / H)	İlişkili ana disiplinler ilişkili olduğu disiplinler	İlişkili ara disiplinler ilişkili olduğu ara disiplinler
Matematik	5								*	Türkçe Sosyal Bilgiler Fen ve Teknoloji	İnsan Hakları ve Vatandaşlık Kariyer Bilincini Geliştirme Spor Kültürü ve Olimpik Eğitim
	6		*						*	Fen ve Teknoloji Sosyal Bilgiler	Girişimcilik Afetten Kor.ve Güvenli Yaşam Sağlık Kültürü Eğitimi İnsan Hakları ve Vatandaşlık Kariyer Bilincini Geliştirme
	7		*						*	Sosyal Bilgiler	Afetten Kor.ve Güvenli Yaşam Kariyer Bilincini Geliştirme İnsan Hakları ve Vatandaşlık
	8		*						*	Fen ve Teknoloji	Girişimcilik Rehberlik ve Psk.Danışmanlık Afetten Kor.ve Güvenli Yaşam Özel Eğitim

5. sınıf seviyesinde matematik dersi; öğretim programı “temel beceriler”, yıllık plan ve kazanımlarda “girişimcilik” ve ilgili kavramlar yer almamaktadır. 5. Sınıf matematik dersi, Türkçe, sosyal bilgiler, fen ve teknoloji ana disiplinleri, matematik dersi öğretim programında yer alan insan hakları ve vatandaşlık, kariyer bilincini geliştirme, spor kültürü ve olimpik eğitim ara disiplinleri ile ilişkilendirilmiştir.

6. – 7. ve 8. sınıf seviyelerinde matematik dersi; “girişimcilik” kavramı sadece yıllık planda geçmektedir. 6. Sınıf matematik dersi fen ve teknoloji, sosyal bilgiler ana disiplinleri, girişimcilik, afetten korunma ve güvenli yaşam, sağlık kültürü, insan hakları ve vatandaşlık, kariyer bilincini geliştirme ara disiplinleri ile ilişkilendirilmiştir. 7. sınıf seviyesinde matematik dersinin ilişkili olduğu ana disiplin sosyal bilgiler; ara disiplinler korunma ve güvenli yaşam, afetten korunma ve güvenli yaşam, kariyer bilincini geliştirme, insan hakları ve vatandaşlık disiplinleridir. 8. Sınıf seviyesinin ise ilişkili olduğu ana disiplin sosyal bilgiler; ara disiplinler afetten korunma ve güvenli yaşam, kariyer bilincini geliştirme, insan hakları ve vatandaşlık disiplinleridir.

Tablo 3.3.5 - 6 - 7 - 8. Sınıflar Fen Bilimleri

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki (E / H)	İlişkili ana disiplinler ilişkili olduğu disiplinler	İlişkili ara disiplinler ilişkili olduğu ara disiplinler
Fen Bilimleri Fen ve Teknoloji	5	*			*				*	Türkçe Matematik Sosyal Bilgiler Müzik	Kariyer Bilincini Geliştirme İnsan Hakları ve Vatandaşlık Sağlık Kültürü Eğitimi Rehberlik ve Psikolojik Danışma
	6	*							*	Türkçe Matematik Sosyal Bilgiler	Sağlık Kültürü Eğitimi Rehberlik ve Psikolojik Danışma Kariyer Bilincini Geliştirme İnsan Hakları ve Vatandaşlık
	7	*							*	Türkçe Sosyal Bilgiler	
	8	*							*	Türkçe Sosyal Bilgiler Resim-Müzik	Kariyer Bilinci İnsan Hakları ve Vatandaşlık Afet Eğitimi ve Güvenli Yaşam

5. sınıf seviyesinde fen bilimleri dersi; öğretim programı “temel beceriler” de “girişimcilik” ve “yaratıcılık” kavramları yer almaktadır. Bu seviyede fen bilimleri dersi Türkçe, matematik, sosyal bilgiler ve müzik ana disiplinleri, kariyer bilincini geliştirme, insan hakları ve vatandaşlık, sağlık kültürü, rehberlik ve psikolojik danışma ara disiplinleri ile ilişkilendirilmiştir.

6. sınıf seviyesinde fen bilimleri dersi; öğretim programı “temel beceriler” de sadece “girişimcilik” kavramına yer verilmiştir. Bu seviyede fen bilimleri dersi Türkçe, matematik, sosyal bilgiler ana disiplinleri, sağlık kültürü eğitimi, rehberlik ve psikolojik danışma, kariyer bilinci, insan hakları ve vatandaşlık ara disiplinleri ile ilişkilendirilmiştir.

7. sınıf seviyesinde fen bilimleri dersi; öğretim programı “temel beceriler” de sadece “girişimcilik” kavramına yer verilmiştir. Bu seviyede fen bilimleri dersi Türkçe ve sosyal bilgiler ana disiplinleri ile ilişkilendirilirken, ilişkili olduğu ara disiplin bulunmamaktadır.

8. sınıf seviyesinde ders fen ve teknoloji olarak adlandırılmaktadır. Bu seviyede fen ve teknoloji dersi; öğretim programı “temel beceriler” de 6. Ve 7. Sınıf seviyelerinde olduğu gibi sadece “girişimcilik” kavramına yer verilmiştir. Fen ve teknoloji dersi Türkçe, sosyal bilgiler, resim, müzik ana disiplinleri, kariyer bilinci, insan hakları ve vatandaşlık, afet eğitimi ve güvenli yaşam ara disiplinleri ile ilişkilendirilmiştir.

Tablo 3. 4. 5 - 6 - 7 - 8. Sınıflar Sosyal Bilgiler

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler ilişkili olduğu disiplinler	İlişkili ara disiplinler ilişkili olduğu ara disiplinler
Sosyal Bilgiler T. C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük	5	*	*		*	*	*	*	*	Türkçe Matematik Fen Bilimleri	Girişimcilik Kariyer Bilincini Geliştirme İnsan Hakları ve Vatandaşlık Afetten Kor.ve Güvenli Yaşam Sağlık Kültürü Eğitimi Rehberlik ve Psikolojik Danışma
	6	*	*		*	*	*		*	Matematik Fen Bilimleri	Girişimcilik Yaratıcılık İnsan Hak.ve Vat. Eğitimi Özel Eğitim Kariyer Bilincini Geliştirme- Rehberlik ve Psk. Danışma Spor Kültürü ve Olimpik Eğitim Sağlık Kültürü
	7	*	*		*	*	*	*	*	Türkçe Matematik Fen Bilimleri	Girişimcilik İnsan Hak.ve Vat. Eğitimi Kariyer Bilincini Geliştirme- Rehberlik ve Psk. Danışma Afet Eğitimi ve Güvenli Yaşam Özel Eğitim Sağlık Kültürü
	8		*				*		*	Türkçe	Girişimcilik Kariyer Bilincini Geliştirme Rehberlik ve Psk. Danışma İnsan Hakları ve Vatandaşlık Spor Kültürü ve Olimpik Eğitim

5. sınıf seviyesinde sosyal bilgiler dersi; öğretim programı “temel beceriler” ve yıllık planda yer verilen “girişimcilik” kavramı, olması gerektiği düşünülen “yaratıcılık”, “üretim”, “başarı ilişkisi” kavramları ile desteklenmektedir. İlişkilendirildiği ana disiplinler matematik, Türkçe, fen bilimleri; ara disiplinler afetten

korunma ve güvenli yaşam, girişimcilik, insan hakları ve vatandaşlık, kariyer bilinci geliştirme, özel eğitim, rehberlik ve psikolojik danışma, sağlık kültürüdür.

6. sınıf seviyesinde sosyal bilgiler dersi; öğretim programı “temel beceriler” ve yıllık planda “girişimcilik”, “yaratıcılık”, “üretim” kavramları kullanılmıştır. İlişkilendirildiği ana disiplinler matematik, fen bilimleri; ara disiplinler girişimcilik, yaratıcılık, insan hakları ve vatandaşlık eğitimi, özel eğitim, kariyer bilincini geliştirme, rehberlik ve psikolojik danışma, spor kültürü ve olimpik eğitim, sağlık kültürüdür.

7. sınıf seviyesinde sosyal bilgiler dersi; öğretim programı “temel beceriler” ve yıllık planda yer verilen “girişimcilik” kavramı, olması gerektiği düşünülen “yaratıcılık”, “üretim”, “başarı ilişkisi” kavramları ile desteklenmektedir. İlişkilendirildiği ana disiplinler matematik, Türkçe, fen bilimleri, ara disiplinler afetten korunma ve güvenli yaşam, girişimcilik, insan hakları ve vatandaşlık, kariyer bilinci geliştirme, özel eğitim, rehberlik ve psikolojik danışma, sağlık kültürüdür. 5. Sınıf ve 7. Sınıf seviyelerinin girişimcilik eğitimi açısından benzerlik gösterdiği dikkat çekmektedir.

8. sınıf seviyesinde sosyal bilgiler dersi müfredat içinde yer almamaktadır. Bu seviyede T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük dersi bulunmaktadır. Bu dersin öğretim programı “temel beceriler”inde ve kazanımlarda “girişimcilik” kavramı bulunmazken yıllık planda ara disiplinler arasında “girişimcilik” kavramı yer almaktadır. Ayrıca “üretim” kavramı da geçmektedir. İlişkili olduğu ana disiplin Türkçe, ara disiplinler kariyer bilinci geliştirme, rehberlik ve psikolojik danışma, insan hakları ve vatandaşlık, spor kültürü ve olimpik eğitim, girişimciliktir.

Tablo 3. 5. 8. Sınıflar Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili olduğu disiplinler	İlişkili ara disiplinler ilişkili olduğu ara disiplinler
Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi	8	*	*		*						

Vatandaşlık ve Demokrasi Eğitimi dersi öğretim programı ve yıllık planı 8. Sınıf seviyesinde zorunlu ders olarak incelenmiştir. Öğretim programı “temel beceriler” ve

yıllık planda “girişimcilik” ve “yaratıcılık” kavramları geçmektedir. Bu ders ana ve ara derslerle ilişkilendirilmemiştir.

5 – 6 – 7 – 8. Sınıflar Yabancı Dil

5. - 6. – 7. ve 8. sınıf seviyelerinde yabancı dil öğretim programları ve yıllık planlarında yapılan araştırma doğrultusunda taranan kavramlar ve ilişkilendirmeler yer almamaktadır.

Tablo 3. 6. 5 - 6 - 7 - 8. Sınıflar Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler ilişkili olduğu disiplinler	İlişkili ara disiplinler ilişkili olduğu ara disiplinler
Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi	5				*		*				
	6				*		*				
	7				*		*				İnsan Hakları ve Vatandaşlık
	8				*		*	*			Özel Eğitim Rehberlik ve Psk. Danışma

5. - 6. – 7. ve 8. Sınıf seviyelerinde Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi incelendiğinde “yaratıcılık” ve “üretim” kavramlarına yer verildiği görülmektedir. Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin 7. Sınıf seviyesinde insan hakları ve vatandaşlık, 8. Sınıf seviyesinde özel eğitim ve rehberlik ara disiplinleri ile ilişkilendirildiği tespit edilmiştir.

Tablo 3. 7. 5 - 6 - 7 - 8. Sınıflar Görsel Sanatlar

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler ilişkili olduğu disiplinler	İlişkili ara disiplinler ilişkili olduğu ara disiplinler
Görsel Sanatlar	5	*	*		*				*	Türkçe Sosyal Bilgiler	İnsan Hakları ve Vatandaşlık Özel Eğitim
	6	*			*				*	Sosyal Bilgiler	
	7	*	*		*				*	Matematik Fen Bilimleri Sosyal Bilgiler	Girişimcilik
	8	*			*						Rehberlik ve Psk. Danışma

5. sınıf seviyesinde görsel sanatlar dersi; öğretim programı “temel beceriler” ve yıllık planda “girişimcilik” ve “yaratıcılık” kavramları yer almaktadır. İlişkilendirildiği ana disiplinler Türkçe, sosyal bilgiler, ara disiplinler insan hakları ve vatandaşlık ile özel eğitimidir.

6. sınıf seviyesinde görsel sanatlar dersi; öğretim programı “temel beceriler” de “girişimcilik” yer almakta yıllık planda yer almamaktadır. Ayrıca “yaratıcılık” kavramına yer verilmektedir. İlişkilendirildiği ana disiplin sosyal bilgiler iken ilişkilendirilen ara disiplin bulunmamaktadır.

7. sınıf seviyesinde görsel sanatlar dersi; öğretim programı “temel beceriler” ve yıllık planda “girişimcilik” ve “yaratıcılık” kavramları yer almaktadır. İlişkilendirildiği ana disiplinler Türkçe, fen bilimleri ve sosyal bilgiler, ara disiplin ise girişimciliktir.

8. sınıf seviyesinde görsel sanatlar dersi; öğretim programı “temel beceriler” de “girişimcilik” yer almasına rağmen yıllık planda yer almamaktadır. Ayrıca “yaratıcılık” kavramına yer verilmediği görülmektedir. Bu seviyede dersin ilişkilendirildiği ana ve ara disiplin bulunmamaktadır.

Tablo 3.8. 5 - 6 - 7 - 8. Sınıflar Müzik

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler ilişkili olduğu disiplinler	İlişkili ara disiplinler ilişkili olduğu ara disiplinler
Müzik	5	*			*				*	Türkçe Matematik Fen Bilimleri	Rehberlik ve Psikolojik Danışma Özel Eğitim
	6	*			*				*	Türkçe Fen Bilimleri Sosyal Bilgiler	
	7	*			*				*	Türkçe Sosyal Bilgiler	Girişimcilik
	8	*			*				*	Türkçe T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük	Rehberlik ve Psikolojik Danışma Kariyer Bilincini Geliştirme

5. - 6. – 7. ve 8. Sınıf seviyelerinde müzik dersi; “girişimcilik” ve “yaratıcılık” kavramları ile desteklenmektedir. Müzik dersi 5. Sınıf seviyesinde Türkçe, matematik, fen bilimleri, 6. Sınıf seviyesinde Türkçe, fen bilimleri, sosyal bilgiler, 7. Sınıf seviyesinde Türkçe, sosyal bilgiler, 8. Sınıf seviyesinde Türkçe, T.C. İnkılâp Tarihi ve

Atatürkçülük ana disiplinleri; 5. Sınıf seviyesinde özel eğitim, rehberlik ve psikolojik danışma, 8. sınıf seviyesinde rehberlik ve psikolojik danışma, kariyer bilinci geliştirme ara disiplinleri ile ilişkilendirilmiştir. 6. Ve 7. Sınıf seviyelerinde ilişkilendirilen ara disiplinler bulunmamaktadır.

Tablo 3.9. 5 - 6 - 7 - 8. Sınıflar Oyun ve Fiziki Etkinlikler

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler ilişkili olduğu disiplinler	İlişkili ara disiplinler ilişkili olduğu ara disiplinler
Oyun ve Fiziki Etkinlikler	5	*			*				*	Fen Bilimleri	Rehberlik ve Psikolojik Danışma Kariyer Bilincini Geliştirme
	6	*			*				*	Türkçe Sosyal Bilgiler	Spor Kültürü ve Olimpik Eğitim
	7	*			*						
	8	*	*		*				*		

5. – 6. ve 7. Sınıf seviyelerinde oyun ve fiziki etkinlikler dersi öğretim programı “temel beceriler” de “girişimcilik” ve “yaratıcılık” kavramları bulunurken, 5. Sınıf seviyesinde fen bilimleri ana disiplin, psikolojik danışma ara disiplin, 6. Sınıf seviyesinde Türkçe, sosyal bilgiler ana disiplinleri, spor kültür ve olimpik eğitim ara disiplinleri ile ilişkilendirilmiştir. 7. Ve 8. Sınıf seviyelerinde ilişki kurulan ana ve ya ara disiplin bulunmamaktadır.

Tablo 3. 10. 5 - 6 - 7 - 8. Sınıflar Beden Eğitimi ve Spor

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler ilişkili olduğu disiplinler	İlişkili ara disiplinler ilişkili olduğu ara disiplinler
Beden Eğitimi ve Spor	5				*				*	Fen Bilimleri	Özel eğitim Girişimcilik Spor Kültürü ve Olimpik Eğitim Sağlık Kültürü
	6				*				*	Fen Bilimleri	Spor Kültürü ve Olimpik Eğitim Sağlık Kültürü Kariyer Bilincini Geliştirme Rehberlik ve Psikolojik Danışma
	7		*		*					Türkçe Fen Bilimleri	Özel eğitim Girişimcilik Spor Kültürü ve Olimpik Eğitim Sağlık Kültürü Rehberlik ve Psikolojik Danışma İnsan Hakları ve Vatandaşlık
	8		*		*				*		Rehberlik ve Psikolojik Danışma İnsan Hakları ve Vatandaşlık Spor Kültürü ve Olimpik Eğitim Sağlık Kültürü

5. ve 6. sınıf seviyelerinde beden eğitimi ve spor dersi öğretim programında sadece “yaratıcılık” kavramı bulunmaktadır. Her iki seviyede de ana disiplin olarak fen bilimleri ile ilişkilendirilmiştir. Ara disiplin olarak 5. Sınıf seviyesinde özel eğitim, girişimcilik, spor kültürü ve olimpik eğitim, sağlık kültürü, 6. Sınıf seviyesinde spor kültürü ve olimpik eğitim, kariyer bilinci geliştirme, rehberlik ve psikolojik danışmanlık vesağlık kültürü ile ilişkilendirilmiştir.

7. ve 8. sınıf seviyelerinde beden eğitimi ve spor dersi öğretim programında yıllık planda “girişimcilik”, öğretim programında “yaratıcılık” kavramı yer almaktadır. 7. Sınıf seviyesinde ana disiplin olarak Türkçe, fen bilimleri ile ilişkilendirilirken 8. Sınıf seviyesinde ana disiplin ile ilişkilendirme yapılmamıştır. 7. Sınıf düzeyinde ilişkilendirilen ara disiplinler, girişimcilik, özel eğitim, sağlık kültürü, rehberlik ve psikolojik danışma, insan hakları ve vatandaşlık, özel eğitim, spor kültürü ve olimpik eğitim, 8. sınıf seviyesinde rehberlik ve psikolojik danışma, insan hakları ve vatandaşlık, sağlık kültürü, spor kültürü ve olimpik eğitimdir.

Tablo 3. 11. 5 – 6 – 7 – 8. Sınıflar Teknoloji ve Tasarım

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili o ara disiplinler
Teknoloji ve Tasarım	6	Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından kabul edilerek yayımlanmış (İlköğretim 1-8			*						
	7	Türkçe, Hayat Bilgisi, Matematik, Sosyal Bilgiler, Fen ve Teknoloji) dersler için kabul edilen ortak becerileri içermektedir.			*					Fen Bilimleri Matematik	
	8				*		*				

6. – 7. Ve 8. Sınıf seviyelerinde okutulan Teknoloji ve Tasarım dersi “Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından kabul edilerek yayımlanmış (İlköğretim 1-8 Türkçe, Hayat Bilgisi, Matematik, Sosyal Bilgiler, Fen ve Teknoloji) dersler için kabul edilen ortak becerileri içermektedir.” Şeklinde ifade edilmiştir. “Yaratıcılık” yıllık planda geçmektedir. Sadece 7. Sınıf seviyesinde fen bilimleri ve matematik ana disiplinleri ile ilişki kurulmuştur.

Tablo 3. 12. 5 - 6 - 7 - 8. Sınıflar Rehberlik ve Kariyer Planlama

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Rehberlik ve Kariyer Planlama	8								*	Fen ve Teknoloji	

8. sınıf seviyesinde okutulan Rehberlik ve kariyer planlama dersinde yapılan araştırma doğrultusunda elde edilen tek bulgu, bu dersin fen ve teknoloji ana disiplini ile ilişkilendirilmiş olmasıdır.

3.3.1.2. Ortaokul Seçmeli Dersler

Bu bölümde T. C. Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından belirlenen ortaokul seçmeli derslerin öğretim programları ve yıllık planları taranarak, bulgular paylaşılmıştır.

5 – 6 – 7 – 8. Sınıflar Din ve Ahlaki Değerler

Ortaokul seçmeli dersleri arasında “Din ve Ahlaki Değerler” başlığı altında yer alan 5. – 6. 7. ve 8. Sınıf seviyesinde Kuran-ı Kerim, Hz. Muhammed’in hayatı, Temel dini bilgiler; “Dil ve Anlatım” başlığı altında girişimcilik ve ilişkili diğer kavramların bulunmadığı ve disiplinler arası ilişkilerin kurulmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 3. 13. 5 - 6 - 7 - 8. Sınıflar Dil ve Anlatım

	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili olduğu disiplinler	İlişkili ara disiplinler
DİL VE ANLATIM Yaşayan Diller ve Lehçeler	5				*		*				
	6				*		*				
	7				*		*				
	8				*		*				

Ortaokul seçmeli derslerden “Dil ve Anlatım” başlığı altında “Okuma Becerileri”, “Yazarlık ve Yazma Becerileri”, “Yaşayan Diller ve Lehçeler” ve “İletişim ve Sunum Becerileri” bulunmaktadır. 5. Ve 6. Sınıf seviyesinde okuma becerileri, yazarlık ve yazma becerileri, iletişim ve sunum becerilerinde girişimcilik ve ilişki kurulan kavramların bulunmadığı ve disiplinler arası ilişkilerin kurulmadığı tespit edilmiştir. 5. – 6. 7. Ve 8. Sınıf seviyesinde “yaşayan diller ve lehçeler” dersinin öğretim programları içinde “yaratıcılık” ve “üretim” kavramları bulunmaktadır. Disiplinler arası ilişkiler ise kurulmamıştır.

Tablo 3. 14. 5 - 6 - 7 - 8. Sınıflar Fen Bilimleri ve Matematik

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
FEN BİLİMLERİ VE MATEMATİK Bilişim Teknolojileri ve Yazılım	5				*	*					
	6				*	*					
	7				*	*					
	8				*	*					

5. – 6. 7. ve 8. Sınıf seviyesinde Fen bilimleri ve matematik başlığı altında toplanan seçmeli dersler; “Bilim Uygulamaları” “Matematik Uygulamaları” “Çevre ve Bilim”dir. Bu başlık altında toplanan seçmeli derslerden “bilim uygulamaları”, “matematik uygulamaları”, “çevre ve bilim” derslerinde temel alınan kavramlara öğretim programlarında ve yıllık planda değinilmemektedir. Adı geçen derslerden “bilim uygulamaları”, “fen ve teknoloji”; “matematik uygulamaları”, “sosyal bilgiler”, “fen ve teknoloji”; “çevre ve bilim”, “fen ve teknoloji” ana disiplinleri ile ilişkilendirilmiştir. Aynı başlık altında tüm ortaokul seviyelerinde seçmeli ders olarak alınabilen “bilişim teknolojileri ve yazılım” dersi “yaratıcılık” ve “değer üretimi” kavramları ile ilişkilendirilmiştir.

5 ve 6. Sınıflar Sanat ve Spor

“Sanat ve Spor” temelinde yer alan seçmeli dersler; 5. – 6. - 7. ve 8. Sınıf seviyelerinde “görsel sanatlar”, “müzik”, “spor ve fiziki etkinlikler”, 5. Ve 6. Sınıf seviyelerinde “drama” ve “zekâ oyunları”dır.

Tablo 3. 15. 5 ve 6. Sınıflar Drama

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
SANAT VE SPOR Drama	5				*						
	6				*						

5 – 6 – 7 – 8. Sınıflar Sanat ve Spor

Bu sınıf düzeylerinde öğretim programı, temel beceriler ve yıllık plan, kazanımlarda aranan kavramlar ve disiplinler arası ilişkiler bulunmamaktadır.

Tablo 3. 16. 5 - 6. - 7 - 8. Sınıflar Zekâ Oyunları

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
SANAT VE SPOR Zekâ Oyunları	5				*						
	6				*						
	7				*						
	8				*						

“Görsel sanatlar” ve “müzik” derslerinde ilgili kavramlar ve ilişkili disiplin bulunmamaktadır. 5. Ve 6. Sınıf seviyelerinde “Drama”, 5., 6., 7. ve 8. Sınıf seviyelerinde “zekâ oyunları” dersinde “yaratıcılık” kavramı ele alınmıştır.

“Spor ve fiziki etkinlikler” bisiklet, tenis, yüzme, basketbol, okçuluk, atletizm modüllerine ayrılmıştır. “Bisiklet modülü”; “sosyal bilgiler”, “fen bilimleri”, “matematik”, “Türkçe”, “teknoloji ve tasarım”, “görsel sanatlar”, “beden eğitimi”; “tenis modülü”, “sanat etkinlikleri”, “matematik”, “beden eğitimi”; “yüzme modülü”; “Türkçe”, “matematik”, “fen bilimleri”, “beden eğitimi”; “basketbol modülü”; “beden eğitimi”; “okçuluk modülü”; “fen bilimleri”, “sosyal bilgiler”; “atletizm modülü”; “Türkçe”, “sosyal bilgiler”, “beden eğitimi” ana disiplinleri ile ilişkilendirilmiştir. Taranan kavramların bu derslere ait olan öğretim programlarında ve yıllık planlarda bulunmaması nedeniyle bu dersler tablolastırılmamış, sadece ilişkili olduğu ana ve ara disiplinler anlatım yolu ile belirtilmiştir.

5 – 6. – 7 – 8. Sınıflar Sosyal Bilimler

Seçmeli dersler arasında “Sosyal Bilimler” başlığı altında 6., 7. Ve 8. Sınıf seviyelerinde “halk kültürü”, 7. Ve 8. Sınıf seviyelerinde “medya okuryazarlığı”, 6. Ve 7. Sınıf seviyelerinde “hukuk ve adalet”, 7. Ve 8. Sınıf seviyelerinde “düşünme eğitimi” dersleri bulunmaktadır.

Tablo 3.17. 6 - 7 - 8. Sınıflar Halk Kültürü

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
SOSYAL BİLİMLER - Halk Kültürü	6	*	*		*		*		*	Sosyal Bilgiler Türkçe Müzik Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Beden Eğitimi ve Spor	
	7	*	*		*		*		*	Sosyal Bilgiler Türkçe Müzik Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Beden Eğitimi ve Spor	
	8	*	*		*		*		*	Sosyal Bilgiler Türkçe Müzik Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Beden Eğitimi ve Spor	

6., 7. Ve 8. Sınıf seviyelerinde “halk kültürü” dersinde öğretim programı temel becerilerde ve yıllık planda “girişimcilik”, kavramları ile “yaratıcılık” ve “üretim” kavramları yer almaktadır. Yıllık plana göre “halk kültürü” dersi ile ilişkilendirilen ana disiplinler tüm seviyelerde “sosyal bilgiler”, “Türkçe”, “müzik”, “din kültürü ve ahlak bilgisi”, “beden eğitimi ve spor etkinlikleri”dir.

Tablo 3.18. 7 ve 8. Sınıflar Medya Okur Yazarlığı

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
SOSYAL BİLİMLER - Medya Okuryazarlığı	7	*	*		*				*	Sosyal Bilgiler	
	8	*	*		*		*		*	Sosyal Bilgiler	

“Medya okuryazarlığı” dersinde 7. Sınıf seviyesinde öğretim programı temel becerilerde ve yıllık planda “girişimcilik”, kavramları ile “yaratıcılık” kavramları, 8. Sınıf seviyesinde öğretim programı temel becerilerde ve yıllık planda “girişimcilik”, kavramları ile “yaratıcılık” ve “üretim” kavramları yer almaktadır. Her iki seviyede de “medya okuryazarlığı” dersi “sosyal bilgiler” ana disiplini ile ilişkilendirilmiştir.

Tablo 3. 19. 7 ve 8. Sınıflar Düşünme Eğitimi

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
SOSYAL BİLİMLER Düşünme Eğitimi	7				*						
	8				*						

7. ve 8. Sınıf seviyesinde verilen “düşünme eğitimi” dersinde sadece “yaratıcılık” kavramı bulunmaktadır.

6 ve 7. Sınıflar “Hukuk ve adalet”

6 ve 7. Sınıf seviyesinde okutulan “Hukuk ve adalet” dersinde sorgulanan kavramlara rastlanılmamakta ve bir disiplin ile ilişki kurulmamaktadır.

Tablo 3. 20. 5 - 6. - 7 - 8. Sınıflar Sanat Etkinlikleri

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Sanat Etkinlikleri	5				*		*		*	Türkçe Sosyal Bilgiler Fen Bilimleri	Halk Kültürü
	6			*	*		*		*	Türkçe Sosyal Bilgiler Fen Bilimleri	Halk Kültürü
	7			*	*		*		*	Türkçe Sosyal Bilgiler Fen Bilimleri	Halk Kültürü
	8				*		*		*	Türkçe Sosyal Bilgiler Fen Bilimleri	Halk Kültürü

5. ve 8. sınıf seviyelerinde “sanat etkinlikleri” dersi yıllık planlarında; “yaratıcılık” ve “üretim” kavramlarına değinilmekte, 6. Ve 7. sınıf seviyelerinde “sanat etkinlikleri” dersi kazanımlarında “girişimcilik” ayrıca “yaratıcılık” ve “üretim” kavramları yer almaktadır. Tüm seviyelerde “sanat etkinlikleri” dersi “Türkçe”, “halk kültürü”, “sosyal bilgiler”, “fen ve teknoloji” disiplinleri ile ilişkilendirilmektedir.

Tablo 3. 21. 6 – 7 – 8. Sınıflar Tarım Kültürü

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Tarım Kültürü	6		*		*		*		*	Matematik Fen Bilimleri	
	7		*		*		*		*	Matematik Fen Bilimleri	
	8		*		*		*		*	Matematik Fen Bilimleri	

6., 7. ve 8. Sınıf seviyelerinde “tarım kültürü” dersinde; yıllık planda “girişimcilik” kavramı bulunurken, tüm taramalarda “yaratıcılık” ve “üretim” kavramları yer almaktadır. 6., 7. seviyelerinde “tarım kültürü” dersi ana disiplin olarak “matematik” ve “fen bilimleri” ile 8. Sınıf seviyesinde “matematik” ve “fen ve teknoloji” dersleri ile ilişkilendirilmektedir.

Tablo 3. 22. 5 - 6. - 7 - 8. Sınıflar Yaratıcı Düşünme

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Yaratıcı Düşünme	5				*						
	6				*						
	7				*						
	8				*						

5., 6., 7. Ve 8. Sınıf seviyelerinde seçmeli ders olan “yaratıcı düşünme” dersi; “yaratıcılık” kavramını bulundurmakta, ilişkilendirildiği bir ana veya ara disiplin bulunmamaktadır.

3.3.2. Ortaöğretim Düzeyinde Elde Edilen Veriler

3.3.2.1. Ortaöğretim Zorunlu Dersler

Bu bölümde T. C. Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından belirlenen ortaöğretim zorunlu derslerin öğretim programları ve yıllık planları taranarak, bulgular paylaşılmıştır.

Tablo 3. 23. 9 - 10 - 11 ve 12. Sınıflar Dil ve Anlatım

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Dil ve Anlatım	9					*			*	Türk dili ve edebiyatı	
	10					*			*	Türk dili ve edebiyatı	
	11					*			*	Türk dili ve edebiyatı	
	12					*			*	Türk dili ve edebiyatı	

Ortaöğretim 9., 10., 11. Ve 12. Sınıf “Dil ve Anlatım” dersi öğretim programında, “değer üretmek” kavramı bulunmaktadır. Öğretim programında ilişki olarak verilen ana disiplinler, “Türk dili ve edebiyatı”, “resim”, “müzik”tir. Ancak seviye seviye incelendiğinde dersin ilişkilendirildiği tek ana disiplin “Türk dili ve edebiyatı” olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 3. 24. 9 - 10 - 11 ve 12. Sınıflar Türk Edebiyatı

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Türk Edebiyatı	9					*	*				
	10					*			*	Müzik	
	11					*					
	12					*					

Ortaöğretim 9., 10., 11. Ve 12. Sınıflar “Türk edebiyatı” dersi öğretim programında, “değer üretmek” kavramı bulunmaktadır. Öğretim programında ilişkili olarak verilen ana disiplinler, dil ve anlatım, “müzik”, “resim”, “tarih”tir. 9. Sınıf seviyesinde “üretim” kavramı ile ilişki kurulmuştur. Ana disiplinler ile ilişkilendirmede 10. Sınıf seviyesinde “müzik” dersi ile ilişkilendirme yapılırken diğer seviyelerde ilişkili ana disiplin bulunmamaktadır.

Tablo 3. 25. 9 - 10 - 11 ve 12. Sınıflar Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi	9					*	*				
	10					*			*	Tarih	
	11					*			*	Türkçe Tarih	
	12					*					

Ortaöğretim 9., 10., 11. Ve 12. Sınıflar “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi” dersi öğretim programında, “değer üretmek” kavramı bulunmaktadır. Öğretim programında ilişkili olarak verilen ana disiplinler, “edebiyat”, “tarih”tir. 9. Ve 12. Sınıf seviyelerinde ana disiplinler ile ilişkilendirme yapılmazken, 10. sınıf seviyesinde “tarih”, 11. Sınıf seviyesinde “Türkçe” ve “tarih” dersleri ile ilişkilendirme yapılmıştır.

Tablo 3. 26. 9 - 10 - 11 ve 12. Sınıflar Biyoloji

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Biyoloji	9				*	*	*		*	Kimya	
	10				*	*	*		*		
	11				*	*	*		*		
	12				*	*	*				

Ortaöğretim 9., 10., 11. Ve 12. Sınıf seviye zorunlu dersleri arasında yer alan “Biyoloji” dersi öğretim programında, “yaratıcılık”, “değer üretmek”, “üretim” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında ilişkili olarak verilen ana disiplinler, “kimya”, “fizik”, “jeoloji”dir. Ancak seviye seviye incelendiğinde 9. Sınıf seviyesinde ilişkilendirilen tek ana disiplin “kimya”dır. 10., 11. Ve 12. Sınıf seviyelerinde ilişkili ana disiplin bulunmamaktadır.

Tablo 3. 27. 9 - 10 - 11 ve 12. Sınıflar Fizik

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Fizik	9	*				*			*	Matematik Kimya Biyoloji	
	10					*			*	Fizik Kimya Biyoloji Coğrafya	
	11					*	*		*	Biyoloji	
	12					*	*			Matematik	

Ortaöğretim 9., 10., 11. Ve 12. Sınıf dersleri arasında yer alan “Fizik” dersi öğretim programında, “girişimcilik”, “değer üretmek” kavramları bulunmaktadır. 9. ve 10. Sınıf seviyesinde yıllık planda “değer üretmek” kavramı bulunmuştur. 11. Ve 12. sınıf seviyelerinde “değer üretmek”, “üretim” kavramları bulunmaktadır. 9. sınıf seviyesinde ilişkilendirilen ana disiplinler “matematik”, “kimya”, ”biyoloji”, 10. sınıf seviyesinde ilişkili ana disiplin “fizik”, ”kimya”, “biyoloji”, ”coğrafya”, 11. sınıf seviyesinde ilişkili ana disiplin “biyoloji”, 12. sınıf seviyesinde ilişkili ana disiplin “matematik”tir.

Tablo 3. 28. 9 – 10 - 11 ve 12. Sınıflar Kimya

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Kimya	9	*			*	*	*		*		
	10	*			*	*	*		*		
	11	*			*	*	*		*		
	12	*			*	*	*		*	Fizik Tarih	

Ortaöğretim 9., 10., 11. ve 12. sınıf dersleri arasında yer alan “Kimya” dersi öğretim programında, “girişimcilik”, “yaratıcılık”, “değer üretmek”, “üretim” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında ilişkili olan ana disiplinler, “matematik” ve “tarih”tir. 9., 10. Ve 11. Sınıf seviyelerinde yıllık planlarda “değer üretmek” kavramları bulunmaktadır. 12. sınıf seviyesinde yıllık planda “değer üretmek”, “üretim” kavramları bulunmaktadır. 9., 10. Ve 11. sınıf seviyelerinde ilişkili

ana disiplin bulunmamakta, 12. sınıf seviyesinde “fizik” ve “tarih” ana disiplinleri ile ilişkilendirilmiştir.

Tablo 3. 29. 9 - 10 - 11 ve 12. Sınıflar Matematik

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Matematik	9					*					
	10					*					
	11					*					
	12					*					

Ortaöğretim 9., 10., 11. ve 12. sınıf dersleri arasında yer alan “matematik” dersi öğretim programında, “değer üretmek” kavramı bulunmakta, tüm seviyelerin yıllık planında aynı kavram geçmekte ve ilişkili olduğu ana disiplin verilmemektedir.

Tablo 3. 30. 11. ve 12. Sınıflar Geometri

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Geometri	11	*			*	*				Matematik Görsel Sanatlar Tarih	
	12	*			*	*		*			

Ortaöğretim 11. Ve 12. sınıf derslerinden “Geometri” dersi öğretim programında, temel becerilerde “girişimcilik”, “yaratıcılık” ve “değer üretmek” kavramları bulunmaktadır. 11. Sınıf yıllık plan “değer üretmek” kavramı ile sınırlı iken 12. Sınıf yıllık planda “yaratıcılık”, “değer üretmek” ve “başarı ilişkisi” kavramları geçmektedir Öğretim programında ilişkili ana disiplinler “matematik”, “tarih”, “görsel sanatlar”, 11. Sınıflar seviyesinde yıllık planda ilişkilendirilen tek ana disiplin “matematik”, 12. Sınıflar seviyesinde ilişkili disiplin bulunmamaktadır.

Tablo 3. 31. 9 - 10 - 11 ve 12. Sınıflar Tarih

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Tarih	9	*			*	*	*		*	Türkçe Edebiyat Matematik Coğrafya Görsel Sanatlar	
	10	*			*	*	*		*	Türkçe Edebiyat Matematik Coğrafya	Antropoloji Arkeoloji
	11	*			*	*	*		*		
	12	*			*	*	*		*		

Ortaöğretim 9., 10., 11. ve 12. sınıf dersleri olan “tarih” dersi öğretim programında, “girişimcilik”, “yaratıcılık”, “değer üretmek”, “üretim” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında ilişkili olan ana disiplinler, “matematik” ve “coğrafya”dır. 9., 11. Ve 12. sınıf seviyelerinde yıllık planlarda “değer üretmek” kavramları bulunmaktadır. 12. sınıf seviyesinde yıllık planda “değer üretmek”, “üretim” kavramları bulunmaktadır. 10. Sınıf seviyesi yıllık plan “değer üretmek” ve “üretim” kavramlarına yer vermiştir. 9. sınıf, “Türkçe”, “edebiyat”, “matematik”, “coğrafya”, “görsel sanatlar”; 10. Sınıf “Türkçe”, “edebiyat”, “matematik”, “coğrafya”, “antropoloji”, “arkeoloji” ilişkili disiplinlerdir. 11. Ve 12. Sınıf seviyeleri ana ve ara disiplinlerle ilişkilendirilmemiştir.

Tablo 3. 32. 9 – 10 - 11 ve 12. Sınıflar Almanca

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Almanca	9				*	*	*		*		Dilbilgisi
	10				*	*	*		*		Dilbilgisi
	11				*	*	*		*		Dilbilgisi
	12				*	*	*		*		Dilbilgisi

Ortaöğretim 9., 10., 11. Ve 12. Sınıf seviye yabancı dil dersleri arasında yer alan “Almanca” dersi öğretim programında, “yaratıcılık”, “değer üretmek” ve “üretim” kavramları bulunmaktadır. Tüm seviyelerin yıllık planında geçen kavram “değer

üretmek”tir. Öğretim programında ilişkili ana disiplinler “dilbilgisi”, “spor” ve “müzik” iken tüm seviyelerde yıllık planda ilişkilendirilen ara disiplin “dilbilgisi”dir.

Tablo 3. 33. 11. Sınıflar T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük	11	*			*	*					

Ortaöğretim 11. sınıf zorunlu derslerinden “T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük” dersi öğretim programında, temel becerilerde “girişimcilik”, “yaratıcılık”, “değer üretmek” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında ilişkili ana disiplinler “tarih”, ve “matematik” iken yıllık planda ilişkilendirilen ana disiplin bulunmamaktadır.

Tablo 3. 34. 12. Sınıflar Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi	12	*			*	*			*	Matematik Coğrafya Edebiyat Türkçe	

Ortaöğretim 12. sınıf derslerinden “Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi” dersi öğretim programında, temel becerilerde “girişimcilik”, “yaratıcılık” ve “değer üretmek” kavramları bulunmaktadır. 12. Sınıf yıllık planda “değer üretmek” kavramı geçmektedir. Öğretim programında ilişkili ana disiplinler “matematik”, “coğrafya”, “edebiyat”, “Türkçe” iken yıllık planda ilişkilendirilen tek ana disiplin “edebiyat”tır.

Tablo 3. 35. 9 - 10 - 11 ve 12. Sınıflar Coğrafya

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Coğrafya	9	*				*	*				
	10	*				*	*				
	11	*				*	*				
	12	*				*	*				

Ortaöğretim 9., 10., 11. ve 12. sınıf derslerinden “coğrafya” dersi öğretim programında, “girişimcilik”, “değer üretmek”, “üretim” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında ilişkili olan ana disiplinler, “fizik” ve “tarih”tir. Tüm sınıf seviyelerinde yıllık planlarda “değer üretmek” kavramları bulunmakta ana ve ara disiplinlerle ilişkilendirilmemektedir.

Tablo 3. 36. 9 - 10 - 11 ve 12. Sınıflar Görsel Sanatlar

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Görsel Sanatlar	9	*				*	*		*	Matematik Müzik	
	10	*				*	*		*	Matematik Müzik	
	11	*				*	*		*	Tarih	
	12	*				*	*		*	Tarih	

Ortaöğretim 9., 10., 11. ve 12. sınıf dersleri arasında yer alan “görsel sanatlar” dersi öğretim programında, “girişimcilik”, “değer üretmek”, “üretim” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında ilişkili olan ana disiplinler, “Türkçe”, “müzik”, “edebiyat”, “fizik”, “biyoloji”, “matematik”tir. Tüm sınıf seviyeleri yıllık planlarında “değer üretmek” kavramı bulunmaktadır. 9. Ve 10. Sınıf seviyelerinde “matematik” ve “müzik”, 11. Ve 12. Sınıf seviyelerinde “tarih” ilişkili disiplinler olarak görülmektedir.

Tablo 3. 37. 9 - 10 - 11 ve 12. Beden Eğitimi

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Beden Eğitimi	9	*			*				*	Müzik	
	10	*				*	*				
	11	*				*	*		*	Müzik	
	12	*				*	*				

Ortaöğretim 9., 10., 11. ve 12. sınıf “beden eğitimi” dersi öğretim programında, “girişimcilik” ve “yaratıcılık” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında ilişkili olan ana disiplinler, “tarih”, “sağlık bilgisi”, “coğrafya”, “müzik”tir. Tüm sınıf seviyelerinde yıllık planlarda taranan kavramlar bulunmamaktadır. 9. Ve 11. Sınıf seviyelerinde “müzik” dersi ile ilişkilendirilen “beden eğitimi” dersi diğer seviyelerinde ilişkilendirilmemiştir.

Tablo 3. 38. 9 - 10 - 11 ve 12. Sınıflar Müzik

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Müzik	9	*				*			*	Tarih	
	10	*				*					
	11	*				*			*	Müzik	
	12	*				*					

Ortaöğretim 9., 10., 11. ve 12. sınıf “müzik” dersi öğretim programı temel becerilerde “girişimcilik” kavramı bulunmaktadır. Öğretim programında ilişkili olan ana disiplinler, “tarih”, “matematik”, “fen bilimleri”, “sosyal bilimler”, “dil”, “fizik”, “coğrafya”, “edebiyat”dır. Tüm sınıf seviyeleri yıllık planlarında “değer üretmek” kavramı bulunmaktadır. 9. sınıf seviyesinde “tarih”, 11. Sınıf seviyesinde müzik dersi ile ilişkilendirilmiştir.

Tablo 3. 39. 9 - 10 - 11 ve 12. Sınıflar İngilizce

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
İngilizce	9					*			*	Tarih	
	10					*					
	11					*			*	Müzik	
	12					*					

Ortaöğretim 9., 10., 11. Ve 12. Sınıf seviye yabancı dil dersleri arasında yer alan “İngilizce” dersi öğretim programında, “yaratıcılık”, “değer üretmek” ve “üretim” kavramları bulunmaktadır. Tüm seviyelerin yıllık planında geçen kavram “değer üretmek”tir. Öğretim programında ilişkili ana disiplinler “tarih”, “coğrafya”, “biyoloji”, “edebiyat”, “müzik”, “resim”, “fen bilimleri”, “sosyal bilimler” iken tüm seviyelerde yıllık planda ilişkilendirilen ana disiplin bulunmaması ilgi çekicidir.

Tablo 3. 40. 9 - 10 - 11 ve 12. Sınıflar İtalyanca

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
İtalyanca	9				*	*	*				
	10				*	*	*				
	11				*	*	*				
	12				*	*	*				

Ortaöğretim 9., 10., 11. sınıf seviye yabancı dil dersleri arasında yer alan “İtalyanca” dersi öğretim programında, “yaratıcılık”, “değer üretmek” ve “üretim” kavramları bulunmaktadır. Tüm seviyelerin yıllık planında geçen kavram “değer üretmek”tir. Öğretim programı ve yıllık planda ilişkili ana disiplin bulunmamaktadır.

Tablo 3. 41. 9. Sınıflar Sağlık Bilgisi

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Sağlık Bilgisi	9	*				*			*	Biyoloji Kimya Fizik Türkçe	

Ortaöğretim 9. sınıf “Sağlık Bilgisi” dersi öğretim programında, temel becerilerde “girişimcilik” ve “değer üretmek” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında ilişkili ana disiplinler “biyoloji”, “kimya”, “fizik”, “Türkçe” iken yıllık planda ilişkilendirilen tek ana disiplin “biyoloji”dir.

Tablo 3. 42. 11. Sınıflar Felsefe

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Felsefe	11				*	*			*	Sanat Tarihi Sosyoloji Tarih Matematik Fizik Kimya Psikoloji Biyoloji	

Ortaöğretim 11. Sınıf “felsefe” dersi öğretim programında “yaratıcılık” ve “değer üretmek” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında ilişkili ana disiplinler “sanat tarihi”, “sosyoloji”, “tarih”, “matematik”, “fizik”, “kimya”, “psikoloji”, “biyoloji” iken yıllık planda ilişkilendirilen ana disiplin bulunmamaktadır.

Tablo 3. 43. 10. Sınıflar Psikoloji

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Psikoloji	10			*	*	*			*	Tarih Biyoloji Coğrafya Felsefe	

Ortaöğretim 10. sınıf “psikoloji” dersi öğretim programında, temel becerilerde “yaratıcılık” ve “değer üretmek” kavramları bulunmaktadır. 10. Sınıf yıllık planda “değer üretmek”, kazanımlarda “girişimcilik” kavramı geçmektedir. Öğretim programında ilişkili ana disiplinler “biyoloji”, “tarih”, “coğrafya”, “felsefe” iken yıllık planda ilişkilendirilen tek ana disiplin “tarih”tir.

3.3.2.2. Ortaöğretim Seçmeli Dersler ve Meslek Dersleri

Bu bölümde T. C. Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı tarafından belirlenen ortaöğretim seçmeli dersleri ve meslek liselerinde okutulan derslerin öğretim programları ve yıllık planları üzerinden bulgular paylaşılmıştır.

9. ve 10. Sınıflar Bilgi ve İletişim Teknolojisi

Ortaöğretim 9. Ve 10. sınıf derslerinden “bilgi ve iletişim teknolojisi” dersi öğretim programında ve yıllık planda taranan kavramlara dair veriler bulunmamaktadır. Öğretim programında ilişkili tek ana disiplin “matematik”tir.

Tablo 3. 44. 10. Sınıflar Eğitim Psikolojisi

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Eğitim Psikolojisi	10					*					

Ortaöğretim 10. sınıf derslerinden “eğitim psikolojisi” dersi öğretim programında ve 10. sınıf yıllık planda “değer üretmek” kavramı bulunmaktadır. Öğretim programı ve yıllık planda ilişkili disiplin verilmemektedir.

Tablo 3. 45. 12. Sınıflar Bilgi Kuramı

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler

Bilgi Kuramı	12				*	*	*	*	*	Matematik Tarih Müzik	Astronomi
---------------------	----	--	--	--	---	---	---	---	---	-----------------------------	-----------

Ortaöğretim 12. sınıf “bilgi kuramı” dersi öğretim programında, temel becerilerde “yaratıcılık”, “değer üretmek”, “üretim” ve “başarı ilişkisi” kavramları bulunmaktadır. 12. Sınıf yıllık planda “değer üretmek” kavramı geçmektedir. Öğretim programında ilişkili ana disiplinler “matematik”, “astronomi”, “tarih”, “müzik” olarak geçmekte 12. Sınıf yıllık planda ilişkili disiplin bulunmamaktadır.

Tablo 3. 46. 9. ve 10. Sınıflar Fen Bilimleri

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Fen Bilimleri	9					*				Kimya Tarih	
	10										

Ortaöğretim 9. ve 10. sınıf “fen bilimleri” dersi öğretim programında “değer üretmek” kavramı bulunmaktadır. Öğretim programı ve yıllık planda ilişkili disiplin “kimya” ve “tarih” olarak görülmektedir.

Tablo 3. 47. 9. ve 10. Sınıflar Girişimcilik

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Girişimcilik	11	*			*	*	*		*	Ekonomi Matematik Psikoloji Sosyoloji Tarih İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük	

Ortaöğretim 11. sınıf seçmeli derslerinden “girişimcilik” dersi öğretim programında, temel becerilerde “girişimcilik”, “yaratıcılık”, “değer üretmek” ve “üretim” kavramları bulunmaktadır. 11. sınıf yıllık planda da “üretim” dışında aynı kavramlar kullanılmaktadır. Öğretim programında ilişkili disiplinler “ekonomi”, “matematik”, “psikoloji”, “sosyoloji”, “tarih”, “inkılâp tarihi ve Atatürkçülük” olarak geçmekte 11. sınıf yıllık planda ilişkili disiplinler “Ekonomi” ile “İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük” olarak görülmektedir.

Tablo 3. 48. 11. Sınıflar İstatistik

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
İstatistik	11					*					

Ortaöğretim 11. sınıf“İstatistik” dersi öğretim programında“değer üretmek” kavramı bulunmaktadır. Öğretim programı ve yıllık planda ilişkili disiplin bulunmamaktadır.

10. sınıflar Araştırma Teknikleri

Ortaöğretim 10. sınıf “Araştırma Teknikleri” dersi öğretim programında ve yıllık planında taranan kavramlar ve ilişki kurulan disiplinler bulunmamaktadır. Bu nedenle tabloda gösterilmemiştir.

Tablo 3. 49. 10. sınıflar Astronomi ve Uzay Bilimleri

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Astronomi ve Uzay Bilimleri	10	*			*	*	*		*	Matematik Fizik Kimya Biyoloji Coğrafya Psikoloji Müzik	Jeofizik Jeoloji Topografya Fizyoloji

Ortaöğretim 10. sınıf “Astronomi ve Uzay Bilimleri” dersi öğretim programında, temel becerilerde “girişimcilik”, “yaratıcılık”, “değer üretmek” ve “üretim” kavramları bulunmaktadır. 10. sınıf yıllık planda da “değer üretmek” ve “üretim” kavramlarına yer verilmiştir. Öğretim programında ilişkili disiplinler “matematik”, “fizik”, “kimya”, “jeofizik”, “jeoloji”, “biyoloji”, “topografya”, “coğrafya”, “psikoloji”, “fizyoloji” ve müzik” olarak geçmekte yıllık planda ilişkili disiplin bulunmamaktadır.

Tablo 3. 50. 10. sınıflar Kanun

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Kanun	10	*			*	*			*	Müzik	

Ortaöğretim 10. sınıf “Kanun” dersi öğretim programında temel becerilerde “girişimcilik”, “yaratıcılık” ve “değer üretmek” kavramları bulunmaktadır. 10. Sınıf yıllık planda yer alan tek kavram “değer üretmek”tir. Öğretim programı ve yıllık planda ilişkili disiplin “müzik”tir.

Tablo 3. 51.12. sınıflar Yönetim Bilimi

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Yönetim Bilimi	12					*			*	Tarih Coğrafya Sosyoloji Psikoloji Felsefe	Antropoloji İktisat Eğitim Bilimleri Siyaset Bilimi Yönetim Bilimi Hukuk Ekonomi Şehir ve bölge planlama Demografi Arkeoloji Dil Bilimi İletişim Etnoloji

Ortaöğretim 12. sınıf “Yönetim Bilimi” dersi öğretim programında ve yıllık planda “değer üretmek” kavramı bulunmaktadır. Öğretim programında ilişkili disiplinler “tarih”, “coğrafya”, “sosyoloji”, “psikoloji”, “felsefe”, “antropoloji”, “iktisat”, “eğitim bilimleri”, “siyaset bilimi”, “yönetim bilimi”, “hukuk”, “ekonomi”, “şehir ve bölge planlama”, “demografi”, “arkeoloji”, “dil bilimi”, “iletişim” ve “etnoloji”; yıllık planda ilişkili disiplin “tarih”tir.

Tablo 3. 52. 12. sınıflar Uluslararası İlişkiler

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Uluslararası İlişkiler	12	*			*	*	*	*	*	Tarih Coğrafya Sosyoloji Felsefe	Antropoloji İktisat Siyaset Bilimi Yönetim Bilimi Hukuk Ekonomi Demografi Dil Bilimi İletişim

Ortaöğretim 12. sınıf “Uluslararası İlişkiler” dersi öğretim programında temel becerilerde “girişimcilik”, “yaratıcılık”, “değer üretmek”, “üretim” ve “başarı ilişkisi” kavramları bulunmaktadır. 12. Sınıf yıllık planda yer alan kavramlar “değer üretmek” ve “başarı ilişkisi”dir. Öğretim programında ilişkili disiplinler; “tarih, coğrafya, sosyoloji, felsefe, antropoloji, iktisat, siyaset bilimi, yönetim bilimi, hukuk, ekonomi, demografi, dil bilimi, iletişim”; yıllık planda ilişkili disiplinler “tarih, coğrafya, iktisat, sosyoloji, siyaset, hukuk”tur.

Tablo 3. 53. 10. sınıflar Proje Hazırlama

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Proje Hazırlama	10				*	*	*	*	*	Fen Bilimleri Sosyal Bilimler Güzel Sanatlar Spor Matematik	

Ortaöğretim 10.sınıf derslerinden “Proje Hazırlama” öğretim programında ve yıllık planda “yaratıcılık”, “değer üretmek” “üretim” ve “başarı ilişkisi” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında ilişkili disiplinler “fen bilimleri”, “sosyal bilimler”, “güzel sanatlar”, “spor”, “matematik” iken; yıllık planda ilişkili disiplin bulunmadığı görülmektedir. Yıllık planda yer alan kavram “değer üretmek”tir.

Tablo 3. 54. 10. sınıflar Mantık

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı İlişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Mantık	10					*			*	Matematik Felsefe Tarih	

Ortaöğretim 10. Sınıf “Mantık” dersi öğretim programında ve yıllık planda “değer üretmek” kavramı bulunmaktadır. Öğretim programında ilişkili disiplinler “matematik”, “felsefe”, “tarih”; yıllık planda ilişkili disiplin “tarih”tir.

Tablo 3. 55. 12. sınıflar Sanat Tarihi

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı İlişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Sanat Tarihi					*	*	*		*	Matematik Coğrafya Tarih Görsel Sanatlar	

Ortaöğretim 12.sınıf “Sanat Tarihi” dersi öğretim programında, “yaratıcılık”, “değer üretmek” ve “üretim” kavramları bulunmaktadır. Yıllık planda geçen kavram “değer üretmek”tir. Öğretim programında “tarih”, “coğrafya”, “görsel sanatlar”, “matematik”; yıllık planda “tarih” ve “coğrafya” ilişkili disiplinlerdir.

Tablo 3. 56. 11. sınıflar Sosyoloji

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı İlişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Sosyoloji					*	*	*		*	Coğrafya Tarih	

Ortaöğretim 11.sınıf “Sosyoloji” dersi öğretim programında, “yaratıcılık”, “değer üretmek” ve “üretim” kavramları bulunmaktadır. Yıllık planda geçen kavram “değer üretmek” ve “üretim”dir. Öğretim programında “tarih”, “coğrafya”; yıllık planda “tarih” ilişkili disiplinlerdir.

Tablo 3. 57. 12. sınıflar Sosyal Etkinlik

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Sosyal Etkinlik	12				*	*			*	Türk Dili Resim Müzik Tarih	

Ortaöğretim 12.sınıf “Sosyal Etkinlik” dersi öğretim programında “değer üretmek” kavramı bulunmaktadır. Yıllık planda geçen kavram “yaratıcılık” ve “değer üretmek”tir. Öğretim programında “müzik”; yıllık planda “müzik”, “resim”, “Türk dili, ve edebiyatı” ile “tarih” ilişkili disiplinlerdir.

Tablo 3. 58. Uluslararası Bakalorya Programı

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Uluslararası Bakalorya						*			*	Matematik Tarih Görsel Sanatlar	Doğa Bilimleri Sosyal Bilimler Beşeri Bilimler

Ortaöğretimde kimi okullarda farklı farklı seviyelerde uygulanan “Uluslararası Bakalorya Bilgi Kuramı” programında “değer üretmek” kavramı bulunmaktadır. Bu program “matematik”, “doğa bilimleri”, “sosyal bilimler”, “tarih”, “beşeri bilimler”, “görsel sanatlar” ile ilişkilendirilmektedir.

Tablo 3. 59. 11. sınıflar Antrenman Bilgisi

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Antrenman Bilgisi	11	*				*			*		

Ortaöğretim 11.sınıf “Antrenman Bilgisi” dersi öğretim programında “girişimcilik” ve “değer üretmek” kavramı bulunmaktadır. Yıllık planda araştırılan kavramlar bulunmamaktadır. Öğretim programı ve yıllık planda ilişkili disiplinlere yer verilmemiştir.

Tablo 3. 60. 10. sınıflar Bağlama

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Bağlama	10	*			*	*	*		*	Müzik	

Ortaöğretim “Bağlama” dersi öğretim programında “girişimcilik”, “yaratıcılık” ve “değer üretmek” kavramları bulunmaktadır. Yıllık planda “üretim” kavramına değinilmiştir. Öğretim programında “müzik” ilişkili disiplin olarak belirtilmiş ancak yıllık planda ilişkili disiplinlere yer verilmemiştir.

Tablo 3. 61. 9. sınıflar Batı Müziği Koro Eğitimi

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Batı Müziği Koro Eğitimi	10	*			*	*	*		*	Tarih Müzik	

Ortaöğretim 10. Sınıf “Batı Müziği Koro Eğitimi” dersi öğretim programında “girişimcilik”, “yaratıcılık”, “üretim” ve “değer üretmek” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında ilişkili disiplin olarak “müzik” ve “tarih” belirtilmiştir.

Tablo 3. 62. 9. sınıflar Batı Müziği Koro Eğitimi

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili olduğu disiplinler	İlişkili olduğu ara disiplinler
Batı Müziği Tarihi	9	*			*	*			*	Tarih Müzik	

Ortaöğretim 9. sınıflar “Batı Müziği Tarihi” dersi öğretim programında “girişimcilik”, “yaratıcılık” ve “değer üretmek” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında “müzik” ve “tarih” ilişkili disiplinlerdir.

Tablo 3. 63. 9. sınıflar Beden Eğitimi Bilimine Giriş

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Beden Eğitimi Bilimine Giriş	9	*			*	*			*		

Ortaöğretim 9. sınıflar “Beden Eğitimi Bilimine Giriş” dersi öğretim programında “girişimcilik”, “yaratıcılık” ve “değer üretmek” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında ilişkili disiplin bulunmamaktadır.

Tablo 3. 64. 9. sınıflar Beden Eğitimi Bilimine Giriş

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Bilişim Destekli Müzik	10	*			*	*			*	Müzik	

Ortaöğretim 10. sınıf “Bilişim Destekli Müzik” dersi öğretim programında “girişimcilik”, “yaratıcılık” ve “değer üretmek” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında “müzik” ilişkili disiplindir.

Tablo 3. 65. 9. sınıflar Bireysel Ses Eğitimi

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Bireysel Ses Eğitimi	9	*			*	*			*	Müzik Biyoloji	

Ortaöğretim 9. sınıflar “Bireysel Ses Eğitimi” dersi öğretim programında “girişimcilik”, “yaratıcılık” ve “değer üretmek” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında “müzik” ve “biyoloji” ilişkili disiplinlerdir.

Tablo 3. 66. 12. sınıflar Çağdaş Dünya Sanatı

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Çağdaş Dünya Sanatı	12	*			*	*	*		*	Türk Dili Tarih	

Ortaöğretim seçmeli dersleri arasında yer alan “Çağdaş Dünya Sanatı” dersi öğretim programında “girişimcilik”, “yaratıcılık”, “üretim” ve “değer üretmek” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında “Türk dili” ve “tarih” ilişkili disiplinlerdir.

Tablo 3. 67. 10. sınıflar Çağdaş Bakım ve Onarım

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Çalgı Bakım ve Onarım	10	*			*	*			*	Müzik	

Ortaöğretim 10. sınıf “Çalgı Bakım ve Onarım” dersi öğretim programında “girişimcilik”, “yaratıcılık” ve “değer üretmek” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında “müzik” ilişkili disiplindir.

Tablo 3. 68. 10. sınıflar Desen Çalışmaları

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Desen Çalışmaları	10	*			*	*	*		*	Görsel Sanatlar Tarih Matematik	Sanat Tarihi

Ortaöğretim 10. sınıflar “Desen Çalışmaları” dersi öğretim programında “girişimcilik”, “yaratıcılık”, “değer üretmek” ve “üretim” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında “görsel sanatlar”, “tarih”, “sanat tarihi”, “matematik” ilişkili disiplinlerdir.

Tablo 3. 69. 9. sınıflar Eğitsel Oyunlar

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Eğitsel Oyunlar	9	*			*	*			*	Beden Eğitimi	

Ortaöğretim 9. sınıflar “Eğitsel Oyunlar” dersi öğretim programında “girişimcilik”, “yaratıcılık”, “değer üretmek” kavramları bulunmaktadır. Ayrıca kazanımlarda “girişimcilik” kavramı geçmektedir. Öğretim programında “beden eğitimi” ilişkili disiplindir.

Tablo 3. 70. 10. sınıflar Estetik

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Estetik	10	*			*	*			*	Tarih	

Ortaöğretim 10. sınıflar “Estetik” dersi öğretim programında “girişimcilik”, “yaratıcılık” ve “değer üretmek” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında “tarih” ilişkili disiplindir.

Tablo 3. 71. 9. sınıflar Flüt

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Flüt		*				*			*	Müzik	

Ortaöğretim 9. sınıflar “Flüt” dersi öğretim programında “girişimcilik” ve “değer üretmek” kavramları bulunmaktadır. Ayrıca kazanımlarda “girişimcilik” kavramı geçmektedir. Öğretim programında “müzik” ilişkili disiplindir.

Tablo 3. 72. 9. sınıflar Geleneksel Türk Müziği Tarihi

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Geleneksel Türk Müziği Tarihi	9	*			*	*			*	Tarih Coğrafya Müzik	

Ortaöğretim 9. Sınıflar “Geleneksel Türk Müziği Tarihi” dersi öğretim programında “girişimcilik”, “yaratıcılık” ve “değer üretmek” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında “tarih”, “coğrafya”, ve “müzik” ilişkili disiplinlerdir.

Tablo 3. 73. 9. sınıflar Türk ve Batı Müziği Çalgıları

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Türk ve Batı Müziği Çalgıları	9	*			*	*			*	Tarih Müzik	

Ortaöğretim 9. sınıflar “Türk ve Batı Müziği Çalgıları” dersi öğretim programında “girişimcilik”, “yaratıcılık” ve “değer üretmek” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında “müzik” ve “tarih” ilişkili disiplinlerdir.

Tablo 3. 74. 9. sınıflar Grafik ve Tasarım

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Grafik ve Tasarım	9	*			*	*	*		*	Tarih Coğrafya	

Ortaöğretim 9. sınıflar “Grafik ve Tasarım” dersi öğretim programında “girişimcilik”, “yaratıcılık”, “değer üretmek” ve “üretim” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında “tarih” ve “coğrafya” ilişkili disiplinlerdir.

Tablo 3. 75. 10. sınıflar İki Boyutlu Sanat Atölye

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
İki Boyutlu Sanat Atölye	10	*			*	*			*	Tarih Matematik	

Ortaöğretim 10. sınıflar “İki Boyutlu Sanat Atölye” dersi öğretim programında “girişimcilik”, “yaratıcılık” ve “değer üretmek” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında görsel sanatlar”, “tarih” ve “matematik” ilişkili disiplinlerdir.

9. sınıflar İnsan Anatomisi

Ortaöğretim seçmeli dersleri arasında yer alan “İnsan Anatomisi” dersi öğretim programında aranan kavramlar ve ilişkilendirilen disiplinler bulunmamaktadır.

Tablo 3. 76. 10. sınıflar Keman

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Keman	10	*			*	*	*			Müzik Beden Eğitimi Tarih	

Ortaöğretim 10. sınıflar “Keman” dersi öğretim programında “girişimcilik”, “yaratıcılık”, “değer üretmek” ve “üretim” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında “müzik”, “beden eğitimi” ve “tarih” ilişkili disiplinlerdir.

Tablo 3. 77. 11. sınıflar Kontrbas

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Kontrbas	11	*			*	*				Müzik Tarih	

Ortaöğretim 11. sınıflar “Kontrbas” dersi öğretim programında “girişimcilik”, “yaratıcılık” ve “değer üretmek” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında “tarih” ve “müzik” ilişkili disiplinlerdir.

Tablo 3. 78. 11. sınıflar Müze Eğitimi

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Müze Eğitimi	11	*			*	*					Sanat Eserlerini İnceleme Estetik Sanat Tarihi

Ortaöğretim 11. sınıflar “Müze Eğitimi” dersi öğretim programında “girişimcilik”, “yaratıcılık” ve “değer üretmek” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında “sanat “eserlerini inceleme”, “estetik”, “sanat tarihi” ilişkili disiplinlerdir.

Tablo 3. 79. 9. sınıflar Müziğe Giriş

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Müziğe Giriş	9	*			*	*					

Ortaöğretim 9. sınıflar “Müziğe Giriş” dersi öğretim programında “girişimcilik”, “yaratıcılık” ve “değer üretmek” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında ilişkili disiplin bulunmamaktadır.

Tablo 3. 80. 9. sınıflar Müzik Biçimleri

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Müzik Biçimleri		*			*	*				Tarih	

Ortaöğretim seçmeli dersleri arasında yer alan “Müzik Biçimleri” dersi öğretim programında “girişimcilik”, “yaratıcılık” ve “değer üretmek” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında ilişkili disiplin “tarih”dir.

Tablo 3. 81. 9. sınıflar Müziksel İşitme, Okuma ve Yazma

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Müziksel İşitme, Okuma ve Yazma	9	*			*	*	*			Müzik	

Ortaöğretim 9. sınıflar “Müziksel İşitme, Okuma ve Yazma” dersi öğretim programında “girişimcilik”, “yaratıcılık”, “değer üretmek” ve “üretim” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında “müzik” ilişkili disiplindir.

Tablo 3. 82. 10. sınıflar Özel Alan Çalışması

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Özel Alan Çalışması	10	*			*	*				Müzik	

Ortaöğretim 10. sınıflar “Özel Alan Çalışması” dersi öğretim programında “girişimcilik”, “yaratıcılık” ve “değer üretmek” kavramları bulunmaktadır. Yıllık planda da “girişimcilik” kavramı mevcuttur. Öğretim programında “müzik” ilişkili disiplindir.

Tablo 3. 83. 10. sınıflar Piyano

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Piyano	10	*			*	*		*			Batı Müziği Tarihi Müziksel Oyunlar

Ortaöğretim 10. sınıflar “Piyano” dersi öğretim programında “girişimcilik”, “yaratıcılık”, “değer üretmek” ve “başarı ilişkisi” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında “batı müziği tarihi” ve müziksel oyunlar” ilişkili disiplinlerdir.

Tablo 3. 84. 9. sınıflar Ritim Eğitimi ve Dans

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Ritim Eğitimi ve Dans	9	*			*	*	*	*		Müzik	

Ortaöğretim 9. sınıflar “Ritim Eğitimi ve Dans” dersi öğretim programında “girişimcilik”, “yaratıcılık”, “değer üretmek”, “üretim” ve “başarı ilişkisi” kavramları bulunmaktadır. Yıllık planda ve kazanımlarda da “girişimcilik” kavramı mevcuttur. Öğretim programında “müzik” ilişkili disiplindir.

Tablo 3. 85. 10. sınıflar Sanat Eserleri İncelemesi

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Sanat Eserleri İncelemesi	10	*			*	*		*	*	Tarih Felsefe Sosyoloji	

Ortaöğretim 10. sınıflar “Sanat Eserleri İncelemesi” dersi öğretim programında “girişimcilik”, “yaratıcılık”, “değer üretmek” ve “başarı ilişkisi” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında “tarih”, “felsefe” ve “sosyoloji” ilişkili disiplinlerdir.

Tablo 3. 86. 10. sınıflar Spor

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Spor	9	*			*	*		*			

Ortaöğretim 9. sınıflar “Spor” dersi öğretim programında “girişimcilik”, “yaratıcılık”, “değer üretmek” ve “başarı ilişkisi” kavramları bulunmaktadır. Yıllık planda “girişimcilik”, “yaratıcılık”, “değer üretmek” ve “başarı ilişkisi” kavramı mevcuttur. Öğretim programında ilişkili disiplin belirtilmemektedir.

Tablo 3. 87. 10. sınıflar Spor Fizyolojisi

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Spor Fizyolojisi	10	*			*	*		*			

Ortaöğretim 10. sınıflar “Spor Fizyolojisi” dersi öğretim programında “girişimcilik”, “yaratıcılık”, “değer üretmek” ve “başarı ilişkisi” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında ilişkili disiplin belirtilmemektedir.

Tablo 3. 88. 10. sınıflar Spor Kazalarından Korunma

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Spor Kazalarından Korunma		*				*					

Ortaöğretim seçmeli dersleri arasında yer alan “Spor Kazalarından Korunma” dersi öğretim programında temel becerilerde “girişimcilik” ve program içeriğinde “değer üretmek” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında ilişkili disiplin belirtilmemektedir.

Tablo 3. 89. 11. sınıflar Spor Masajı

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Spor Masajı	11	*				*		*			

Ortaöğretim 11. sınıflar “Spor Masajı” dersi öğretim programında “girişimcilik”, “değer üretmek” ve “başarı ilişkisi” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında ilişkili disiplin belirtilmemektedir.

Tablo 3. 90. 11. sınıflar Spor Organizasyonu

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Spor Organizasyonu	11	*									

Ortaöğretim 11. sınıflar “Spor Organizasyonu” dersi öğretim programında temel becerilerde ve yıllık planda “girişimcilik” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında ilişkili disiplin belirtilmemektedir.

Tablo 3. 91. 12. sınıflar Spor Psikolojisi

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Spor Psikolojisi	12	*			*					Sosyoloji Sağlık Bilgisi Biyoloji	

Ortaöğretim seçmeli dersleri arasında yer alan “Spor Psikolojisi” dersi öğretim programında “girişimcilik” ve “yaratıcılık” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında ilişkili disiplinler “sosyoloji”, “sağlık bilgisi” ve “biyoloji” dir.

Tablo 3. 92. 12. sınıflar Spor Sosyolojisi

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Spor Sosyolojisi	12	*			*					Sosyoloji Beden Eğitimi	Spor Tarihi

Ortaöğretim 12. sınıflar “Spor Sosyolojisi” dersi öğretim programında temel becerilerde “girişimcilik” ve “yaratıcılık”; yıllık planda “girişimcilik” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında ilişkili disiplinler “sosyoloji”, “spor tarihi”, “beden eğitimi”dir.

Tablo 3. 93. 12. sınıflar Spor Tesisleri ve Malzeme Bilgisi

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Spor Tesisleri ve Malzeme Bilgisi	9	*			*	*		*			

Ortaöğretim 9. Sınıflar “Spor Tesisleri ve Malzeme Bilgisi” dersi öğretim programında temel becerilerde “girişimcilik” ve “yaratıcılık”, “değer üretmek” ve “başarı ilişkisi”; yıllık planda “girişimcilik” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında ilişkili disiplin bulunmamaktadır.

Tablo 3. 94. 9. sınıflar Spor ve Beslenme

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Spor ve Beslenme	9	*			*	*		*			Antrenman Bilgisi Sağlık Bilgisi

Ortaöğretim 9. sınıflar “Spor ve Beslenme” dersi öğretim programında temel becerilerde “girişimcilik”, “yaratıcılık”, “değer üretmek” ve “başarı ilişkisi”; yıllık

planda “girişimcilik” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında “antrenman bilgisi” ve “sağlık bilgisi”dir.

Tablo 3. 95. 9. sınıflar Temel Spor Eğitimi

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Temel Spor Eğitimi	9	*			*	*	*	*		Matematik Müzik Dil ve Anlatım Coğrafya	Ritim ve Dans Eğitimi Anatomi Spor Kazalarından Korunma ve İlk yardım Beden Eğitimi ve Spor Tarihi Beden Eğitimi Bilimine Giriş

Ortaöğretim 9. sınıflar “Temel Spor Eğitimi” dersi öğretim programında temel becerilerde “girişimcilik”, “yaratıcılık”, “değer üretmek”, “üretim” ve “başarı ilişkisi”; yıllık planda “girişimcilik” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında “fizik”, “ritim ve dans eğitimi”, “matematik”, “müzik”, “anatomi”, “dil ve anlatım”, “Spor Kazalarından Korunma ve İlk yardım”, “Beden Eğitimi ve Spor Tarihi”, “Coğrafya”, “Beden Eğitimi Bilimine Giriş”dir.

Tablo 3. 96. 9. sınıflar Türk Müziği Koro Eğitimi

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Türk Müziği Koro Eğitimi	9	*			*	*	*	*			

Ortaöğretim 9. sınıflar “Türk Müziği Koro Eğitimi” dersi öğretim programında “girişimcilik”, “yaratıcılık”, “değer üretmek”, “üretim” ve “başarı ilişkisi” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında ilişkili disiplin belirtilmemektedir.

Tablo 3. 97. 10. sınıflar Türk Resim, Heykel Sanatı

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Türk Resim, Heykel Sanatı	10	*			*	*				Tarih	Sanat Tarihi

Ortaöğretim 10. sınıflar “Türk Resim, Heykel Sanatı” dersi öğretim programında “girişimcilik”, “yaratıcılık” ve “değer üretmek” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında ilişkili disiplinler “tarih” ve “sanat tarihi”dir.

Tablo 3. 98. 9. sınıflar Türk Spor Tarihi

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Türk Spor Tarihi	9	*			*	*				Tarih	Sanat Tarihi

Ortaöğretim 9. Sınıflar “Türk Spor Tarihi” dersi öğretim programında “girişimcilik”, “yaratıcılık” ve “değer üretmek” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında ilişkili disiplinler “tarih” ve “sanat tarihi”dir.

Tablo 3. 99. 10. sınıflar Ut Öğretim Programı

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Ut Öğretim Programı	10	*			*	*		*			Müziksel İşitme Okuma ve yazma

Ortaöğretim 10. Sınıflar “Ut Öğretim Programı” dersi öğretim programında “girişimcilik”, “yaratıcılık”, “değer üretmek” ve “başarı ilişkisi” kavramları

bulunmaktadır. Öğretim programında ilişkili disiplinler “müziksel işitme” ile “okuma ve yazma”dır.

Tablo 3. 100. 11. sınıflar Üç Boyutlu Sanat Atölye

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Üç Boyutlu Sanat Atölye	11	*			*	*				Psikoloji Matematik	Desen Çalışmaları Estetik Türk Resim, Heykel Sanatı Sanat Tarihi

Ortaöğretim 11. sınıflar “Üç Boyutlu Sanat Atölye” dersi öğretim programında “girişimcilik”, “yaratıcılık” ve “değer üretmek” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında ilişkili disiplinler “psikoloji”, “desen çalışmaları”, “matematik” ve “estetik”, “Türk resim, heykel sanatı”, “sanat tarihi”dir.

10. sınıflar Viyola

Ortaöğretim seçmeli dersleri arasında yer alan “Viyola” dersi öğretim programında araştırılan kavramlar ve ilişkili disiplin bulunmamaktadır.

Tablo 3. 101. 10. sınıflar Viyolonsel

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Viyolonsel	10	*			*	*	*	*			Müziksel İşitme Okuma ve yazma Batı Müziği Tarihi

Ortaöğretim 10. sınıflar “Viyolonsel” dersi öğretim programında “girişimcilik”, “yaratıcılık”, “değer üretmek”, “üretim” ve “başarı ilişkisi” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında ilişkili disiplinler “müziksel işitme”, “okuma ve yazma” ve “Batı müziği tarihi”dir.

Tablo 3. 102. 11. sınıflar Eğitim Sosyolojisi

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Eğitim Sosyolojisi	11	*			*	*		*			

Ortaöğretim 11. sınıflar “Eğitim Sosyolojisi” dersi öğretim programında “girişimcilik”, “yaratıcılık”, “değer üretmek” ve “başarı ilişkisi” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında ilişkili disiplin bulunmamaktadır.

Tablo 3. 103. 12. sınıflar Öğretim İlke ve Yöntemleri

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Öğretim ilke ve yöntemleri	12	*			*	*		*			

Ortaöğretim 12. sınıflar “Öğretim ilke ve yöntemleri” dersi öğretim programında “girişimcilik”, “yaratıcılık”, “değer üretmek” ve “başarı ilişkisi” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında ilişkili disiplin bulunmamaktadır.

Tablo 3. 104. 11. sınıflar Öğretmenlik Mesleğine Giriş

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Öğretmenlik Mesleğine Giriş		*			*	*		*			

Ortaöğretim 11. sınıflar “Öğretmenlik Mesleğine Giriş” dersi öğretim programında “girişimcilik”, “yaratıcılık”, “değer üretmek” ve “başarı ilişkisi” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında ilişkili disiplin bulunmamaktadır.

Tablo 3. 105. 10. sınıflar Türk Eğitim Tarihi

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Türk Eğitim Tarihi	10	*			*	*		*			

Ortaöğretim 10. sınıflar “Türk Eğitim Tarihi” dersi öğretim programında “girişimcilik”, “yaratıcılık”, “değer üretmek” ve “başarı ilişkisi” kavramları bulunmaktadır. Öğretim programında ilişkili disiplin bulunmamaktadır.

Tablo 3. 106. 12. sınıflar Rehberlik ve Yönlendirme

Ders adı	Seviye	Temel Becerilerde Girişimcilik	Yıllık planda "girişimcilik"	Kazanımlarda "girişimcilik"	Yaratıcılık	Değer üretmek	Üretim	Başarı ilişkisi	Disiplinler arası ilişki	İlişkili ana disiplinler	İlişkili ara disiplinler
Rehberlik ve Yönlendirme	12	*				*					

Ortaöğretim 12. sınıflar “Rehberlik ve Yönlendirme” dersi öğretim programında “değer üretmek” kavramı bulunmaktadır. İlişkili disiplin verilmemektedir.

4. SONUÇ

Bu çalışma; Türkiye’de ortaokul ve ortaöğretim düzeyinde okutulan zorunlu ve seçmeli derslerin öğretim programlarında ve yıllık planlarında girişimcilik ve girişimcilik ile bağlantılı yaratıcılık, üretim, başarı ilişkisi ve değer üretimi kavramlarının taranması ile ülkemizde girişimcilik eğitiminin bulunduğu noktayı tespit etmek, ülke kalkınmasında çok önemli olduğu bilinen girişimci ruha sahip bireyler yetiştirme yolunda literatüre katkı sağlamak amacıyla hazırlanmıştır.

Türkiye’deki genç nüfus potansiyelinin ekonomik bir fırsata dönüşmesi için girişimcilik eğitimi ve girişimcilik kültürünün gelişmesi önemli bir etkidir. Yapılan araştırmalar sonucu, gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında, Türkiye’de girişimcilik eğitiminin yeterli olmadığı anlaşılmaktadır.

Bu bölümde, araştırmada incelenen literatür ve bulgulardan hareketle ulaşılan sonuçlar ve bu sonuçlara ilişkin öneriler yer almaktadır. Türkiye’de ortaokul ve ortaöğretimde verilen girişimcilik eğitimine dair bulgular şöyle özetlenebilir:

Günümüze kadar uygulanan öğretim programları ve yıllık planların öğrencilerin girişimcilik özelliklerini desteklemekte yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Girişimcilik temelli bir eğitim sisteminin oluşturulması gerekliliğine inanılmaktadır.

Ortaokul ve ortaöğretim düzeyinde genel olarak zorunlu derslerin öğretim programlarında yer alan temel becerilerin “girişimcilik” ile ilişkilendirildiği belirlenmiştir. Ancak öğretim programlarında yapılan bu ilişkilendirmenin, yıllık planlar ve bu planlarda yer alan kazanımlarda yapılmamış olması, uygulamada girişimcilik eğitiminin ve buna bağlı olarak girişimcilik becerisinin verilmediğinin kanıtıdır.

Öğrenciye seçme şansı verilerek demokratik bir tutum izlenen seçmeli dersler için ise durum farklıdır. Bu demokratik tutumla öğrenciye seçtirilen derslerin öğretim programlarında yer alan temel becerilerinin bile “girişimcilik” ile ilişkilendirilmemiş olması, Türkiye’de girişimcilik eğitiminde gelinen noktayı göstermektedir. Seçmeli derslerde yaratıcılık vurgulanmakla birlikte sınıf içi eğitime ne kadar yansıdığı konusunda soru işaretleri bulunmaktadır.

Ortaokul ve ortaöğretimde girişimcilik ile bağlantı kurularak taranan yaratıcılık, üretim, değer üretimi, başarı ilişkisi kavramlarının öğretim programlarında ve yıllık planlarda düşük düzeyde ele alındığı tespit edilmiştir.

Girişimcilik eğitimi ile birlikte tüm eğitim sistemini içine alan ve son yıllarda üzerinde önemle durulan disiplinler arası ilişkilerin, öğretim programları ve yıllık planlarda yeterince gözetilmediği görülmektedir. Ayrıca öğretim programlarında kurulan disiplinler arası ilişkiler yıllık planlarda kurulmamakta ve ya tam tersi bir durum söz konusu olmaktadır. Öğretmenlerin çalışmalarını öğretim programları ve yıllık planlar çerçevesinde düzenlediği gerçeği bu program ve planların önemini ortaya koymaktadır.

Ortaöğretimde ders olarak 1990'lı yıllarda başlayan "girişimcilik eğitimi"nin başlangıcı üniversitelerimizde daha önceki yıllara dayanmaktadır. Ancak literatür taraması göstermiştir ki; üniversitelerde ki girişimcilik eğitimi de, büyük çoğunlukla işletme bölümünde ve kamu işletmelerinde çalışmayı sağlamak üzerine programlanmaktadır. Girişimci kültür yaratma niteliğinden yoksundur.

Yetişkin eğitimi olarak verilen eğitimlerin ortaokul, ortaöğretim ve üniversitelerden daha ön planda olduğu literatür taraması ile ortaya konmuştur. Girişimci ruh oluşturularak kalkınmanın sağlanmaya çalışıldığı ülkemizde temel eğitimden başlamayan bir eğitimin bu amaca ulaşılmasında etkili olmayacağı bir gerçektir.

Buna göre; okul öncesinden itibaren başlamasının gerekliliği düşünülen girişimcilik eğitimi, üniversitelerde dahi bazı bölümlerle sınırlı kaldığından tüm bireylere ulaşamamakta, üniversite sonrası verilen girişimcilik eğitimlerinde de girişimci kültür oluşturmada geç kalınmaktadır.

Ayrıca ülkemizde uygulanmakta olan "sol beyin ağırlıklı eğitim sistemi"nin (ezbere dayanan ve yaratıcı beyinleri sistemin dışına iten), bireylerin girişimcilik özelliklerinin oluşmasına ve ortaya çıkmasına yeterince destek olmadığını düşündürmektedir. Ülkemizde geleneksel eğitim ile uygulanan öğretim yöntemi öğrencilerin ezberlemesinden öteye geçememekte, bu öğretim sisteminin ölçümleri de test ile değerlendirilmektedir. Seçenek verilerek, soruyu yazan kişinin verdiği seçenekler dışında tüm düşünme yollarını kapatan bu eğitim sistemi öğrencilerin

yaratıcılıklarını, riske girmelerini engellemekte, öğrencilerin eleştirel düşünme becerilerinin gelişmesine engel olmaktadır. Yeniliklerden ve risklerden uzak durma çabası içinde, rahat ve garantili meslekleri tercih etmeyi teşvik eden eğitim sistemi, girişimci kişiliğin zayıf kalmasına neden olmaktadır. Kalıplar içinde belli bakış açılarını dayatan eğitim sistemi yerine yeteneği ve baskın olan çoklu zekâ alanını temel alan eğitim sistemi benimsendiğinde sol ve sağ beyin özellikleri dengelenir, girişimcilik ruhu güçlü bir toplum oluşturulur (Demirel, 2009: 19-50).

Bu doğrultuda bir eğitim sisteminde bireylerin girişimci özelliklerinin gelişmesi mümkün olmamaktadır. Eğitim sisteminin düzenlenmesi de, girişimci ruhun geliştirilmesinde etkili olacaktır. Doğru planlanmış bir girişimcilik dersi açmakla birlikte girişimci özellikleri ortaya çıkararak gelişimini sağlayacak bir eğitim sistemi oluşturulması çok önemlidir.

Çalışma göstermiştir ki; ülkemizde girişimcilik eğitiminin önemi konusunda farkındalık oluşmuş, ancak bu doğrultuda yapılan çalışmalar düzenlenerek, geliştirilmelidir. Günümüze kadar uygulanan öğretim programları ve yıllık planların bireylerin girişimcilik özelliklerini geliştirmede, girişimci bir kültür oluşturmada yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Ülkemizde girişimcilik eğitimi ile girişimcilik kültürü oluşturma yolunda hedefimiz; girişimci özelliklere sahip güçlü bireyler yetiştirmek ve çağdaş uygarlık seviyesine yükselmiş ülkeler arasına girmek olmalıdır. Bu hedefe ulaşmada; eğitim sistemimizin çoklu zekâyâ dayalı bir şekilde temelden yapılandırılması ve insanımızın beyninin her iki tarafını da dengeli kullanabilecek şekilde eğitilmesi önemli bir yer tutmaktadır. Girişimcilik kültürü oluşturulması uzun bir süreçtir. Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'nin 18 Aralık 2006 tarihli "Hayat Boyu Öğrenme" becerileri "Anahtar Yeterlilikler" tavsiye kararında da; eğitim ve öğretimin her aşamasında "inisiyatif alma duygusu ve girişimcilik" eğitiminin bulunması gerekliliğinin görülmesi bu düşüncüyü desteklemektedir. Bu gerçeklerden hareketle; ortaokul ve ortaöğretim okullarında uygulanan öğretim programları ile yıllık planlar girişimcilik eğitime uygun olarak yapılandırılmalı, hatta eğitim sistemi tümünden girişimcilik özelliklerinin ortaya çıkması ve gelişimine olanak verecek şekilde düzenlenmelidir.

4.1. Öneriler

Akademik dünyada girişimci kültürü yerleştirmeye çalışan girişimci üniversiteler, bölgesel ve ulusal refah artışını destek verecek biçimde girişimcilik üzerinde odaklanmalıdır (Cetin, 2007, s.217- 232). Bireylere kazandırılmak istenen girişimcilik özellikleri doğrultusunda yenilenen öğretim programları ve yıllık planlar ile ilişkili olarak ders kitaplarının içerikleri düzenlenmelidir.

Girişimci ruha sahip olduğu araştırmalarla ortaya konan Türk insanının, kişisel gelişim ve ülke kalkınmasını sağlamaya yönelik olarak girişimci özelliklere sahip bir toplum oluşturabilmesi yolunda okul öncesinden itibaren okullarda girişimcilik dersi müfredata ayrı bir ders olarak eklenmeli, girişimcilik ile ilişkilendirilen derslerde ise girişimci ruhu destekleyen konu, uygulama ve örneklere amacına uygun bir şekilde yer verilmelidir. Girişimcilik dersinin, diğer dersler gibi çalışılıp sınava girilerek geçilen bir ders olarak müfredata eklenmesi yerine aktif öğretim yöntemleri ile donanımlı hale getirilen bir eğitim sürecine dönüştürülmesinin gerektiği anlaşılmaktadır.

Tüm seviyelerde öğrencilerin aktif, öğretmenin mentör rolünde olduğu uygulamalı eğitim yöntemleri geliştirilmesinde sadece öğrencilere değil, öğretmenlere de verilecek girişimcilik eğitiminin yararı büyük olacaktır. Bu doğrultuda öğrencilere günlük yaşantıda karşılaştıkları problemleri belirleyerek, günlük yaşamla ilişkilendirmelerini sağlayacak fırsatlar verilmeli ve bu fırsatlardan yararlanarak pratikte kullanılabilir ürünler oluşturmaları desteklenmelidir (Gibb 1993; Wing Yan Man, 2006; Braun, 2008). Öğrencilerin sınıf dışında iş hayatını tanıyarak, yaşayarak öğrenmeyi gerçekleştirmelerine olanak tanınmalıdır. Girişimcilik eğitimi özgüven, yaratıcılık, üretim, değer üretimini geliştirmeli, düşüncelerin uygulanmasında cesaret verici olmalıdır.

Bu eğitimleri verecek öğretmenlerin eğitimi boyutunun önemi göz önüne alınarak bu eğitimleri verecek öğretmenlerin girişimci özelliklere sahip olacak şekilde eğitilmesi ve düzenlenen içerikler ile ilgili olarak donanımlı hale getirilmesi gerekmektedir (ENTENP, 2013). Girişimciliği destekleyici öğrenme - öğretme ortamları hazırlayacak öğretmenler yetiştirilmeli, ailelerin de desteği sağlanmalıdır. Ülkemizde girişimciliği geliştirme yolunda öğretmenin önemi kabul edildiğine göre öğretmen yetiştiren kurumlara da gereken önem verilmeli, girişimcilik konusuna hayat boyu

öğrenme olarak bakılmalıdır. Bu çerçevede gerekli kaynakların ve fonların temini konusunda ülke düzeyinde çalışmalar yapılmalıdır. Konu üzerine çalışan Türkiye ve Avrupa kültürüne hâkim yeni bir eğitim politikası planlanmalıdır. Bu çalışmaları destekleyecek güçlü bir bütçe oluşturulmalıdır.

Ülkemizde ortaokul ve ortaöğretimde oluşturulan girişimcilik kulüplerinin sayıları artırılmalı, yapılan çalışmaların içerikleri zenginleştirilmelidir. Başarılı girişimciler ile öğrenciler bir araya getirilmelidir. Girişimcilik alanında az sayıda yapılan projeler, uygulamalar, yarışmalar artırılmalı, eğitim kurumlarının şirketlerle işbirliği içine girmesi desteklenmelidir. İş birliği istenen kurumlara, okullarla çalışmalarına yönelik eğitimler verilmelidir.

Tüm bu önerilere ek olarak girişimcilik eğitimi üzerine bilimsel çalışmalara ağırlık verilmesinin de, Türk toplumunun girişimcilik özelliklerinin gelişimi için önemli olduğu düşünülmektedir.

Sonuç olarak; dünyanın gelişmiş ülkeleri arasına girmenin, girişimcilik eğitimini okul öncesinden üniversite bitimine kadar doğru planlamak ve uygulamak ile mümkün olacağının farkında olmak önemlidir. Bu çalışma Türkiye’de girişimcilik eğitiminde; öğretmen eğitimlerine yönelik yapılması gerekenler konusunda araştırmalar yapılmasının ve tüm seviyelerde ders kitapları üzerine içerik analizlerinin çalışılmasının yolunu açmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akar, H.,& Aydın, S. Öğretmen adaylarının kişilik özelliklerinin sosyal girişimcilik özelliklerini yordama düzeyi3.
- Akın, A.,& Zor İ. (2009). İşletmecilik Eğitiminin Bireyin Girişimci Niteliklerinin Geliştirilmesine Etkileri. *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 1(1), 113-138.
- Altan, M. Z. (2014). Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı, (2)., Ankara, Pegem Akademi Yayıncılık
- Arslan, K. (2002). Üniversiteli gençlerde mesleki tercihler ve girişimcilik eğilimleri.
- Aslan, Y. (2009). *Türkiye'de büyüme-odaklı ve yenilikçi bir girişimcilik politika çerçevesi geliştirme ve politika açıklarının belirlenmesi* (Doctoraldissertation, Sosyal Bilimler).
- Balaban, Ö.,& Özdemir, Y. (2008). Girişimcilik eğitiminin girişimcilik eğilimi üzerindeki etkisi: Sakarya üniversitesi İİBF örneği.
- Bayrakçı, M.,& Eraslan, F. (2014). Ortaöğretim Okul Yöneticilerinin İnovasyon Yeterlilikleri. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (28), 100-141.
- Bayrakdar, S. (2011). Avrupa birliği mesleki eğitim programlarında girişimcilik eğitimlerinin ekonomik kalkınmadaki önemi. *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 12(1), 245-264.
- Beceren, E., & Kasalak, M. A. (2010). Avrupa Birliği istihdam stratejisi ve üye ülke stratejilerinin 10 hedef kapsamında istihdama yönelik uygulamaları. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(2).
- Berber, M.,&Çelepçi, E. (2005). Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar: Kalkınma Ajansları ve Türkiye'de Uygulanabilirliği. *Doğu Karadeniz Bölgesel Kalkınma Sempozyumu*, 13-14.
- Bilge, H.,& Bal, V. (2012). Girişimcilik Eğilimi: Celal Bayar Üniversitesiöğrencileri üzerine bir araştırma. *Journal of Süleyman Demirel UniversityInstitute of SocialSciencesYear*, 2(16).
- Bozkurt, Ç. Ö. "Dünyada ve Türkiye'de girişimcilik eğitimi: Başarılı girişimciler ve öğretim üyelerinden öneriler." *Ankara: Detay Yayıncılık* (2011).
- Bozkurt, Ö. Ç. Başarılı girişimciler ve öğretim üyelerinden öneriler.
- Bozkurt, Ö. Ç., Kalkan, A., Koyuncu, O., & Alparslan, A. M. (2012). Türkiye'de Girişimciliğin Gelişimi: Girişimciler üzerinde nitel bir araştırma. *Journal of Süleyman Demirel University Institute of Social Sciences Year*, 1(15).

- Bozkurt, Ö.,& Erdurur, K. (2013). Girişimci kişilik özelliklerinin girişimcilik eğilimindeki etkisi: Potansiyel girişimciler üzerinde bir araştırma. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 8(2).
- Bulut, Ç.,& Aslan, G. (2014). Üniversitelerde Gerçekleşen Girişimcilik Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 10(22), 119-129.
- Çetin, M.,&Tandıroğlu, A. Üniversite-Sanayi İşbirliği, Girişimcilik ve İnovasyon.
- Çetindamar, D.,& Cetindamar, D. (2002). Türkiye'de girişimcilik.
- Çiftçi, M. (2015). Girişimci üniversite ve üçüncü kuşak üniversiteler. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(27).
- Duran, C.,Büber, H., & Gümüştakin, G. E. (2013). Girişimcilik hislerine eğitimin katkısı: Kütahya Meslek Yüksek Okulu makine programı örneği. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 8(2).
- Duygulu, E. (2008). Algılanan Kurumsal Görünüm, Proaktif Kişilik Özelliği ve İş Kurma (Girişimcilik) Tutumu.
- Eraslan, L. (2011). İlköğretim programlarında girişimcilik öğretimi (hayat bilgisi dersi örneği). *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27(2011), 82-94.
- Ercan, S.,& Gökdeniz, İ. (2009). Girişimciliğin gelişim süreci ve girişimcilik açısından Kazakistan. *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 49, 59-82.
- Eylem, G. S. V. Türkiye Girişimcilik Stratejisi ve Eylem Planı 2015-2018.
- Eyuboğlu, D. (2007). Girişimcilik eğitimi. *Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları*, (697).
- Fidan, F.,&Yeşil, Y. Türkiye’de kadın girişimciliğini geliştirmede eğitim faaliyetleri özet.
- Girginer, N.,& Uçkun, N. (2004). İşletmecilik Eğitimi Alan Lisans Öğrencilerinin Girişimciliğe Bakış Açıları: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİ BF İşletme Bölümü Öğrencilerine Yönelik Bir Uygulama, 3. *Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi*, 25-26.
- Gökçe, S. G. (2015). Kamuda İnovasyon ve Türkiye” deki Uygulamaları. *Uluslararası Yönetim ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 28-37.
- Gurbuz, A. C.,McClellan, J. H., &Scott, W. R. (2009). A compressivesensingdataacquisitionandimagingmethodforsteppedfrequencyGPRs . *SignalProcessing, IEEE Transactions on*, 57(7), 2640-2650.
- Gürol, Y.,& Bal, Y. (2009). *Türkiye’de girişimciliğin evrimi ve gelişimi için girişimcilik eğitiminin önemi* (No. 0019).

- İbicioğlu, H., Sebahattin, T. A. Ş., & Özmen, H. İ. (2010). Üniversite Eğitiminin Girişimcilik Düşüncesinin Değişimine Etkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2(1).
- İlhan, S. (2007). Girişimcilik ve girişimci kültür: sosyolojik bir perspektif Ömer Aytaç.
- İmamoğlu, S. Z., & Açıkgöz, A. (2012). Milli yenilik sistemleri ve Türkiye için öneriler. *Girişimcilik ve İnovasyon Yönetimi Dergisi*, 1(169-96).
- Kahraman, Y., Mutlu, M. K., & Arslan, Ö. G. S. (2011). Girişimciliğin Oluşumu ve Kültürle İlişkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 16(3).
- Kalkan, A. (2011). Kişisel Tutum, Öznel Norm VE Algılanan Davranış Kontrolünün Girişimcilik Niyeti Üzerindeki Etkisi: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama. *Journal Of Süleyman Demirel University Institute Of Social Sciences Year*, 2(14).
- Karadeniz, Y. (2010). Türkiye’de girişimcilik eğitimi. *Anahtar Dergisi*, Temmuz, 42-44.
- Karagöz, M., & Gövdere, B. Girişimcilik Profili Araştırması: Isparta İli Örneği.
- Karamustafa, K., Şanlıoğlu, Ö., & Güllü, K. (Eds.). (2013). *14. Ulusal Turizm Kongresi: 14. Ulusal Turizm Kongresi* (Vol. 14). Detay Yayıncılık.
- Kenar, N. (2010). Mesleki ve teknik eğitim sisteminin genel değerlendirmesi. *MEV: Yaşam Boyu Öğrenme Merkezi*, 1-7.
- Kesten, A., & Özdemir, N. (2010). Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Ölçme Değerlendirme Boyutunun Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi: Samsun İli Örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler*
- Koç, K., & Mente, A. (2007). İnovasyon Kavramı ve Üniversite – Sanayi-Devlet İşbirliğinde Üçlü Sarmal Modeli.
- Küçük, O. (2008). Türk eğitim sisteminde girişimcilik ve girişimcilik eğitiminde Avrupa birliği hibe projelerinde yararlanma düzeyi: Bir uygulama. 2. *Uluslararası Girişimcilik Kongresi*, 364-369.
- Marangoz, M., Kaya, F., & Bakan, H. (2014). Eğitim Alanı Girişimcilik Niyetini Nasıl Etkilemektedir? Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir İnceleme. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 3(1).
- Odabaşı, Y. (2006). Değişimin ve dönüşümün aracı olarak girişimci üniversite.
- Özdemir, Y., & Mazgal, S. (2012). Bir Kariyer Tercihi Olarak Girişimcilikte Dışsal Faktörlerin Etkisi: Sakarya Örneği. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 7(1).
- Öztürk, A. (2012). Kamu Örgütlerinde Girişimcilik. *İş, Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 14(4), 151-169.

- Paksoy, S.,& Aydoğdu, M. H. (2010). Bölgesel Kalkınmada Girişimciliğin Geliştirilmesi: GAP-GİDEM Örnekleri. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 5(1).
- Patir, S.,& Karahan, M. (2010). Girişimcilik Eğitimi ve Üniversite Öğrencilerinin Girişimcilik Profillerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Alan Araştırması / A Field Research on Entrepreneurship Educationand Determination of the Entrepreneurship Profiles of University Students. *Business and Economics Research Journal*, 1(2), 27.
- Şengel, S. (2008). Yükseköğretimde Girişimcilik Eğitiminin İnovatif İş Fikirlerine Ulaşmadaki Etkisi Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası Girişimcilik Kongresi, Kırgızistan*.
- Toprak, M.,& Erdoğan, A. (2012). Yaşam boyu öğrenme: Kavram, politika, araçlar ve uygulama. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi (Journal of Higher Educationand Science)*, 2(2), 69-91.
- Uluyol, O. (2013). Öğrencilerin Girişimcilik Eğilimlerinin Belirlenmesi: Gölbaşı Meslek Yüksek okulu örneği. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2013(15).
- Yelkikalan, N., Akatay, A., Yıldırım, H. M., Karadeniz, Y., Köse, C., Koncagül, Ö., & Özer, E. (2010). Dünya ve Türkiye Üniversitelerinde Girişimcilik Eğitimi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2010(2), 51-59.
- Yılmaz, A. S. (2014). Bir Sosyal Değişim Ajanı Olarak Girişimcilik Eğitimi. *Zeitschriftfürdie Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 6(1), 297-310.
- Yılmaz, B. S.,& Günel, Ö. D. (2011). Üniversite eğitimi ve girişimcilik: Bireyleri girişimciliğe yönlendiren etkenler üzerine bir araştırma. *Akademik Bakış Dergisi*, 26, 1-20.
- Yılmaz, Y., Seydinbekulı, A. D., &Abishov, N. (2014). Üniversite son sınıf öğrencilerinin girişimcilik eğilimlerinde ailesel özelliklerin etkisi: Ahmet Yesevi uluslararası Türk-Kazak üniversitesinde bir alan araştırması.
- Yüzüak, E. (2010). Üniversitelerde öğrenim gören kız öğrencilerin girişimcilik eğilimlerini etkileyen faktörler: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga İİ BF örneği.

<http://tusside.tubitak.gov.tr/tr/yetkinliklerimiz/egitim-tasarimi/Girisimcilik-Akademisi>

http://ikmep.meb.gov.tr/tr/index.php?option=com_wrapper&view=wrapper&Itemid=56

<http://genbasari.org/hakk%C4%B1m%C4%B1zda>

<http://www.loreal.com.tr/medya/kurumsal-basin-bultenleri/bogazici-universitesiogrencilerine-girisimcilik-dersi-destegi-loreal-turkiyeden-5825.htm>

<http://www.gemconsortium.org/report/47107>

<http://entreprenorskapsforum.se/wp-content/uploads/2010/02/GEM-Global-2009-Report.pdf>

http://sgb.meb.gov.tr/istatistik/meb_istatistikleri_orgun_egitim_2008_2009.pdf

http://www.ab.gov.tr/files/ceb/Progress_Reports/2012_ilerleme_raporu.pdf

<http://www.ucd.ie/innovation/researchers/campuscompanydevelopmentprogramme/>

<http://kisi.deu.edu.tr/ethem.duygulu/yesilkitap.pdf>

<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/zet%20htisas%20Komisyonu%20Raporlar/Attachments/242/giri%C5%9Fimcileri%20Finansman%20Geli%C5%9Ftirilmesi%20OIK%C4%B1.pdf>

http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/turkiye_ilerleme_rap_2009.pdf

http://www.sp.gov.tr/upload/xSPTemelBelge/files/n4JRw+GISEP_2015-2018_.pdf

<http://www.oka.org.tr/Documents/GirisimcilikRaporu.pdf>

<http://www.unicankara.org.tr/today/3.html>

www.un.org/millennium/sg/report

<https://www.tubitak.gov.tr/tr/kurumsal/politikalar/icerik-girisimci-ve-yenilikci-universite-endeksi>

<http://issuu.com/cagtayhaimoglu/docs/yourprezi>

<http://www.ckgrup.biz/?pnum=214&pt=INNOVET-GIRISIMCILIK>